

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ГРЕЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ
КАФЕДРА СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ**

До захисту допустити:
зав. кафедри СФП
«___» _____ 2020 р.

Кваліфікаційна робота
за освітнім ступенем «Магістр» на тему:
**«Використання російських біблієзмів у художній літературі та
засобах масової інформації»**

Студентки факультету грецької філології
та перекладу спеціальності 035 Філологія
ОПП Філологія. Мова та література
(російська)»
освітнього ступеня «Магістр»
Верни Юлії Геннадіївни

Науковий керівник:
Голоцукова Юлія Олександрівна,
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри слов'янської філології та
перекладу

Рецензент:
Кандидат філологічних наук, доцент
кафедри української мови та слов'янської
філології ДВНЗ «Приазовський
державний технічний університет»
Жижома О.О.

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
«___» _____ 2020 р.

МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ГРЕЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ
КАФЕДРА СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ

Освітній ступінь «Магістр»

Шифр та назва спеціальності 035.03 Філологія. Мова та література
(російська)

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри СФП

д. філол. н., професор

В. Я. Звиняцьковський

« _____ » _____ 2019 р.

ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Верни Юлії Геннадіївни

1. Тема роботи «Використання російських біблеїзмів у художній літературі та засобах масової інформації», керівник роботи Голоцукова Юлія Олександрівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри слов'янської філології та перекладу затверджені наказом Маріупольського державного університету від «28» лютого 2020 року № 209.

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи (мета, об'єкт, предмет): **Мета роботи** – виявити склад біблеїзмів сучасної російської мови і структурно-семантичні та лексико-граматичні їх особливості. **Об'єкт** дослідження – використання біблеїзмів в сучасній російській мові. **Предметом** дослідження є російські біблеїзми – фразеологізми, афоризми, антропоніми і топоніми, тобто мовні одиниці, які були запозичені з Біблії і набули в російській мові переносного значення.

4. Зміст роботи (перелік питань, які потрібно розробити):

У першому розділі «Релігія, християнство, православ'я» розглянуто вихідні теоретичні положення дослідження, різні напрями християнства, введення християнства на Русі, історія і сучасність у православ'ї.

У другому розділі «Біблеїзми сучасної російської мови з погляду їх походження і подальших змін» досліджено проблему вивчення священної книги - Біблії та походження російських біблеїзмів.

У третьому розділі «Лексико-семантична і структурно-типологічна характеристика російських біблеїзмів» подано характеристику лексико-семантичних особливостей російських біблеїзмів; архаїзмів та історизмів у складі російських біблеїзмів; структурно-синтаксичних особливостей біблеїзмів російської мови.

У четвертому розділі «Використання російських біблеїзмів у мовленні» розглянуто біблеїзми російської мови з погляду їх експресивно-стилістичних властивостей, вживання у мовленні, використання у художній літературі і засобах масової інформації.

5. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1 розділ	Голоцукова Ю.О., Жижома О.О.		
2 розділ	Голоцукова Ю.О., Жижома О.О.		
3 розділ	Голоцукова Ю.О., Жижома О.О.		
4 розділ	Голоцукова Ю.О., Жижома О.О.		

6. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми роботи та обґрунтування її актуальності	вересень 2019	
2.	Постановка мети та конкретних задач дослідження, складання плану роботи	жовтень 2019	
3.	Визначення об'єкту та предмету дослідження	жовтень 2019	
4.	Вибір методів дослідження	жовтень 2019	
5.	Написання чернетки роботи по розділах та ознайомлення наукового керівника з нею	листопад 2019 – вересень 2020	
6.	Обговорення окремих частин та роботи в цілому з науковим керівником з метою виявлення та усунення недоліків	вересень 2020	
7.	Формулювання висновків та їх оцінка	вересень 2020	
8.	Складання остаточного бібліографічного списку літератури	вересень 2020	
9.	Остаточне оформлення роботи та доповідь її результатів на засіданні кафедри, на якій виконується	листопад 2020	

	робота (з наданням супроводжуючих документів: відгук наукового керівника, рецензія)		
10.	Підготовка до захисту: написання доповіді, підготовка ілюстративного матеріалу	листопад 2020	
11.	Захист кваліфікаційної роботи	грудень 2020	

Студент _____ Ю.Г. Верна

Науковий керівник роботи _____ Ю.О. Голоцукова

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1. РЕЛІГІЯ, ХРИСТІЯНСТВО, ПРАВОСЛАВ'Я.....	11
1.1. Вихідні теоретичні положення дослідження.....	11
1.2. Релігія.....	21
1.3. Різні напрями християнства.....	22
1.4. Введення християнства на Русі.....	23
1.5. Історія і сучасність у православ'ї.....	27
ВИСНОВКИ.....	33
РОЗДІЛ 2. БІБЛЕЇЗМИ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ З ПОГЛЯДУ ЇХ ПОХОДЖЕННЯ І ПОДАЛЬШИХ ЗМІН.....	35
2.1. Священна книга Біблія.....	35
2.2. Походження російських біблеїзмів.....	39
ВИСНОВКИ.....	50
РОЗДІЛ 3. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА І СТРУКТУРНО- ТИПОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОСІЙСЬКИХ БІБЛЕЇЗМІВ.....	51
3.1. Лексико-семантичні особливості російських біблеїзмів.....	51
3.2. Архаїзми та історизми у складі російських біблеїзмів.....	56
3.3. Структурно-синтаксичні особливості біблеїзмів російської мови.....	59
ВИСНОВКИ.....	64
РОЗДІЛ 4. ВИКОРИСТАННЯ РОСІЙСЬКИХ БІБЛЕЇЗМІВ У МОВЛЕННІ.....	65
4.1. Біблеїзми російської мови з погляду їх експресивно-стилістичних властивостей.....	65
4.2. Російські біблеїзми з погляду їх вживання у мовленні.....	68
4.3. Використання російських біблеїзмів в художній літературі і засобах масової інформації.....	69

ВИСНОВКИ.....	76
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	80
ДОДАТОК 1. СЛОВНИК БІБЛЕЇЗМІВ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ.....	88

ВСТУП

У російській мові, в різних її стилях, біблеїзми мають тривалу історію вживання. Вони набули своєрідних рис, хоча релігійний сенс деяких з них остаточно зник. Частина біблеїзмів, що становлять золотий фонд міжнародної фразеології і афористики, стала забуватися.

Але в останні роки зріс у суспільстві інтерес до церкви і тим самим до Біблії, і вживаються заходи, щоб без спотворень повернути до життя і слова, і високоморальні поняття, які стоять за ними. Широко використовуються біблеїзми в російській художній літературі і публіцистиці, особливо ХІХ століття, а також в живій розмовно-повсякденній мові. Наукове їх дослідження дає можливість виявити національну специфіку російських біблеїзмів, що важливо для викладання російської мови в іноземній аудиторії і для перекладачів. Все сказане вище визначає **актуальність** теми нашого дослідження.

Мета роботи – виявити склад біблеїзмів сучасної російської мови і структурно-семантичні та лексико-граматичні їх особливості.

Для досягнення цієї мети намічено наступні **завдання**: 1) визначити склад російських біблеїзмів за даними словників сучасної російської мови та інших довідкових видань; 2) встановити походження біблеїзмів російської мови і їх структурно-семантичну своєрідність; 3) виявити лексико-семантичні та граматичні особливості російських біблеїзмів і їх національну своєрідність; 4) визначити вживаність, стилістичне забарвлення і характер використання російських біблеїзмів у творах художньої літератури, публіцистики.

Об'єкт дослідження – використання біблеїзмів в сучасній російській мові.

Предметом дослідження є російські біблеїзми – фразеологізми, афоризми, антропоніми і топоніми, тобто мовні одиниці, які були запозичені з Біблії і набули в російській мові переносного значення.

Джерелами матеріалу дослідження послужили в основному різні словники фразеологізмів та афоризмів сучасної російської мови. Найбільш важливі з них – «Фразеологічний словник російської літературної мови XVIII – XX століть» під редакцією А.І.Федорова, «Словник-довідник біблеїзмів російської літературної мови» Н.П.Матвеевої і В.І.Макарова, «Крилаті слова» Н.С. Ашукіна і М.Г.Ашукіної, «Словник іншомовних виразів і слів» А.М.Бабкіна і В.В.Шендецова, «Фразеологічний словник російської мови» за редакцією А. І. Молоткова, «Словник сучасної російської літературної мови» в 17 томах. З них було виділено 266 російських біблеїзмів. Крім того, було виділено із зазначеного вище словника А.М.Бабкіна і В.В.Шендецова, 65 біблеїзмів-іншомовних вкраплень, які вживалися в російській мові в XIX-початку XX століть.

При проведенні дослідження були використані **методи** спостереження, опису, зіставлення.

Наукова новизна і теоретична значущість дослідження полягають у тому, що 1) проведено структурно-семантичний, лексико-граматичний і стилістичний аналіз російських біблеїзмів; 2) у науковий обіг введено значний мовний матеріал, витягнутий з різних словників російської мови, який може стати базою для подальшого вивчення біблеїзмів.

Практична значимість роботи полягає в тому, що матеріал роботи може знайти застосування у школах і ЗВО при викладанні російської мови в українській та іноземній аудиторії. Теоретичні результати дослідження можуть бути використані в лекційному курсі фразеології сучасної російської мови, у спецкурсах, а також покладені в основу науково-популярних робіт для широкого кола читачів.

Апробація результатів дослідження. Про хід та результати дослідження повідомлялося на засіданнях кафедри слов'янської філології та перекладу МДУ, на науковому та методичному семінарах кафедри слов'янської філології та перекладу МДУ. Результати дослідження знайшли

своє відображення у статті, опублікованій в спеціалізованому виданні України, та двох тезах науково-практичних конференцій.

РОЗДІЛ 1

РЕЛІГІЯ, ХРИСТІЯНСТВО, ПРАВОСЛАВ'Я

1.1. Вихідні теоретичні положення дослідження

Основна маса російських біблеїзмів є фразеологізми, тому необхідно визначити основні поняття і терміни фразеології, використані нами в роботі. Витоки російської фразеології відносяться до 30-40 років нашого століття, однак найбільша інтенсивність обговорення фразеологічних проблем спостерігається в останні 20-25 років (роботи В. В. Виноградова, В.А.Ларіна, Н. М. Шанського, В.А.Архангельського, А.І.Бабкіна, Л.І.Ройзензона, М. М. Копиленко, З.Д.Поповой і інші).

Об'єктом обговорення лінгвістами в ці роки були такі питання, як предмет фразеології, критерії виділення фразеологізмів, підстави класифікації стійких словосполучень, порівняльне вивчення фразеології різних мов і інші.

На думку В. В. Виноградова, фразеологія є розділом науки про мову, що вивчає фразеологічні систему мови в її сучасному стані та історичному розвитку. Об'єктом вивчення є фразеологічні звороти, стійкі поєднання слів, аналогічні словами за своєю відтворюваності в якості готових і цілісних одиниць. Основне завдання фразеології – це пізнання фразеологічної системи мови в її теперішньому і історії, в її зв'язках і взаєминах з лексикою і словотвором, з одного боку, і з граматикою – з іншого. Фразеологічними зворотами є відтворювані в готовому вигляді мовні одиниці, що складаються з двох або більше ударних компонентів словного характеру, фіксовані за своїм значенням, складом та структурою.

Питання про критерії визначення фразеологічних одиниць є центральним питанням у теорії фразеології і в практиці складання фразеологічних словників. На фразеологію можна дивитися широким і вузьким поглядом. У розумінні суті фразеологічних одиниць і обсягу

фразеології немає єдності. Дивитися на фразеологію широким поглядом – це значить виходити з того, що у фразеологію входять, по-перше, все стійкі поєднання, які відтворюються в мові (В. В. Виноградов, А. И. Смирницький, Б. А. Ларін, С. І. Ожегов, Н.Н.Амосова, А.М.Бабкін, Н.М.Шанский), по-друге, все обороти, які не перекладається на чужі мови (Л.А.Булаховський, А.А.Реформаторській), і по-третє, все словесні комплекси, які мають образністю (А.І.Ефімов, В.Ф.Рудов).

А вузький погляд позначає, що фразеологічними оборотами є такі звороти, які характеризуються семантичною цілісністю і структурної неделимостью. Однак фразеологічна теорія збагатилася, і чисто семантичний погляд на фразеологію був подоланий, поняття "стійкість» і «идиоматичность» уточнені, і вироблені об'єктивні критерії визначення фразеологічних одиниць і принципи їх класифікації [10, с. 6-22].

Основні ознаки фразеологізму визначив В.П.Жуков. Він вважає фразеологізм відтвореним в промові оборотом, побудованим за зразком сочинительного або підрядного словосполучення, що володіє цілісним значенням і поєднується зі словом. В.П.Жуков виділив наступні ознаки фразеологізму: по-перше, фразеологізми мають відтворюваністю, регулярної повторюваністю, поновлювані в мові. Друга ознака – це идиоматичность фразеологізму, тобто смислова неподільність. Третьою ознакою є стійкість, тобто міра, ступінь семантичної неподільності і нерозложимости компонентів, що входять у фразеологізм. Далі, фразеологізми є семантично цілісними. Це означає, що існує внутрішнє смислове єдність фразеологізму, яке призводить до повної або часткової втрати компонентами власного лексичного значення. П'ятою ознакою – це експресивність фразеологізму, яка, однак, спостерігається не у всіх фразеологічних одиниць [25, с. 5-10].

Вчені по-різному класифікували фразеологічні звороти. Найбільш поширена класифікація фразеологічних одиниць російської мови – це класифікація, запропонована В. В. Виноградовим. За ступенем семантичної неподільності він виділяє три основні типи фразеологічних одиниць:

фразеологічні зрощення як семантично неподільні оберті, в яких їх цілісне значення неспіввідносні з значенням його складових компонентів (*как зеницу ока, попасть впросак, точить лясы*); фразеологічні єдності як семантично неподільні і цілісні оберті, значення яких мотивовано значенням складових їх слів (*держать камень за пазухой, делать из мухи слона*); і фразеологічні сполучення як фразеологічні звороти, в яких є слова як з вільним значенням, так і з фразеологічні пов'язаним (*уснутъ беспробудным сном*) [7, с. 121-139].

Н.М.Шанский додав до класифікації В. В. Виноградова ще четвертий тип – фразеологічні вирази як стійкі в своєму складі і вживанні фразеологічні звороти, які не тільки є семантично членімімі, а й складаються цілком із слів з вільними значеннями (*любви все возрасты покорны, оптом и в розницу*) [49, с. 43-45].

Інший вчений, Б. А. Ларін, підійшов до матеріалу історично, з огляду на шляху становлення фразеологізму від вільного поєднання до злите і нерозкладних. Його класифікація включає три групи одиниць (*в порядке возрастающей слитности*): по-перше, змінні словосполучення, в які входять і стійкі фразеологічні сполучення (*большая опасность, страх берет*); по-друге, стійкі метафоричні словосполучення / чітко виділяються наявністю стереотипності, традиційності і метафоричного переосмислення (*купить кота в мешке*); по-третє, ідіоми, що відрізняються від попередньої групи більш деформованим, скороченим, далеким від первісного складом і помітним ослабленням тієї семантичної членороздільності (*бить баклуши, как пить дать*) [34, с. 148].

Французький вчений Ш.Балли відмовляється від систематизації та класифікації різноманітних фразеологічних груп. Він пропонує розрізняти два основних типи стійких сполучень слів: фразеологічний єдність, в якому значення цілого ніколи не дорівнює сумі значень елементів (*взять свое, очковтиратель*) і фразеологічна група, в якій Ш.Балли виділяє деякі типи зі своєрідністю лексико-семантичного складу, тобто фразеологічні групи з

підсилювальними визначеннями, стійкі дієслівні поєднання (*горько сожалеть, одержать победу*) [90, с. 88-111].

Деякі лінгвісти, в тому числі Є. М. Верещагін і В. Г. Костомаров, розглядають фразеологізми і афоризми вузько, відмежовуючи їх один від одного. Вони вважають, що фразеологічні одиниці – це такі словосполучення, загальне значення яких не виводиться з самостійного значення кожного слова, в них входить. Фразеологізмом є самостійна номінативна мовна одиниця, що володіє синтаксично членимою формою і виконуюча у фразі цілісну синтаксичну функцію. А афоризми, на їхню думку, – це короткі виразні вислови, предикативні одиниці, що містять узагальнююче висновок: вони ділять афоризми на різні групи.

До першої групи входять прислів'я і приказки як усні короткі вислови, висхідні до фольклору. Прислів'я констатують властивості людей або явищ, дають їм оцінку або наказують образ дій. А приказки придатні для вираження почуття або для похвалювання мови. По-друге, вчені виділяють крилаті слова, тобто увійшли до нашої мови з літературних джерел короткі цитати, образні вислови, вислови історичних осіб. Третя група – це заклики, девізи, гасла та інші крилаті фрази, які виражають певні філософські, соціальні та політичні погляди [34, с. 79-85, с. 88-94].

Великим внеском у російську фразеологію стали роботи М. М. Копиленко і З.Д.Поповой. Автори вважають об'єктом вивчення фразеології всі типи поєднання лексем і вводять для них загальний термін – фразеосочетанія. Фундаментальною класифікацією для фразеології в цілому вони вважають семантичну класифікацію, що враховує типологію семем, які позначаються лексемами, що входять в фразеосочетанія.

При аналізі фразеосполучень йдеться про компонентах його знаковою боку як про лексемах і про компонентах його змістовної сторони як про семем. Вчені виділяють п'ять різновидів семем, які можуть виражатися лексемою. Це денотативні семем (Д1 і Д2), які Д1 відповідає номінативному значенням, впізнається в лексемі поза контекстом, Д2

позначає деякий денотат за подібністю з іншим денотатом і відповідає похідним-номінативному значенням.

Конотативні семми (К1, К2, К3) створюються лише у фразеосполучення, поза яким вони не можуть бути виявлені. К1 логічно пов'язана з денотативної семми тієї ж лексеми, мотивована нею. К2 не має жодного логічного вмотивованою зв'язку з денотативної семми, що виражає її лексеми. К3 виражається лексемами, що не мають ніяких інших семем, крім даної [102, с. 40-42].

Наша робота бере за основу вузький погляд на фразеологію, тим самим ми розмежуємо фразеологізми і афоризми (на основі роботи Є.М.Верещагіна і В. Г. Костомарова «Мова і культура»).

Проблема синонімії та варіантності фразеологізмів, що має пряме відношення до нашої роботи, також служить предметом активного обговорення. Намічається кілька підходів до вирішення цієї проблеми. Е.А.Іваннікова вводить дослідження варіативності фразеологічних одиниць в русло загального вчення про структурну варіантності одиниць мови, під якою розуміються «зміни в її структурі в плані вираження при відсутності будь-яких змін в плані змісту» (Іваннікова. До питання про еквівалентність фразеологічних одиниць словосполученню, 1967, с. 112-123)

Першим досвідом побудови теорії варіантності лексичного складу ідіом слід визнати дисертацію і статтю В. Н. Телія. На відміну від інших фразеології, В. Н. Телія вказує на те, що зумовлює можливість варіювання будь-якого компонента ідіоми, незалежно від її граматичного типу (Телія. Варіантність лексичного складу ідіом як структурних одиниць мови, 1968, с. 10-23).

М. М. Копиленко і З.Д.Попова питання про варіанти і синоніми фразеологічних одиниць вирішують наступним чином. Вони поділяють вивчення коливань в сфері фразеосполучення на дві групи: коливання всередині однієї фразеологічної одиниці і коливання усередині деякого ряду подібних в тому чи іншому відношенні фразеологічних одиниць. Коливання

всередині однієї фразеологічної одиниці вони називають варіаціями. Одне і те ж поєднання лексем з одним і тим же значенням допускають фонетичні та морфологічні варіації (*по пальцам перечесть – по пальцам пересчитывают; с боку припека – с боку припеку; делом говорю – дело говорю*).

Для відносин між поєднаннями різних лексем вони ввели загальний термін «фразеологічна варіантність». Сполучення різних лексем можуть бути близькі за значенням. Серед них можна розрізнити варіанти і синоніми. Варіантами вони називають ті випадки, коли зміни лексем не пов'язані зі змінами семемного складу фразеосполучення.

Серед варіантів розрізняються кілька різновидів: по-перше, дублети як поєднання лексем, які виражають одне і те ж значення і не розрізняються у вживанні (*нести чушь – нести чепуху*); по-друге, стилістичні варіанти, тобто поєднання лексем, які, не розрізняючи в семемном складі, вживаються в різних стилістичних системах (*взять на себя [обще-употр.] – взять на свои плечи [книжн.]*); по-третє, лексично пов'язані варіанти, тобто поєднання лексем, які, не розрізняючи в семемном складі, вживаються в різному лексичному оточенні (*как рукой сняло – о состояниях – усталости, сонливости, болезни, тоски*).

Межа варіювання – збереження семантичного тотожності фразеосполучення. Поява відрізняються семантичних ознак разом з іншою лексемою свідчить про синонімічних відносинах. Синоніми – це фразеосполучення, що відрізняються за складом лексем, близькі за значенням, але мають відмінності в одному або декількох семантичних ознаках (*души не чаёт, пылинки сдувает, на руках носит*). Всі варіації фразеосполучення відносяться до одного поєднання; варіанти і синоніми – різні одиниці фразеології (Попова, Копиленко, 1972, с. 33-34). Ці положення роботи З.Д.Поповой і М. М. Копиленко ми використовуємо в нашому дослідженні.

У складі російських біблеїзмів значне місце займають фразеологічні одиниці та афоризми, велика частина яких прийшла в російську мову після

введення на Русі християнства, хоча і язичницькі вірування, які існували до християнства, залишили свій слід в складі російських фразеологізмів і афоризмів.

Багато лінгвісти в тій чи іншій мірі займалися вивченням біблеїзмів російської мови (Н.П.Матвеева, В.І.Макаров, Т.В.Гончарова, В.Плешков, Н.Тумка, А.М.Бабкін, Є. М. Верещагін, Е.М.Солодухо, А.Біріх, Й.Матешіч, Л.Н.Лутковського, В.Л.Шіряев і інші).

Т.В.Гончарова, В.Плешков і Н.Тумка визначили біблеїзм як мовну одиницю, вживання якої пов'язане з образним, метафоричним переосмисленням імен персонажів, реалій і сюжетів Біблії, а також інших книг Священного писання (Гончарова, Плешков, Тумко, Структурно семантичні характеристики біблеїзмів, що функціонують в сучасній публіцистиці, с. 46-56).

А.Біріх і Й.Матешіч вважають біблеїзми мовними одиницями, запозиченими з Біблії або відчують семантичне вплив біблійних текстів (Біріх, Матешіч, З історії російських біблійних виразів, с. 41).

Є. М. Верещагін особливу увагу приділяє строю Біблії, її перекладам на різні мови, найдавнішим біблійним рукописів і походженням самої назви Біблія (Верещагін, Чому Біблія називається Біблією, с. 68-73; Верещагін, З яких книг полягає Новий Завіт і як він співвідноситься зі Старим, с. 40-45; Верещагін, якими мовами написана Біблія і які найдавніші рукописи, с.-42-47; Верещагін, про найдавніших перекладах Біблії, а також про переведення на сучасну російську мову, с. 45-50 ; Верещагін, Біблійна стихія російської мови, с. 90-98 та інші).

Інші лінгвісти більше займаються вивченням вживання біблеїзмів в сучасному тексті, тобто в творах художньої літератури, публіцистики, поезії (Мокієнко, фразеологічні біблеїзми в сучасному тексті, с. 143-158; Трофімкіна, Біблеїзми в назвах творів російської літератури, с. 180-186 ; Шмелькова, Біблеїзми в поезії М. Цветаєвої, с. 214-227; Карпенко, до

питання про становлення «старозавітного» типу мислення у творчості І. О. Буніна, с. 64-76).

Н.М.Шанский в своїх останніх роботах звертає увагу на особисті імена Євангелія і приходять до висновку, що в переробленому за законами російської мови вигляді церковнослов'янські антропоніми і зараз – не дивлячись на великий і різнохарактерних впливи неканонічних імен нового часу – є найбільш поширеними. Деякі з цих антропонімів сходять до імен «дійових осіб» через Євангелію Нового Завіту, який розповідає про життя, смерть і воскресіння Ісуса Христа (Шанський / Особисті імена Євангелія в російській мові, с. 45). Крім того, його цікавлять Євангельські тексти, слова і дії тих, про кого йде мова; він виділяє велику кількість фразеологізмів з чотирьох Євангелій (Шанський, Євангельський текст і фразеологія російської мови, 1995).

В останні роки було проведено і ряд досліджень російських біблеїзмів в зіставленні з біблеїзми інших мов (Ліліч, Мокієнко, Степанова, Біблеїзми в російською, чеською та словацькою літературних мовах, 1993; Бетехтина, фразеологічні одиниці з антропонімічних компонентом біблійного походження в російській і англійській мовах, 1995 року, і інші).

Багато явища мови і культури, їх національну своєрідність настільки самобутні, що можуть бути розкриті і описані і без зіставлення з будь-якої іншої культурно-мовної спільністю. У той же час зіставлення фразеосполучення різних мов дає найважливіші відомості для теорії і практики перекладу, методики викладання іноземних мов, розкриває загальнолюдські витоки створення і вживання фразеосполучення (Попова, Копиленко, Нариси з загальної фразеології, 1978, с. 40).

У дослідженні семантичних і структурно-типологічних особливостей російських біблеїзмів ми спиралися також на роботи Е. М. Верещагіна і В. Г. Костомарова «Мова і культура», зокрема на їх розуміння національно-культурної семантики російського слова, російської фразеології і мовних афоризмів (Верещагін, Костомаров, с. 41-79).

Виділені нами російські біблеїзми входять до відповідного словника, який дається в додатку. До словника біблеїзмів сучасної російської мови включено 266 російських біблеїзмів-слів, фразеологізмів, афоризмів. Вони були виявлені в Біблії і виявлені в різних словниках російської мови. Кожен біблеїзм представлений в окремій словникової статті, яка побудована в такий спосіб. Після біблеїзму вказується місце знаходження його в російській Біблії, далі в дужках даються умовні скорочення назв всіх тих словників, в яких був представлений даний біблеїзм. Далі відзначаються значення, які має біблеїзм (вони були виписані з одного або декількох нами словників, умовні скорочення яких даються після значення в дужках). Крім того, там, де це вдалося виявити, відзначається експресивно-стилістична приналежність даного біблеїзм.

Наводимо як приклад кілька словникових статей з нашого словника:

АВЕЛЬ (Бытие, 4, 2-8),(Матвеева/Макаров)

- имя второго сына Адама и Евы, убитого своим старшим братом Каином из зависти, ставшее символом невинной жертвы (Матвеева/Макаров). АПОСТОЛ (Послания апостолов), (Матвеева/Макаров)

1. каждый из двенадцати учеников Иисуса Христа, посланных им благовестить миру о христианском учении (Матвеева/Макаров);

2. книга, входящая в число книг Нового Завета и содержащая описание деяний апостолов и их посланий к церковным общинам (Матвеева/Макаров);

3. перен., проповедник, защитник какой-либо идеи (Матвеева/Макаров).

БЕСПЛОДНАЯ СМОКОВНИЦА (Матфей, 21, 19), (Афонькин, Ашукины)

1. бездетная женщина (Афонькин);

2. человек, у которого работа не приносит результатов (Афонькин)

БЛУДНЫЙ СЫН (Лука, 15, 11-32), (Афонькин, Ашукины, Бабкин/Шендецов, Матвеева/Макаров)

1. человек, раскаявшийся в своих заблуждениях (Матвеева/Макаров);

2. шутил., член семьи или общества, который не хочет подчиняться воле или законам того общества (Афонькин);

3. сын, вышедший из повиновения отцу (Матвеева/Макаров) ;

ВЕТХИЙ АДАМ [ЧЕЛОВЕК] (Послание апостола Павла к римлянам, 6, 6; Послание апостола Павла к ефессянам, 4, 22; Послание апостола Павла к колоссянам, 3, 9), (Ашукины)

- грешный человек, который нравственно должен переродиться (Ашукины);

ЗА ЧЕЧЕВИЧНУЮ ПОХЛЕБКУ ПРОДАТЬ СВОЕ ПЕРВОРОДСТВО (Бытие, 25, 31-34), (Афонькин, Ашукины, Бабкин /Шендецов, Жуков)

1. книжн., из мелкой корысти изменить чему-либо (Жуков) ;

2. поменять что-то ценное на что-то ненужное, неценное (Афонькин);

ИОВ МНОГОСТРАДАЛЬНЫЙ (Книга Иова), (Афонькин, Ашукины, Матвеева/Макаров) человек, который много прожил (Афонькин);

КАИНОВА ПЕЧАТЬ (Бытие, 4), (Матвеева/Макаров, Афонькин , Ашукины, Бабкин/Шендецов)

- отпечаток, след, внешние признаки преступности (Афонькин);

КОЗЕЛ ОТПУЩЕНИЯ [ИСКУПЛЕНИЯ] (Левит, 16, 21-22), (Ашукины, Матвеева/Макаров, Жуков)

- человек, на которого постоянно сваливают чужую вину, несущий ответственность за других (Ашукины);

НЕ МЕЧИТЕ БИСЕРА ПЕРЕД СВИНЬЯМИ (Матфей, 7, 6),

(Матвеева/Макаров, Афонькин, Ашукины, Жуков)

- не говорите с людьми, которые не умеют оценить ваши слова (Афонькин) ;

НЕСТИ СВОЙ КРЕСТ (Матфей, 10, 38; Лука, 14, 27),

(Матвеева/Макаров, Афонькин, Ашукины, БАС, Ожегов, Молотков)

- терпеливо переносить страдания, испытания, тяжелую судьбу (Афонькин);

ПЕРЕКОВАТЬ МЕЧИ НА ОРАЛА (Книга пророка Исайя, 2, 4), (Матвеева/Макаров, Ашукины);

1. олицетворение миролюбия (Ашукины)

2. после военных баталий заняться мирной деятельностью (Матвеева/Макаров).

У подальшому викладі матеріалу нами використовуються біблеїзми, поміщені в даному словнику.

Перш ніж досліджувати біблеїзми в російській мові, необхідно розглянути, яке місце християнство займало в минулому в житті російських людей і яку роль воно відіграє в цьому.

1.2. Релігія

Релігія – це, як відомо, одна з форм суспільної свідомості, що представляє собою сукупність духовних уявлень, заснованих на вірі в надприродні сили і істоти, які є предметом поклоніння (Ожегов, с. 674).

Як сказано у філософському словнику, релігія – це специфічна форма суспільної свідомості, відмітною ознакою якої є фантастичне відображення у свідомості людей пануючих над ними зовнішніх сил, при якому земні сили приймають вид неземних. Марксистсько-ленінське вчення розглядає релігію як історично скороминущу форму суспільної свідомості, виявляє основні фактори, що визначають її існування на різних етапах розвитку суспільства. Виникнення релігії в первісному суспільстві було пов'язано з безсиллям людини перед силами природи, обумовленим низьким рівнем продуктивних сил. У класово-антагоністичному суспільстві основною причиною існування релігії є класовий гніт, несправедливі соціальні відносини, злидні і безправ'я мас, що породжує у них почуття відчаю та безвиході, віру в те, що їх тяжке

становище залежить від волі Божої, і це змушує їх все надії покладати на надприродні сили (Филос. сл., с. 409).

Релігійні вірування людей розвивалися в залежності від історичного розвитку. При первіснообщинному ладі люди були язичниками. З появою класів і класових товариств з'явилися і три світових релігії буддизм, християнство та іслам.

Язичництво – це прийнятий в богослов'ї і частково в історичній літературі термін, що позначає дохристиянські і нехристиянські релігії; при більш вузькому його застосуванні – це політеїстичні релігії.

Суть язичницьких культів – це магічний вплив на природу. Цикли постійного відродження природи, біологічної та господарського життя колективу в поданні язичників були взаємопов'язані. Таким чином, боги язичництва уособлювали стихії природи; наприклад, богами неба були Зевс (давньогрецький), Індра (індійський), Перун (слов'янський) та інші; богами вод були Нептун (давньогрецький), Варуна (індійський) та інші (Великої радянської енциклопедії, 1978, 30т., с. 474).

1.3. Різні напрями християнства

Християнство – це одна зі світових релігій, яка поширена переважно в країнах Європи, Америки та Австралії.

Існують три напрями християнства – католицизм, протестантизм і православ'я. Католицизм – це одне з основних напрямків християнства, Для нього характерне широке екзальтована шанування богоматері Мадонни. Сучасна католицька церква є великою релігійно-політичною, ідеологічною організацією, центр якої – Папська держава Ватикан з одноосібною главою – Папою Римським. Католицизм поширений у багатьох країнах Західної Європи і Америки, в Німеччині, Франції, Італії, Англії, а також в країнах Балтії, Польщі, Угорщини, Чехії, Словаччини, в західних областях Білорусії та України. За даними 1970 року народження, католицизм сповідують

близько 614 мільйонів чоловік (Великої радянської енциклопедії, 1978, 11т., С. 533-535).

Протестантизм – це інший напрямок християнства, яке виникло в XVI столітті в епоху ранніх буржуазних революцій як нова, специфічно буржуазний різновид християнства. Протестантизм оформився в результаті реформації, під час якої ряд церков відпав від католицизму. Протестантизм відображав інтереси буржуазії, що виступала проти феодальної церкви, він став опорою буржуазних держав. Одним з головних догматичних положень протестантизму є вчення про безпосередній зв'язок людини з Богом; порятунок людей знаходить в особистій вірі в спокутну жертву Ісуса Христа. Біблія вважається єдиним джерелом релігійних відомостей. Протестантизм в основному сповідують в Німеччині, частково в Америці і Англії (Великої радянської енциклопедії, 1978, 21т., С. 125/126).

Третій напрям християнства – це православ'я, яке поширене переважно в східній Європі, на Близькому сході, серед східних слов'ян і деяких південних слов'ян, в Росії, в Білорусії, на Україні, в Грузії.

1.4. Введення християнства на Русі

До прийняття християнства слов'яни були язичниками. Язичництво древніх слов'ян має глибоке коріння. Витоки його бачаться за багато тисячоліть до початку нашої ери, а відгомони збереглися аж до недавнього часу.

На думку відомого російського вченого-релігієзнавця І.А.Кривелева, загальна особливість мислення людини в давнину полягала в тому, що його об'єктом і матеріалом були предмети і явища, що входили в безпосереднє оточення людини і мали для нього життєве значення. На ранній стадії язичники-слов'яни поклонялися різним неживим і живим предметів, вірили в надприродні можливості будь-якого об'єкта – фетиша. Фетишем могли бути здобичливий знаряддя полювання, дерева, плоди яких вгамовують голод, і так далі.

Пізніше у слов'ян з'являється нова форма первісних вірувань – анімізм, віра в злих і добрих духів. Відлунням фетишизму і анімізму у слов'ян було поклоніння, наприклад, каменям, деревам, гаях. Поряд з шануванням дерев слов'яни поклонялися священною твариною, тобто їх вірування характеризувалися культом тварин і тотемізмом. Тотемізм – це віра в походження людського роду від будь-якого виду тварин. Різні пологи, за поданням древніх слов'ян, походять від різних предків. А предки походять від представників тваринного світу, які найбільш схожі, на думку тотемістів, на людей. Найчастіше в російських народних казках тварин називають лисичка-сестричка, вовк-братик, ведмідь-дідусь. Це певною мірою свідчить про існування уявлень про кровно-родинних зв'язках людини і тварин. Невидимі духи – душі предків і родичів, двійники фетишизованих предметів і явищ. Об'єкти тотемістичного культу поступово населяли навколишній стародавнього слов'янина світ. Вже не сам предмет був об'єктом шанування, а поклоніння відноситься до живе в ньому духу, демону (Кривошеєв, Релігія східних слов'ян напередодні хрещення Русі, с. 4-10).

Язичництво, таким чином, піднялося на новий щабель – це стадія полідемонізма. Демони – раніше двійники реальних речей і явищ об'єктивного світу, а також людей, але покинули своїх реальних носіїв і стали самостійними істотами. З плином часу духи почали різнитися, перш за все за місцем проживання. Демонічні вірування наближали східних слов'ян до політеїзму, тобто віри в богів.

Але поступальний рух язичництва, поява його нових форм і різновидів в той же час не заважали збереженню старих вірувань. Напередодні хрещення Русі давньоруське язичництво знаходилося на досить високому рівні розвитку. Ідеологічно воно цілком відповідало світогляду і укладу життя суспільства Стародавньої Русі. Язичництво вчасно хрещення не тільки не вичерпало себе, а й мало ще досить потужний потенціал для подальшого руху.

Як би там не було, на Русь в 988 році приходить християнська релігія. Це позначилося на подальшу долю як язичницької системи в цілому, так і племінних богів зокрема. З руйнуванням племінної структури вони втрачають свою силу і значення. Як племінні, так і загальноплем'яного культу знищуються (Кривошеєв, с. 10-12, 18-23).

Язичницькі культури змінювалися у народів світу світовими релігіями (буддизм, християнство, іслам), однак язичницькі боги в народних віруваннях персоніфікували християнськими святими, наприклад, Перун – Іллею Пророком, Велес – Власием, але збереглася віра в будинкових, лісовиків. Язичництво було поступово витіснене офіційною релігією в область народної культури. Церква, однак, включила в число християнських головні язичницькі свята, щоб підпорядкувати своєму впливу громадські культури (Великої радянської енциклопедії, 1978, 30т., С. 474).

Вчені відзначають, що давня Русь і після прийняття християнства являла собою і в світоглядному відношенні, і в практичних діях язичницьке суспільство лише з формальним існуванням в ньому елементів християнської віри і культу. Велика частина язичницьких вірувань і звичаїв продовжували дотримуватися без або з малим привнесенням в них християнських норм і в XI, і в XII, і в XIII століттях, а іноді і в більш пізній час (Кривошеєв, с. 31).

Як відомо, християнство склалося в I столітті нашої ери в східних областях Римської імперії як релігія рабів і бідноти, як вираз пасивного протесту трудящих мас. Спочатку єдиної церковної організації не було, християнська церква розпадалася на безліч самостійних громад з єпископами на чолі. Потім з'явилося два напрямки в християнській релігії: західне, що дало початок католицизму, на чолі якого був єпископ Рима, названий Папою Римським, і на східне, що стало пізніше православ'ям, на чолі якого був Патріарх Константинопольський.

Християнське богослужіння відбувалося в спеціальних приміщеннях – храмах, найважливішою частиною яких був вівтар. Складові частини християнського богослужіння – це таїнства, молитви, священні співи,

читання «Святого Письма» і повчання. Християнський світогляд ґрунтувалося на протиставленні тіла і духу, земного і небесного. Християнство апелювала до маленької людини, приниженого і безправного, воно проповідувало царство небесне для бідняків. Необхідно було пов'язати земне і небесне, з'єднати реальне з надприродним (Церква в історії Росії (1Хв.-1917г.), С. 5-29).

Християнство почало затверджуватися на Русі за князя Володимира в процесі феодалізації і боротьби із залишками язичницького світогляду. Прийняття християнства (православ'я) привело до зміцнення князівської влади в Київській Русі, хоча воно і не знищило древніх вірувань. Перший церковний собор був побудований в Києві. При Ярославі та інші князівства стали християнізовані. Російська церква отримала своїх перших святих в особі братів самого князя, Бориса і Гліба. Християнство в Київській Русі розвивалося швидше, ніж в інших країнах, через близькість Константинополя і постійних зв'язків з цим центром грецького християнства.

Головні ідеї християнства – це викупна місія Ісуса Христа, майбутнє друге пришестя Христа, страшний суд, небесне відплату і встановлення царства небесного. Основні ідеї – це монотеїзм, визнання одного Бога, Який створив світ і керуючого їм; месіанізм, ідея божественного посланця, який покликаний врятувати людей; есхатологізм, ідея загибелі існуючого світу в результаті божественного втручання. Християнська церква включила в Біблію іудейський Старий Завіт: частиною Біблії є і християнський Новий Заповіт. За даними 1975 року народження, християнство сповідувало в світі близько одного мільярда людей (Великої радянської енциклопедії, 1978, 28т., С. 384-387).

1.5. Історія і сучасність у православ'ї

Православ'я, як уже зазначалося вище, як різновид християнства сформувалося в IV-VIII століттях у Візантійській імперії в епоху феодалізму.

Церква виступає тут як обов'язковий посередник між Богом і людьми. Головним для спасіння людини є дотримання ним усіх духовних приписів, свят і обрядів.

Православ'я базується на двох підставах: Святому Письмі (Біблії) і священному переказі. Головна мета православ'я – це віра в єдиного Бога, який виступає в трьох особах: Бога-Отця, Бога-Сина, Бога-Духа святого. Бог-Отець позначає світ видимого і невидимого, Бог-Син – це Ісус Христос, і Бог-Дух святий оголошений вихідним від Бога-Отця.

Після розпаду Візантійської імперії існували чотири самостійні автокефальні православні церкви, які виникли з чотирьох релігійних центрів – з Константинопольського, Олександрійського, Антіохійського та Єрусалимського.

Російська Православна Церква залежала спочатку в релігійному відношенні від Константинополя, проте незабаром домоглася самостійності і стала п'ятою автокефальною православною церквою. 1589 року Російську Православну Церкву очолив патріарх Московський і всієї Русі. У XVII столітті Російська Церква була найбільшим з феодальних інститутів, вона освячувала панування класу феодалів. Російська Церква виховувала в трудящих масах свідомість непорушності існуючого ладу, необхідність підпорядкування встановлених влад від царя до поміщика і всякого посадової особи, поставленого верховною владою. Вище духовенство та монастирі належали класу феодалів.

В ході реформаторської діяльності Петра I управління Російською Православною Церквою було радикально реорганізовано. Вона була перетворена на складову частину державного апарату Російської імперії, мала промислові і торгові підприємства, визначала напрямок навчання та виховання в школі. У 1913 році в Росії існували 53902 церковних будівлі, 23204 каплиці і 1005 монастирів. Царизм не шкодував коштів на церкву і віддавав їй щорічно 70 мільйонів рублів. Це справило глибокий вплив на духовне життя суспільства. Російське православ'я, з одного боку, сприяло

духовному розвитку суспільства, з іншого – протидіяв скасування в Росії кріпосного права, виступало за збереження тілесних покарань, засуджувало прагнення жінок і рівноправності, ускладнювало поширення знань в масах (Емелян, Православ'я в древньої Русі, с. 53 -112).

У 70 роках ХХ століття православ'я в світі мало вже 18 церков, для його організації характерна соборність (вищі органи управління – вселенський і помісний собори). 18 церков представляли собою сукупність 15 автокефальних і три автономних помісних церков. Всі церкви пов'язані спільністю віровчення. Загальні у них основні норми церковного життя і найважливіші компоненти обрядовості: кількість і характер здійснення таїнств, зміст і послідовність богослужінь, компонування й інтер'єр храму, структура кліру і його зовнішній вигляд, наявність чернецтва і так далі. Російська православна церква в цей час мала 20 монастирів – 8 чоловічих і 12 жіночих, з яких 2 перебували за кордоном. (Лобовик, Православ'я і сучасність, с. 157-180).

Православ'я в СРСР було представлено двома автокефальними церквами (Російської та Грузинської), кожна з яких виконала значну еволюцію, перш ніж досягла нинішнього стану. Російська Православна Церква почала своє функціонування в радянському суспільстві з активною антирадянської діяльності. Але щоб зберегти церкву, поставила себе на грань самоліквідації, обновленці запропонували радикально переглянути ставлення до Радянської влади і соціалістичної революції.

В СРСР православ'я відрізнялося від свого дореволюційного попередника. Ця зміна стало результатом еволюції, складного і суперечливого процесу пристосування даної конфесії до існування в принципово новий соціальних умовах. Після Жовтневої революції багато церковних діячів були репресовані, а церковне майно націоналізовано, багато церков були зруйновані або перетворені в складські приміщення.

Починаючи з 1985 року в Росії відбуваються великі зміни в Руської Православної Церкви. Люди стали повертатися до православної віри. Багато

церковні будівлі реставруються. Фінансові та адміністративні справи православної церковної громади вирішує обирається парафіянами церковна рада. Відкриваються православні гімназії, недільні школи при церквах, в деяких школах введено викладання релігії.

Зміни відносини в суспільстві до релігії позначилися і російською мовою. У російську мову і літературу рішуче вторгаються реалії, пов'язані з відродженням великого пласту духовного життя – християнства. Лінгвістичний матеріал, що відноситься до даної області, охоплює не тільки великі шари напівзабутої російської та старослов'янської лексики і фразеології, а й графіку, фонетику, орфоепію, орфографію і стилістику тексту. З'явився в зв'язку з цим ряд статтею, автори яких роблять рекомендації щодо правопису і вимови відроджується культової лексики і фразеології. Правопису культових слів була присвячена стаття Н.В. Подільської, де йдеться про необхідність відродити православну традицію починати з великої літери слова, що передають унікальні, єдині у своєму роді поняття (Бог, Діва, Син, Небо і інші). Проникли в звичайну літературу і в газетні статті найвищі поняття, як тільки не втрачають свого сенсу в повсякденному вживанні, повинні зберігати там і характер свого написання, прийнятий в духовній літературі (Подільська. Головна і мала літера в культових словах, с. 49-57). Це ми і робимо в нашій роботі.

Знову виникає в науці питання про взаємозв'язок, взаємовплив, співвідношенні таких явищ, як культура і релігія. У наукових публікаціях останніх років релігія розглядається як елемент людської культури, який в певних історичних умовах грав в системі духовної культури істотну, а іноді домінуючу роль. Без релігії немає культури; релігія розглядається як основний елемент, стрижень, природну підставу духовної культури. Багато вчених пов'язують майбутній підйом російської культури з поверненням до релігійних цінностей минулого.

У той же час робляться спроби об'єктивно визначити, що ж дала православна релігія російській культурі і що загальмувала в її розвитку за

тисячу років свого існування (Каушанський, До проблеми співвідношення культури і релігії, 1993; Лутковский, Біблійні перекази в контексті історії культури, 1993) .

Пожвавила свою роботу Російська Біблійна Комісія, різко збільшилася можливість для наукового дослідження

Біблії в різних аспектах в історіографії, культурології та філології. У наукових статтях і в доповідях на наукових конференціях обговорюються, зокрема, питання підготовки вдосконаленого перекладу Біблії, схваленого Російською Православною Церквою (Є. М. Верещагін, В.В.Костомаров, В.М.Мокиєнко і інші).

Разом з християнством, православ'ям на Русь прийшла писемність і церковнослов'янська мова, що зіграв величезну роль у розвитку російської мови – найважливішої складової частини російської культури. У книзі В.Г. Костомарова «Життя мови. Від в'ятичів до Москвичів» (М., 1994) показується вплив книжкового старослов'янської мови на живу мову русичів до XV століття і пізніше.

Патріарх російської культури Д.С.Лихачев не раз відзначав, що російська культура складалася в особливих географічних умовах, під впливом православ'я, при наявності двох мовних центрів (церковнослов'янська мова, і розмовний традиційний російську мову, з його приказками та висловами, а також близький до розмовної мови народної поезії, історичних пісень, духовних віршів і так далі), навколо яких оберталася російська література. У цьому, вважає вчений, "відгадка незвичайного багатства і тонкощі мови російської літератури, особливо поезії» (Лихачов, Нотатки та спостереження, с. 147-150).

Вчені вважають також, що з православ'ям прийшло на Русь засудження полігамії, кровної помсти, заклики до совісті людини – на тлі широкого залучення досягнень візантійської культури. З православ'ям на Русь прийшла візантійська кам'яна архітектура, яка дуже скоро стала російської, дала дивовижні зразки в Києві, Чернігові, Новгороді, Пскові, а також іконопис, в

якій яскраво проявили себе Феофан Грек, Андрій Рубльов та інші, хоровий церковний спів.

Монастирі стали центрами писемності, в них переписувалися книги, створювалися бібліотеки. Сюжети, образи, сама мова Біблії вплинули на весь процес розвитку культури всіх європейських народів, в тому числі і на Русі.

Однак, як свідчать ті ж вчені, «правда історії не одноколірна». Православ'я сприяло розвитку іконопису, але одночасно протидіяв становленню на Русі інших напрямків живопису; воно піддавалося розвитку скульптури; сприяючи хорovій музиці, воно переслідувало інструментальну. Православ'я знищило таку незвичайно видовищну культуру Русі, як скоморошество, з якого «як із зерна», могли б народитися в майбутньому суто російські театр, балет, цирк, естрада. У монастирях православ'я тиражувало в основному релігійні книги і дало зникнути багатьом світським творам. Навіть Біблію Православна Церква ховала від народу майже дев'ять століть, «щоб зміст Біблія не відвело людей в секти ...».

У ХХ-му столітті процес поділу культури на світську і сакральну, що почався ще в глибоку давнину, привів до небаченого прискорення еволюції релігії, до процесу її модернізації, в тому числі і в православ'ї.

Наслідок цих процесів – значна зміна ставлення церкви до світської культури, певне зближення позицій теологів зі світськими культурологами – у ставленні до цінностей світової культури, в тому числі культури народів, що перебувають під впливом інших релігії (Каушанський, с. 42-48).

Біблія витримала випробування часом. Вона відноситься до найбільших творів світової культури. В останні роки її роль в житті російських людей відновлюється. У шкільні підручники включаються біблійні тексти і притчі, щоб познайомити учнів з Біблією як твором мистецтва і як одкровенням Божественного світу (Шамаева, Біблійні оповіді в школі, Воронеж, 1996).

ВИСНОВКИ

Питання про критерії визначення фразеологічних одиниць є центральним питанням у теорії фразеології і в практиці складання фразеологічних словників. На фразеологію можна дивитися широким і вузьким поглядом. У розумінні суті фразеологічних одиниць і обсягу фразеології немає єдності.

Дивитися на фразеологію широким поглядом – це значить виходити з того, що у фразеологію входять, по-перше, всі стійкі поєднання, які відтворюються в мові (В. В. Виноградов, А. И. Смирницький, Б. А. Ларін, С. І. Ожегов, Н.Н.Амосова, А.М.Бабкін, Н.М.Шанский), по-друге, всі обороти, які не перекладаються (Л.А.Булаховський, А.А.Реформаторській), і по-третє, всі словесні комплекси, які характеризуються образністю (А.І.Ефімов, В.Ф.Рудов).

А вузький погляд позначає, що фразеологічними оборотами є такі звороти, які характеризуються семантичною цілісністю і структурною неподільністю. Однак фразеологічна теорія збагатилася, і чисто семантичний погляд на фразеологію був подоланий, поняття «стійкість» і «ідіоматичність» уточнені, і вироблені об'єктивні критерії визначення фразеологічних одиниць і принципи їх класифікації.

Головні ідеї християнства – це викупна місія Ісуса Христа, майбутнє друге пришестя Христа, страшний суд, небесне відплату і встановлення царства небесного. Основні ідеї – це монотеїзм, визнання одного Бога, Який створив світ і керуючого їм; месіанізм, ідея божественного посланця, який покликаний врятувати людей; есхатологізм, ідея загибелі існуючого світу в результаті божественного втручання. Християнська церква включила в Біблію іудейський Старий Завіт: частиною Біблії є і християнський Новий Заповіт. За даними 1975 року народження, християнство сповідувало в світі близько одного мільярда людей.

Біблія витримала випробування часом. Вона відноситься до найбільших творів світової культури. В останні роки її роль в житті російських людей відновлюється. У шкільні підручники включаються біблійні тексти і притчі, щоб познайомити учнів з Біблією як твором мистецтва і як одкровенням Божественного світу.

РОЗДІЛ 2

БІБЛЕЇЗМИ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ З ПОГЛЯДУ ЇХ ПОХОДЖЕННЯ І ПОДАЛЬШИХ ЗМІН

2.1. Священна книга Біблія

Біблія – це зібрання священних книг іудейської та християнської релігії (Ожегов, с. 53). Вона складається з двох великих і нерівних частин. До першої увійшли книги, які були складені до Різдва Христового (Старий Завіт). Друга частина Біблії охоплює книги, складені після Різдва Христового (Новий Завіт). Всі біблійні книги написані різними людьми, але, з точки зору богословів, вони «нав'язані, натхненні Богом, який як би вживав святих пророків як свого знаряддя» (Верещагін, Біблійна стихія російської мови, с. 92).

Біблію називають Книгою книг, в ній можна знайти виклад віровчення: три релігії – іудаїзм, християнство, іслам – спочивають на біблійній основі. У Біблії містяться також етичні норми – деяка кількість застарілих, архаїчних, але ще більше позачасових, загальнолюдських.

Біблія дуже багато важить для віруючої людини – адже в ній він бачить безпосередню Богоявлення, одкровення Богом таємниць. Але і для невіруючого Біблія – не рядова книга: її сюжети, притчі, прислів'я, афоризми, ключові слова, її духовність настільки вплинули на європейську культуру і так увійшли глибоко в неї, що знання Біблії будь-якою людиною, незалежно від ставлення до релігії це неодмінна передумова істинної освіченості (Верещагін, Чому Біблія називається Біблією, с. 68).

Біблію називають «письмовим Божому одкровенням людям» За релігійними уявленнями, Бог відкриває себе світу двояким способом: шляхом усної традиції, висхідній до громадської проповіді святих людей, пророків, тобто до священним переказом; і завдяки записаним текстів, які називаються Святим Письмом. Святе Письмо християн і являє собою Біблію.

Поява Біблії відноситься до середини III століття до нашої ери. У той час єгипетський монах Птолемея II Філадельфа захотів мати в своїй бібліотеці переклад на грецьку – міжнародна мова того часу – священних книг одного з маленьких «варварських» народів. Ці книги згодом стали називатися Біблія (по-грецьки «книги») і в перші століття нашої ери склали більшу частину всього біблійного кодексу – загальну для іудаїстів і християн – Старий Завіт.

Інша частина Біблії християнська – Новий Завіт, в ній дається життєпис Христа на землі. Однією з причин переможного поширення християнської частини Біблії – Євангелія (по-грецьки «блага вість») по всьому світу була простота викладу, загальнодоступність євангельських таємниць (Лутковський, с. 10-12).

Тепер встановлено, що з ранніх християнських творів тільки далеко не всі належать авторам, яким вони приписуються. Найстарішим Євангелієм вважається тепер так зване Євангеліє від Марка, яке ні в якому разі не було складено до зруйнування Єрусалима. Все, що Марк розповідає, представляє собою продукт півстолітнього легендарного творчості. За Марком слід Лука, потім так званий Матвій і, нарешті, останній з них, Іван, Євангеліє якого відноситься до середини другого століття і, у всякому разі, написаний не раніше ста років після смерті Ісуса (Каутський, Походження християнства, с. 42-43).

П'ятдесят старозавітних книг і двадцять сім новозавітних були написані в різний час, різними людьми (що представляють різні культури), з різними целеустановкою. Вони дуже різні за жанрами, темпераменту авторів, ступеня їх літературної підготовки і начитаності. З точки зору християнського богослов'я, вся Біблія не є механічне поєднання не поєднуваного під однією обкладинкою, а в деяких своїх центральних характеристиках – єдина, цілісна, несуперечлива книга. Теологічно Біблія являє собою Велике Послання Бога всьому людству (Верещагін, З яких книг полягає Новий Завіт і як він співвідноситься зі Старим, с. 40-45).

Священні книги дійшли до нас лише в грецькому перекладі, де вже прямо використовується стійке термінологічне словосполучення «Священна книга» (Верещагін, Чому Біблія називається Біблією, с. 69). Єврейською мовою, або івриті, було написано більшість книг Старого Завіту. Серед книг Нового Завіту текстів на івриті немає. Арамейська мова в складі івритського Танаха представлений лише дуже невеликим числом фрагментарних текстів. Окремі арамейські слова і рідкісні фрази представлені (в передачі грецькими буквами) також і в Новому Завіті.

Третій біблійну мову – грецький. На ньому був цілком написаний Новий Завіт та й деякі старозавітні книги. Отже, Біблійних мов всього три: іврит, арамейська, грецька. Два близькоспоріднених і один по граматичному строю віддалений, навіть з іншої мовної сім'ї.

Між Новим і Старим Заповітом існує відношення культурного і вероучительного спадкоємства, так що Біблія, незважаючи на всю новизну християнства, єдина за змістом. «Відповідно іврит і арамейська, з одного боку, і грецький, з іншого, настільки зблизилися в області смислів, що буквально диву даєшся. Втім, точніше сказати: грецький до смислового тотожності наблизився до івриту »(Верещагін, Якими мовами написана Біблія і які найдавніші біблійні рукописи, с. 47).

Коли були зроблені перші латинські переклади Біблії, точно невідомо. Перша згадка про латинських біблійних текстах відноситься лише до 180 році. Навесні 863 року були виконані Кирилом і Мефодієм перекази на слов'янську мову, а 26.10.884 року вони були завершені. Після хрещення Русі (988 рік) переклади Кирила і Мефодія були перенесені зі слов'янського півдня до Києва і Новгород, а звідти вони поширювалися «по градах і селах всієї нашої землі» (Верещагін, Про найдавніших перекладах Біблії, с. 49).

Перше вживання самого слова «Біблія» на Русі датується 1499 роком. Воно було явно запозичене не пряма з грецького, а з латині (Верещагін, Чому Біблія називається Біблією, с. 70). У 1813 році було засновано російське Біблійне товариство, одним із завдань якого стало виконання перекладу

Біблії на російську мову. У 1876 році була видана повна російська Біблія. Зусиллями комісії в складі видатних богословів нашого часу в Парижі в 1951-1965 роках був здійснений переклад Нового Завіту на сучасну російську мову. Даний Новий Завіт «найбільш підходить» для широкого вживання в сучасній Росії (Верещагін, Про найдавніших перекладах Біблії, с. 49-50).

Біблію вважають вершинним неперевершеним подією в області духовної культури. За своїм впливом на загальнолюдську культуру вона, безперечно, займає таке видатне, унікальне місце, що «жодна інша книга зрівнятися з нею не може» (Верещагін, Біблійна стихія російської мови, с. 96).

Російська мова, подібно іншим мовам християнських народів, в тому числі і німецького, відчував на собі величезну біблійне вплив. У сучасній російській мові вживаються окремі слова, які запозичені з Біблії, а також переклади на російську мову (кальки) словосполучень з Біблії, що стали фразеологізмами і афоризмами; їх називають біблеїзми.

На жаль, частина біблеїзмів внаслідок вигнання Біблії з життя росіян стала забуватися і, майже не

відома особливо молодому поколінню. Але, на щастя, суспільство вживає заходів, щоб повернути і слова, і які стоять за ними високоморальні поняття (Верещагін, Біблійна стихія російської мови, с. 90-99).

В останні роки в зв'язку зі змінами в суспільному житті Росії, зріс науковий інтерес до біблеїзм Велика увага приділяється зіставному вивченню біблеїзмів в слов'янських і неслов'янських мовах і етимології окремих біблійних виразів (Біріх, Матешіч, З історії російських біблійних виразів, 1994; Шанський).

Євангельський текст і фразеологізми російської мови, 1995; Ліліч, Біблеїзми як відображення поглядів епохи, 1995; Мо- Киенко, фразеологічні біблеїзми в сучасному тексті, 1995).

Активізувала свою роботу російська Північно-Західна Біблійна комісія. Деякі вчені вважають, що необхідно усвідомити, оцінити і направити в потрібну сторону вплив російських текстів на формування

сучасної ментальності російського суспільства і при цьому підкреслюють, що «обов'язковими передумовами цього є як усвідомлення тісного зв'язку семантики і стилю, так і усвідомлення неможливості заміни традиційних російських біблійних текстів сучасними» (Біблія і відродження духовної культури російського та інших слов'янських народів, 1995, с. 6).

Під біблеїзми зазвичай розуміють мовні одиниці непередикативного і передикативного характеру, вживання яких пов'язане з образним, метафоричним переосмисленням імен персонажів, реалій і сюжетів Біблії, а також інших книг Святого Письма (Гончарова, Плешков, Тумко, Структурно-семантична характеристика біблеїзмів, що функціонують в сучасній публіцистиці, с. 46-51).

2.2. Походження російських біблеїзмів

Біблеїзми є у всіх мовах народів, які сповідують християнство, в тому числі і в німецькій мові. Однак увійшли вони в ці мови різними шляхами і освоєні ними по-різному. Так, в російській мові вживається біблеїзм «*вавилонское столпотворение*», якому в німецькій мові відповідає «*Babylonische Sprachverwirrung*» (Вавилонське змішання мов). Вони мають спільне джерело (Буття, 11, 9), але біблеїзм в російській мові отримав значення «*бестолковый шум, беспорядок при большом стечении народа*» (Ожегов), яке семантично і фонетично пов'язане з «натовпом» (народна етимологія). У німецькому ж мовою біблеїзм «вавилонське змішання мов» має інше значення: «нерозуміючі один одного; взаємне нерозуміння».

За свідченням Словника іншомовних виразів і слів А.М.Бабкіна і В.В.Шендецова, в XIX-початку XX століть в західно-європейських та російською мовами вживалися на французькій, німецькій, англійській мовах як біблеїзми, які збігаються за значенням з російськими, так і стійкі поєднання біблійного походження, відсутні в словниках сучасної російської мови. До останніх можна віднести (даємо їх в перекладі): пробний голуб (фр.), Сильна як смерть (фр.), Хто має, тому і дається. (Фр.), Мала закваска

квасить всю опару. (Нім.), Перебувати з сприятливими видами на майбутнє (нім.), Зібрати гаряче вугілля на голову супротивника (англ.).

Крім цього, в словниках сучасної російської мови немає багатьох біблеїзмів, співвідносних з біблеїзми на латинській мові, поміщеними в зазначеному вище словнику і употреблявшимися в російській мові минулого століття. Вони використовувалися в літературній мові освічених людей дореволюційної Росії на латинській мові, але не стали біблеїзми російською мовою і не відображені в словниках сучасної російської мови (даємо їх в російській перекладі): *Есть у них уши, и не услышат.*; *Радуйся, Мария!*; *сказал и спас свою душу*; *И будете, как Бог, знать добро и зло.*; *даже если все (отрекутся), я нет*; *убеди прийти*; *разрушу и воздвигну*; *незримое, скрытое – божество*; *да будет воля твоя*; *пусть себе владеет*; *Сегодня – мне, завтра – тебе.*; *ошибка в речи*; *И увидел, что созданное им было хорошо.*; *От избытка сердца говорят уста.*; *они вышли от нас*; *Помни, человек, что ты прах и в прах превратишься.*; *веселящаяся блудница*; *Жизнь человеческая на земле – это борьба.*; *Не плачьте, она не умерла, но спит.*; *ученик не выше учителя*; *не можем!*; *мир с вами*; *единое на потребу*; *Неужели и Саул во пророках?*; *Кто может вместить, пусть вместит.*; *кто без греха*; *Как одинок город?*; *небесная лестница*; *но будет слово ваше*; *Да-да, нет-нет, а что сверх того, то от лукавого.*; *число глупых бесконечно*; *мальчики остаются мальчиками*; *перейди самого себя*; *горе одинокому*; *вина нет у них*. Таким чином, можна виявити своєрідність і в відборі біблеїзмів, і в їх використанні в російській мові в різні періоди розвитку української літературної мови.

Більшість афоризмів і фразеологічних одиниць біблійного походження в російській мові є кальки мовних одиниць грецької мови, з якого на церковно-слов'янська, а потім на російську було перекладено Біблію (Солодуха, Питання порівняльного вивчення запозиченої фразеології, с. 76).

Деякі дослідники вказують на те, що в ряді випадків перекладачі зверталися і до старогрецької текстів (Мещерський, Значення давньослов'янських перекладів для відновлення їх архетипів, с. 4).

Не всі біблеїзми, вважають лінгвісти, відносяться до перших перекладам релігійних книг, частина з них була запозичена сучасними мовами на основі біблійних міфів, наприклад, Содом і Гоморра; Вовк в овечій шкурі; вавилонське стовпотворіння і інші (Шанський, Лексикологія сучасної російської мови, с. 237).

Джерелом біблеїзмів в російській мові була не тільки безпосередньо Біблія і її переклади, а й (особливо в XVIII-XIX століттях) твори західно-європейських письменників і публіцистів, що розповсюджувалися в Росії в оригіналі або перекладі, в яких широко вживалися біблеїзми, що становлять значну частину міжнародного фразеологічного фонду. Про це свідчать такі факти.

Як повних іншомовних вкраплень біблеїзми в великій кількості вводилися і в твори різних стилів російської літератури XIX століття (Лістрова-Правда, Відбір та вживання іншомовних вкраплень в російській літературній мові XIX століття, 1986). Зазначений вище Словник іншомовних виразів і слів також дає уявлення про біблеїзмів на іноземних мовах (більшу частину їх склали біблеїзми на латинській мові), які використовувалися в перекладених російською мовою творах західноєвропейських письменників і в творах російської художньої літератури та публіцистики.

У словнику вміщено 60 біблеїзмів на латинській мові, з яких 25 відповідають тим російським біблеїзм, які дані в словниках сучасної російської мови: *в начале было слово; это перст божий; да будет свет; и не введи нас во искушение; люди доброй воли; В поте лица своего будешь есть свой хлеб.; Врачу, исцелися сам.; ничто не ново под солнцем; мир дому сему; не мечите бисер перед свиньями; тайное сделалось явным; Имеющий уши, да*

слышит; святая простота; воздайте кесарю кесарево, а божие богу; святая святых; строить воздушные замки и др.

У словнику наводиться також понад 10 біблеїзмів на німецькою, французькою та англійською мовами, деякі з яких відповідають біблеїзм російською мовою, поміченим в словниках сучасної російської мови: *всему свое время; блудный сын; мерзость запустения* та інші, Зокрема, в зазначеному словнику іншомовних виразів і слів було дано 8 німецьких біблеїзмів, які відповідають російським біблеїзм, зазначеним в словниках сучасної російської мови: *вавилонское столпотворение – die babylonische Sprachverwirrung; всему свое время – alles zu seiner Zeit; иудин поцелуй – der Judaskuss; каинова печать – das Kainzeichen; божиею милостию – nach Gottes Gnaden; посылать от Понтия к Пилату – von Pontius zu Pilatus schicken; песня песней – das Hohelied; краугольный камень – der Eckstein.*

По відношенню до сучасних мов фразеологічні одиниці біблійного походження являють собою майже повністю асимільовані запозичення. Більшість російських біблеїзмів невмотивовано з точки зору синхронії, вони втратили ознака свого походження і в даний час не асоціюються з поняттями і уявленнями, які були властиві старому церковному життю, наприклад, *святая святых; нарижний камінь; на піску будувати* і інші. Яскрава емоційна насиченість цих оборотів сприяла їх широкій популяризації та впровадження в мову всіх верств суспільства. Однак деякі лінгвісти вважають, що в цілому ряді випадків біблеїзми, які не порвавши з джерелами, не отримали достатнього розвитку і не є повноцінними фактами фразеологічного складу мови (Солодуха, с. 76-94).

Інші лінгвісти також вважають, що «властивість узагальнювати, широко охоплювати явища, намагнічуватися новими смислами притаманне далеко не всім біблійним образам і виразів. Деякі з них, епізодично зустрічаючись в індивідуальному вживанні і застосуванні, не став фактами національної літературної мови, наприклад, *песнь песней, мудрые девы* та інші »(Бабкін, Російська фразеологія, її розвиток і джерела, с. 178).

Німецькі лінгвісти А.Біріх і Й.Матешіч вважають, що фразеологічні одиниці біблійного походження поділяються в російській мові на три розряди. До першої групи входять вирази, вже в тексті Біблії відрізняються цілісністю значення, експресивної виразністю і практично сформувалися як фразеологічних одиниць, наприклад, *хранить как зеницу ока; метать бисер перед свиньями* та інші. Багато стійкі поєднання-біблеїзми є кальками давньоєврейських і давньогрецьких ідіом або мають давніші джерела, ніж Біблія. Для фразеологічних одиниць цього типу характерна тривала традиція вживання в давньоруської книжності. Основна частина фразеологізмів цього типу зберегла в сучасній російській мові своє значення і компонентний склад (Біріх, Матешіч, с. 41-47).

Е.Н.Бетехтіна слідом за німецьким вченим Л.Реріхом також підтверджує наявність серед біблеїзмів мовних одиниць, які набули характеру крилатих слів ще до включення їх у Біблію, наприклад, *Врачу, исцелися сам.; Легче верблюду пройти сквозь игольное ушко* (Бетехтіна Про лінгвістичної природі біблеїзмів, с. 115). Автор статті посилається також на думку В.М.Мокиєнко, який вираз *«кипеть молоком и медом»* (буяти чимось) вважає універсальним, характерним для багатьох мов, так як відповідає фольклорної традиції багатьох народів. Російське жартівливе іронічне вираз *«молочные реки, кисельные берега»* стилістично відрізняються від біблійного виразу, активно функціонує в сучасній російській мові, а *«кипеть молоком и медом»* давно відсунуто на мовну периферію (Бетехтіна, с.116).

Друга група біблеїзмів є фразеологізми, утворені на базі вільних словосполучень Біблії, але отримали у фразеології тієї чи іншої мови нове, фразеологічне значення, наприклад, *зарыть свой талант в землю; умывать руки; на песке строить; обетованная земля* та інші. Значне число фразеологічних одиниць сформувалося вже в давньоруській книжності. Інша ж частина фразеологічних одиниць утворилася в російській мові XVIII-XIX століть не без впливу перекладів творів західноєвропейської літератури на російську мову.

Третя група – найчисельніша. Сюди входять фразеологічні одиниці, не представлені даними лексичним складом в Біблії, але семантично детерміновані біблійними текстами, наприклад, *зблудшая овца; запретный плод; Каинова печать* та інші. Формування їх також почалося вже в давньоруській книжності. Вирази цього типу виявляють різну зв'язок з джерелом. Наприклад, у фразеологізмі «*волк в овечьей шкуре*» вживається власне російське слово «*шкура*» замість старослов'янського «*одежда*» використаного в джерелі.

Основна частина фразеологічних одиниць цієї групи лінгвістично в невеликому ступені пов'язана з джерелом. Більшість з них має в своєму складі всього один компонент біблійного тексту, наприклад, *Фома неверный; блудный сын; петь Лазаря; египетский труд* та інші.

Характерною особливістю третьої групи біблійних виразів є, як уже зазначалося вище, наявність в її складі великої кількості запозичень із західноєвропейських мов. Велика частина їх припадає на XVIII століття – період найбільш сильного впливу західноєвропейських мов на російську. Лінгвісти, зокрема, вважають, що з французької мови був запозичений біблеїзм «*колосс на глиняных ногах*»- *colosse aux pieds d'argile*. Фразеологізм «*невзирая на лица*» є запозиченням з німецької мови – *ohne Ansehen der Person* (Біріх, Матешіч, с. 41-47). Н.М.Шанский також наводить приклади російських біблеїзмів, свого часу запозичених з нових західноєвропейських мов (Шанський, Євангельський текст і фразеологія російської мови, 1995).

Наші матеріали дозволяють доповнити спостереження німецьких вчених над третьою групою біблеїзмів. У складі біблеїзмів російської мови ми виявили стійкі поєднання, яких ніколи не було в Біблії, але в них використані біблійні імена Адам і Єва:

АДАМОВА ГОЛОВА – изображение черепа с двумя лежащими под ним накрест костями как символ смерти, яда и того подобного;

АДАМОВО ЯБЛОКО – выдающаяся хрящевая часть гортани, кадык;

АДАМОВСКИЙ – устар. ирон. разг., о старомодных предметах бытовой обстановки;

АДАМОВЫ ВЕКИ – книжн., давняя старина;

В КОСТЮМЕ АДАМА- нагишом, без всякой одежды;

ОТ АДАМА – с древности, издалека;

С АДАМА И ЕВЫ – устар., с давних пор;

У російській мові до складу біблеїзмів, крім того, включають стійкі поєднання, широко вживалися в Росії до Жовтневої революції:

АНДРЕЕВСКАЯ ЗВЕЗДА – серебряная звезда, имеющая в сере дине, в золотом поле, двуглавого орла, увенчанного тремя коронами, в середине орла – Андреевский крест;

АНДРЕЕВСКАЯ ЛЕНТА – голубая лента, которая одевалась через правое плечо;

АНДРЕЕВСКИЙ ОРДЕН – орден святого Андрея Первозванного, старший из русских орденов.

Прикметник *андреевский* в них утворено від імені святого Андрія Первозванного (одного з 12-ти апостолів, учнів Ісуса Христа). Ці біблеїзми позначають реалії російської культури і володіють національно-культурною специфікою значення.

У російській мові біблеїзми зазнали різні зміни. По-перше, сталася архаїзація деяких їхніх компонентів. Наприклад, у фразеологізмі «*притча во языцех*» слово «*притча*» сприймається зараз багатьма як семантичний архаїзм; «*во языцех*» як і «*во облацех*» у біблеїзмі «*темна вода во облацех*» є старою формою місцевого відмінка іменників «*язык*» («*облако*»). Як буде показано в наступному розділі, багато біблеїзми сучасної російської мови мають в своєму складі архаїзми, а деякі і історизм.

По-друге, відбулася заміна застарілих компонентів, які не витримали в деяких фразеологізмах конкуренції зі словами і формами сучасної російської мови. Наприклад, фразеологізм «*золотой телец*» часто вживається як «*золотой телец*», а Ільф і Петров продовжили осучаснення біблеїзму, давши

назву своєму популярному роману «*Золотой теленок*», в якому «*телец*» замінено сучасним «*теленок*».

По-третє, відбулися зміни семантики: лише деякі біблійні вирази зберегли значення, яке вони мали в біблійному тексті. Основна частина набула нового значення:

БЕДЕН КАК ЛАЗАРВ – жаловаться на судьбу, плакаться, клянчить, притворяться бедняком, несчастным;

БЕЛЫЕ ОДЕЖДЫ – символическое наименование одеяния людей, живших праведно, никогда не поступавших вопреки чести и совести и терпящих из-за этого тяжкие испытания;

БРОСАТЬ КАМЕНЬ – обвинять кого-либо;

БАВИЛОН – синоним большого города, полного соблазнов;

БАВИЛОНСКАЯ БЛУДНИЦА – книжн., крайне развращенная, распутная женщина;

БАВИЛОНСКОЕ СТОЛПОТВОРЕНИЕ – полная неразбериха, крайний беспорядок;

БАВИЛОНСКИЙ ПЛАЧ – воспоминание о своей родине;

БАЛААМОВА ОСЛИЦА – покорный, молчаливый человек, который неожиданно для окружающих выразил свое мнение или протест;

БАЛТАСАРОВ ПИР – веселая, легкомысленная жизнь во время какого-либо бедствия;

БАНИАМИН – любимый сын, окруженный нежной заботой родителей;

БАЛАСТЬ ТЬМА – выражение, ставшее образным определением невежества, культурной и политической отсталости;

БАЛОЖИТЬ ПЕРСТЫ БА ЯЗВЫ – коснуться уязвимого, больного места у кого-либо; не доверяя другому, самому убедиться в чем-либо на опыте;

БАЛОК БА ОВЕЧЬЕЙ ШКУРЕ – человек, прикрывающий свои дурные действия, намерения маской добродетели;

БАГИПЕТСКАЯ РАБОТА – книжн., изнурительный труд;

БАГИПЕТСКАЯ ТЬМА – полная темнота;

ЕГИПЕТСКИЕ КАЗНИ – жестокие, губительные бедствия;

ЕГИПЕТСКИЙ ПЛЕН – тяжелая неволя;

ЗАБЛУДШАЯ ОВЦА – книжн., сбившийся с верного жизненного пути человек;

НЕОПАЛИМАЯ КУПИНА – образное определение нерушимости, сохранности;

СВЯТАЯ СВЯТЫХ – что-либо самое сокровенное, дорогое;

СОДОМ И ГОМОРРА – крайний беспорядок, полная неразбериха, возня, суматоха;

СОЛОМОНОВО РЕШЕНИЕ – справедливое решение, основанное на мудрости и доброте.

У російському біблеїзмі «зарыть свой талант в землю» історизм *талант* (старовинна грошова одиниця) переосмислений і вживається в значенні «*выдающиеся природные данные*», що властиво цьому слову в сучасній російській мові.

Деякі біблеїзми зберегли в російській мові і своє первинне (біблійне) значення:

БЛАГОВЕЩЕНИЕ – первый из двенадцати самых значительных христианских праздников, посвященный воспоминанию о том, как архангел Гавриил сообщил деве Марии «благую весть» о рождении у нее божественного младенца, спасителя рода человеческого;

АНГЕЛ БЛАГОВЕЩЕНИЯ – архангел Гавриил;

ДЕСЯТЬ ЗАПОВЕДЕЙ. ДЕСЯТИСЛОВИЕ – содержащиеся в Ветхом Завете нормы поведения древних евреев;

ЕВАНГЕЛИЕ – 1. часть Библии – первые четыре книги Нового Завета, написанные Евангелистами, – содержащая в себе повествования о жизни и учении Иисуса Христа и являющаяся источником христианского вероучения; 2. учение Христа;

ИЕГОВА – собственное имя Бога, обозначающее само существо или бытие Бога, выражающее самобытность, вечность и неизменяемость Божьего существа;

ИЛИЯ – имя особо почитаемого христианской церковью Библейского пророка, взятого на небо живым;

ИЛЬИНСКАЯ ПЯТНИЦА – одна из двенадцатых особо почитаемых в народе пятниц, самая грозная и значимая, которая бывает накануне дня памяти Ильи-пророка;

ИОАНН КРЕСТИТЕЛЬ – предшественник Иисуса Христа, предназначенный провозгласить всем людям о приходе господина ;

ИОВ – имя благочестивого ветхозаветного страдальца, ставшее символом страдающего праведника;

КРЕЩЕНИЕ ГОСПОДНЕ – Великий двенадцатый праздник, отмечаемый православной церковью 6/19 января;

ЛАЗАРЕВА СУББОТА – суббота перед вербным воскресением, в которую празднуется чудо воскресения Лазаря, свидетельствующее о Божественном всемогуществе Иисуса Христа и его власти над смертью;

ТАЙНАЯ ВЕЧЕРЯ – последний ужин Иисуса Христа со своими учениками перед казнью, на котором он установил святое таинство Причастия;

ФАРАОНЫ ТОЩЕ КОРОВЫ – египетский фараон увидел во сне, как семь тощих коров съели семь тучных, но не стали от того тучными.

Другая часть библеизмов, сохранив библейское значение, приобрела и новый (часто символический) смысл:

АВЕССАЛОМ – имя третьего сына царя Давида, ставшее символом честолюбия, хвастливости и вероломства;

АВРААМ – имя одиннадцатого послепотопного патриарха, ставшее образом беспредельной преданности и веры в Бога, а также символом родоначальника двух народов: евреев и арабов;

АГАРЬ – имя египтянки, рабыни и наложницы ветхозаветного патриарха Авраама, ставшее символом гонений и страданий;

АГНЕЦ БОЖИЙ – книжн., символическое наименование Иисуса Христа, указывающее на него как на жертву за грехи всего мира;

АДАМ – имя первого человека на земле, созданного Богом по своему образу и подобию из праха земного, ставшее символическим;

АПОКАЛИПСИС 1. откровение святого Иоанна Богослова, которым заканчивается «Новый Завет»; 2. название, применяемое к ряду книг, содержащих предсказания религиозного характера и имевших распространение в первые века нашего летосчисления; 3. перен., конец света;

АРЕОПАГ. АРЕОПАГИТ 1. название судебно-политического трибунала в Древних Афинах, куда апостол Павел был приведен на суд за проповедь о «чужих божествах»; 2. перен. ирон., собрание авторитетных лиц для решения какого-либо вопроса;

ЕДЕМСКИЙ 1. относящийся к едему, стране на Востоке, в которой был посажен самим Богом сад для поселения там первых людей; 2. перен., замечательный по красоте, приятный для глаз; райский;

ОСАННА 1. торжественное или молитвенное восклицание, которым евреи приветствовали Иисуса как Мессию при его входе в Иерусалим; 2. возглас восхищения и одобрения;

ТРУБА АРХАНГЕЛА 1. рассказ об ангелах, грозно трубящих в трубы перед Страшным судом; 2. о звуках, предвещающих наступление чего-либо грозного.

ВИСНОВКИ

Таким чином, аналіз показав, що 1) сучасні російські біблеїзми неоднорідні за своїм походженням; вони або увійшли в російську мову безпосередньо з Біблії, або були запозичені з нових західноєвропейських мов, або були створені в якості фразеологізмів на російському ґрунті.

2) Своєрідний і склад російських біблеїзмів. Поряд з російськими біблеїзми в 18-19 століттях в російській літературній мові широко вживалися в якості іншомовних вкраплень біблеїзми латинською і нових західноєвропейських мовах, що сприяло фразеологізації найбільш часто використовуються в книжковій мові цитат з Біблії.

3) Вчені вказують на паралельне існування протягом довгого часу в Росії двох перекладів Біблії (російського і церковнослов'янського), що відбилося на формі біблеїзмів і пояснює їх варіативність поєднання в одному фразеологізми церковнослов'янських і чисто російських рис, а також збереження «біблеїзмів зі старослов'янської основою». Звертається також увага і на «особливості конфесійної орієнтації носіїв мови ... і що впливають з цих особливостей відмінності в соціально – культурній сфері». Важливу роль відіграє і «розбіжності у взаємодії християнських уявлень з дохристиянськими, язичницькими у різних народів» (Бетехтина, с. 21-22). В результаті всього цього підсумок впливу російської Біблії на російську літературну мову виявився значущим.

4) Частина російських біблеїзмів зберегла і свою біблійне значення, проте багатьом російським біблеїзм властиво переносне значення. Окремі російські біблеїзми мають національно – культурну своєрідність значення, позначають реалії російської культури.

РОЗДІЛ 3

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА І СТРУКТУРНО-ТИПОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОСІЙСЬКИХ БІБЛЕЇЗМІВ

3.1. Лексико-семантичні особливості російських біблеїзмів

Мовні одиниці біблійного походження в роботах деяких лінгвістів розподіляються за групами з урахуванням їх лексичного складу, значущості та структурної оформленості.

По-перше, виділяються біблеїзми-топоніми і фразеологізми, що включають топоніми в свій склад. Ці біблеїзми функціонують, як правило, в російській мові в образному переосмисленні, наприклад, *Вавилон; Содом и Гоморра; земля обетованная (Палестина)*. Це лексично обмежена, замкнута в сучасній російській мові група (Гончарова, Плешков, Тумко, с. 47). З наших матеріалів до цієї групи можна віднести 14 біблеїзмів: *Иордан; вход Господен в Иерусалим; из Назарета может ли быть что доброе?*; а також біблеїзми, що містять прикметники, утворені від топонімів: *египетская работа; египетская тьма; египетские казни; египетский плен; вавилонский плач; вавилонское столпотворение; вавилонская блудница; иерихонская труба* та інші.

По-друге, лінгвісти виділяють біблеїзми-антропонімів. У сучасній російській мові багато з них стали загальними за змістом, наприклад, *Адам; Ева; Гог и Магог; Голиаф; Каин; Ирод; Иуда; Молох* та інші. Імена надприродних істот, божеств, описуваних в Біблії, вживаються в мові для образного позначення жорстокої сили або грубих, чуттєвих насолод, наприклад, *Мамон*; для позначення чогось величезного, що вражає величиною, наприклад, *Левиафан*. Біблеїзми-антропоніми функціонують в мові нерідко в складі словосполучень, одним з компонентів яких є призначене слово, що має емоційно-оцінний характер або відсилає до певної біблійною легендою, наприклад: *Иов многострадальный; кающаяся*

Магдалина; Фома неверный; целомудренный Иосиф та інші (Гончарова, Плешков, Тумко, с. 47-48).

У наших матеріалах – 55 фразеологізмів, що включають антропонімів і утворені від них прикметники: *адамовы веки; адамово яблоко; валтасаров тир; валаамова ослица; ильинская пятница; Иудин поцелуй; Каинова печать; мафусаилов век; Ноев ковчег; Соломоново решение; Фома неверный; Нимврод, ловец перед господом; купель силоамская; Лазарева Суббота; Иоанн креститель; аредовы веки* і багато інших.

У третю групу включають біблеїзми, які є назвами частин (книг) Біблії. Біблеїзм «*Песнь песней*» використовується для позначення вершини творчості будь-якого автора або чудового твору в будь-якій області. Біблеїзм «*Апокалипсис*» є символом розплати всього людства і кожної людини за скоєні злочини перед суспільством, природою (Гончарова, Плешков, Тумко, с. 48).

В особливу групу лінгвісти виділяють багатозначні біблеїзми, тобто біблеїзми, які мають два або більше значень. Всього в словниках понад 30-ти багатозначних біблеїзмів. Як приклади багатозначних біблеїзмів відзначимо наступні:

АРХАНГЕЛ 1. старший ангел; 2. прост. ирон., в России прошлого века – жандарм, полицейский;

АЛЧУЖИЕ И ЖАЖДУЩИЕ 1. о людях, испытывающих жажду и голод; 2. перен., о страстно чего-то желающих;

ВКУШАТЬ ОТ ДРЕВА ПОЗНАНИЯ ДОБРА И ЗЛА 1. прийти к выводу; 2. приобретать знания, постигать смысл разнообразных явлений;

ВОСКРЕСЕНЬЕ ЛАЗАРЯ 1. выздоровление после долгой болезни; 2. возобновление старой, уже забытой истории;

ГОГ И МАГОГ 1. употребляется, когда речь идет о чем-нибудь страшном, внушающем ужас; 2. человек, наделенный большой властью;

ГРОБЫ ПОВАПЛЕННЫЕ 1, выражение применяется ко всему лицемерному, ничтожному, бессильному, прикрывающемуся наружным

блеском; 2. о человеке, внешность которого скрывает отвратительную сущность;

ЖНЕТ, ГДЕ НЕ СЕЯЛ 1. кто-то живет за счет других; 2. о людях, которые любят пользоваться плодами чужого труда;

ЗЛАЧНОЕ МЕСТО 1. приятное, спокойное, всем изобильное место; 2. ирон., место пьянства и разврата;

ИЗБИЕНИЕ МЛАДЕНЦЕВ 1. ирон., жестокая, массовая расправа над беззащитными, неопытными людьми; 2. применение строгих мер по отношению ко многим;

КАЮЩАЯСЯ МАГДАЛИНА 1. женщина, после развратной жизни вернувшаяся к труду; 2. о человеке, плаксиво кающемся в своих проступках;

КОМУ МНОГО ДАНО, С ТОГО МНОГО И ВЗЫЩЕТСЯ – 1. чем выше общественная должность, тем выше ответственность; 2. чем талантливее человек, тем больше от него ожидают;

МАННА НЕБЕСНАЯ – 1. что-либо желанное, крайне необходимое, редкое; 2. ирон., маловероятная помощь, поддержка со стороны; что-то сомнительное, едва ли осуществимое;

МОЛОХ. ПРИНОСИТЬ ЖЕРТВУ МОЛОХУ – 1) символ жестокой, неумолимой силы, требующей человеческих жертв; 2) название языческого божества у финикийцев и аммонитян;

НЕ ВЛИВАЮТ НОВОЕ ВИНО В МЕХИ СТАРЫЕ 1. вкладывать новое содержание в старую форму; 2. невозможно создавать что-либо новое, прежде чем не расстанешься со старым;

НЕ ДОБРО БЫТИ ЧЕЛОВЕКУ ЕДИНУ 1. не хорошо быть человеку одному; 2. выражение связано со старославянским текстом ветхозаветной книги «Бытие» в которой повествуется о сотворении Богом человека;

НИЩИЕ ДУХОМ – 1. люди, которые считают себя нищими; 2. люди, у которых нет духовных интересов; 3. смиренные, лишённые гордыни;

ОБЕТОВАННАЯ ЗЕМЛЯ – 1. книжн. высок., место, куда кто-либо сильно стремится, мечтает попасть; 2. что-либо очень желанное, предмет

надежд, стремлений; то, что представляется высшим счастьем; 3. место, где царит довольство, изобилие, счастье.

Деякі біблеїзми вживаються в варіантах, що розрізняються словами, близькими за значенням, і в варіаціях, що розрізняються граматичними формами еквівалентних слів, наприклад: *не вливают молодое вино в мехи старые (ветхие)*; *Фома неверный (неверующий)*; *ветхий Адам (человек)*; *козел отпущения (искупления)* ; *меньшая братия (меньший брат)*; *ничтоже сумняся (сумняшеся)*; *оливковая (масличная) ветвь*; *почить от дел (трудов)* та інші . Причиною виникнення варіантів і варіації вважають або неправильно зрозумілий церковнослов'янський текст, або втрату фразеологізмом церковної забарвлення, народне сприйняття деяких євангельських текстів, а також закріплення помилок в сприйнятті фразеологізмів в творах художньої літератури.

Серед біблеїзмів в наших матеріалах є невелике число (понад 50) афоризмів, які «представляють собою одиниці не номинативного, а предложенческого рівня» (Гончарова, Плешков, Тумко, с. 50-51). Деякі з них зазвичай використовуються в мові для констатації якогось факту, положення:

ВОЗВРАЩАЕТСЯ ВЕТЕР НА КРУГИ СВОЯ – все повторяется, все начинается сначала;

ОВОМУ ТАЛАНТ, ОВОМУ ДВА – о различном наделении кого-либо талантом, способностями;

ТАЙНА СИЯ ВЕЛИКА ЕСТЬ – хорошо обереженный;

ТЕМНА ВОДА ВО ОБЛАЦЕХ – характеристика чего-либо непонятного.

Інші узагальнюють життєвий досвід людей, засуджують їх пороки, попереджають від здійснення помилок, наприклад:

ВЗЯВШИЕ МЕЧ – МЕЧОМ ПОГИБНУТ – агрессоров непременно ожидают заслуженное возмездие;

ВО МНОГОГЛАГОЛАНИИ НЕСТЬ [НЕТ] СПАСЕНИЯ – пустое и бесполезное многословие;

ГОРЕ ТОМУ, КТО СОБЛАЗНИТ ЕДИНОГО ИЗ МАЛЫХ СИХ – ребенок, а также человек, стоящий ниже других по общественному положению, образованию;

НЕ СОТВОРИ СЕБЕ КУМИРА – не поклоняйся слепо кому-либо;

НЕ СУДИТЕ, ДА НЕ СУДИМЫ БУДЕТЕ – выражение, приобретшее всеобщее значение, восходит к Евангелию;

НЕ ХЛЕБОМ ЕДИНЫМ ЖИВ ЧЕЛОВЕК – человеку свойственны не только материальные потребности, но и духовные;

ПРЕДОСТАВЬ МЕРТВЫМ ПОГРЕБАТЬ СВОИХ МЕРТВЕЦОВ – призыв к тому, чтобы жить настоящим, смело порвав с отжившим прошлым;

ПСУ ЖИВОМУ ЛУЧШЕ, НЕЖЕЛИ МЕРТВОМУ ЛЬВУ – кто находится между живыми, тому есть еще надежда, так как и псу живому лучше, нежели мертвому льву;

ТРИДЦАТЬ СРЕБРЕНИКОВ – награда предательства.

Біблеїзми-афоризми розкривають перед нами і інші загальнолюдські цінності, наприклад:

БЛАЖЕННЫ МИРОТВОРЦЫ – люди, которым удалось кого-либо примирить;

ВСЯКОЕ ДАЯНИЕ БЛАГО – лучше что-то иметь, чем ничего;

НА ЗЕМЛЕ МИР, ВО ЧЕЛОВЕЦЕХ БЛАГОВОЛЕНИЕ – все наполнено покоем и благодатью;

НЕТ НИ ЭЛЛИНА, НИ ИУДЕЯ – все люди равны; и констатируют общечеловеческие заблуждения, например:

НЕСТЬ ПРОРОКА В ОТЕЧЕСТВЕ СВОЕМ – в своей стране пророк ничего не стоит, его не оценивают.

Таким чином, лексико-семантичний аналіз російських біблеїзмів показав 1) різноманітність їх лексичного складу; серед що входять в них слів – антропонімів і топонімів; 2) наявність серед російських біблеїзмів фразеологічних одиниць з національно-культурною специфікою значення, створених в російській мові; 3) багатозначність багатьох російських

біблеїзмів, а також наявність у них, крім лексико-семантичних варіантів, і варіантів, що розрізняються словами – синонімами, що входять до їх складу, і варіацій, що розрізняються граматичними формами одних і тих же слів в складі біблеїзмів; 4) наявність у складі російських біблеїзмів великого числа афоризмів, які засуджують людські пороки і попереджуючих від їх прояву, що відображають життєвий і соціально-історичний досвід людей, загальнолюдські духовні цінності.

Введення біблеїзмів в навчальний процес і розкриття їх значення – моральний обов'язок кожного викладача російської мови в іноземній аудиторії. Семантизація ж багатозначних біблійних фразеологізмів і однокомпонентних біблеїзмів розкриє неросійським учням національне і національно-культурну своєрідність російських біблеїзмів.

3.2. Архаїзми та історизми у складі російських біблеїзмів

В результаті того, що Старий Завіт був написаний на івриті, а потім переведений на грецьку мову, на якому був написаний Новий Завіт, а потім грецькі тексти були переведені на церковнослов'янську для країн, народи яких сповідували православ'я, і на латинську мову, а з нього на національні, в тому числі німецький, мови для країн, народи яких сповідували католицизм, російські біблеїзми більш архаїчні. Вони набули статусу фразеологізмів і афоризмів в основному в тому вигляді, в якому вони увійшли в перші переклади Біблії, зроблені для Київської Русі, і, як вважає З.І.Семенова, «омертвіли, застигли в первісній формі» (Семенова, фразеологічні одиниці, висхідні до Біблії, с. 87). До речі, останнім часом з'явилися наукові статті, автори яких критично оцінюють переклад Біблії церковнослов'янською мовою (Лутковский, с. 10-12).

Як було сказано вище, Біблія прийшла в Київську Русь на церковнослов'янською мовою, який був близький давньоруському мови, і фразеологічні одиниці, висхідні до Біблії, є хіба що фразеологічні оскільки церковнослов'янської мови. Вони увійшли і в сучасну російську мову з

багатьма особливостями церковнослов'янської мови, які в наш час сприймаються як архаїзми.

Це, перш за все, лексико-фонетичні архаїзми. Сюди входять, по-перше, слова з неповноголосними поєднаннями *ра, ла, ре, ле*, яким відповідають в сучасній російській мові слова з повноголоссям, наприклад, *взыскующие града (город); вкушают от древа познания добра и зла (дерево) -; глас вопиющего в пустыне (голос); златой телец (золотой); кипеть млеком и медом (молоко); посыпать пеплом главу (голова); тридцать сребреников (серебреник)*; по-друге, слова з початковим «е» на місці сучасного «о», наприклад, *горе тому, кто соблазнит единого из малых сих (один); не добро быти человеку единому; а также и другие архаизмы, например, агнец божий (ягненок); змий-искуситель (змея); толците и отверзется (толкать); яко тать в ноци (ночь); се аз умираю (я); отче наш (отец)*.

Серед морфологічних архаїзмів виділяється велика група дієслів, які представлені в формах старого минулого часу або інфінітива, наприклад: *вкушая вкусих мало меду и се азъ умираю (аорист); еже писах, писах (аорист); прильне язык к гортани своей (аорист); своя своих не познаша (аорист); не добро быти человеку единому (інфінітив)* – і в формах старого теперішнього часу, наприклад: *ничтоже сумняшеся; ныне отпущаеши; предел, его же не преjdeши*.

Крім того, зберігаються і старі форми місцевого відмінку множини, наприклад, *на земле мир, во человецех благоволение (в человеках); притча во языцех (в языках); темна вода во облацех (в облаках)* і старі форми займенників, наприклад, *возвращается ветер на круги своя (свои); своя своих не познаша (свои)* та інші, наприклад: *несть пророка в отечестве своем (не есть – нет); во многоглаголании несть спасения (нет)*.

Серед біблеїзмів є синтаксичні архаїзми, наприклад: *тайна сия велика есть; вера без дел мертва есть*.

Основна група архаїзмів в складі біблеїзмів є власне лексичні архаїзми, яким в сучасній російській мові відповідають слова-синоніми активного

складу, наприклад: *вкушая вкусих мало меду и се аз умираю (это); горе тому, кто соблазнит единого из малых сих; да минует меня чаши сия; не от мира сего; тайна сия велика есть; избиение младенцев (истребление); овому талант, овому два (этому); ищите и обряцете (найдете); камни возопиют (закричат, взвонят); лепта вдовицы (вдовы); не ведают, что творят (знают); око за око, зуб за зуб (глаз); хранить как зеницу ока (зрачок, глаз); перековать мечи на орала (сохи); питаться акридами и диким медом (кузнечиками); толците и отверзется (откроется); яко тать в ноци (как, вор); почить от дел (отдыхать); вложить персты в язвы (пальцы).*

Деякі лексичні архаїзми згодом змінили своє значення. Наприклад, *избиение* от *избити* («перебити») колись означало винищення, вбивство. Однак в даний час *избить* – ударами заподіяти біль, нанести каліцтва кому-небудь (Ожегов), тому і в біблеїзми «*избиение младенцев*» не всіма сприймається як вбивство, винищування, про що, однак, розповідається в Біблії, а лише як заподіяння болю комусь ударами, нанесення йому каліцтва, але не позбавлення життя.

Крім того, виділяються ще і історизм-екзотизму, тобто назви грошових одиниць інших народів, які отримали в сучасній російській мові нові значення, наприклад, *зарыть свой талант в землю; овому талант, овому два; лепта вдовицы.*

Поширення в останні роки Біблії в перекладах на сучасну російську мову, зроблених за кордоном і в Росії, використання уривків з Біблії в хрестоматіях і шкільних підручниках (Шамаева, с. 109-111) – все це сприяє «осучаснення» біблеїзмів і «очищення» їх від архаїзмів (часом, однак, на шкоду естетичної цінності біблеїзмів). Так, в розмовно-повсякденній мові нерідко використовуються розмовні варіанти біблеїзмів (*нет* (замість *несть*) *пророка в отечестве своем; во многоглаголании нет* (замість *несть*) *спасения; возвращается ветер на круги свои* (замість *на круги своя*) тощо). Є. М. Верещагін в доповіді «Про утримання Кирило-Мефодіївської традиції в (ново) російською перекладі Євангелія» обґрунтовує необхідність свідомого

збереження в російській Біблії старослов'янською (церковнослов'янською) лексики і словосочетаємості: «Необхідно замінити написання слів, морфологію і частково перебудувати синтаксис; самі ж слов'янські лексеми, за винятком помилково переведених (їх небагато, але вони є) і явно застарілих, можуть і повинні бути утримані» (Мокієнко, Переклади Біблії та їх значення в розвитку духовної культури слов'ян, с. 126).

Таким чином, аналіз слів, що входять в російські біблеїзми показав, що 1) в складі російських біблеїзмів багато архаїзмів (лексико-фонетичних, лексико-морфологічних, синтаксичних, власне лексичних) ; 2) відзначено кілька историзмов-екзотизму, значення яких в складі біблеїзмів «осучаснилося»; 3) заміна архаїзмів, особливо власне лексичних на сучасні в російських біблеїзмів, що спостерігається іноді в розмовно-повсякденній мові, не завжди естетично виправдана, що необхідно мати на увазі і викладачам російської мови в іноземній аудиторії.

3.3. Структурно-синтаксичні особливості біблеїзмів російської мови

Як зазначалося вище, ми в наших дослідженнях поділяємо фразеологізми і афоризми і розглядаємо їх окремо. Те ж саме ми робимо і при аналізі їх структурно-синтаксичних особливостей.

Серед біблеїзмів виділяється велика група однокомпонентних одиниць, поміщених в якості біблеїзмів в словниках сучасної російської мови. Це стосується в основному антропонімів (22), наприклад, *Нимврод, Молох, Мамон, Левиафан, Иуда, Каин, Ирод, Илия, Иов, Иегова, Еммануил, Ева, Голиаф, Вениамин* та інші; а також трьох топонімів: *Вавилон, Иордан* (до них примикає двокомпонентним біблеїзм *Содом и Гоморра*) і дев'яти окремих загальних імен, поміщених в словниках російської мови як біблеїзми: *скорпионы; осанна; жупел; Евангелие; благовещение; архангел; ареопаг; апостол; Апокалипсис*.

Далі, серед російських біблеїзмів виділяються двокомпонентним, тобто складаються з двох лексем фразеологічні одиниці. Це, в основному, поєднання слів, що складаються з іменника і прикметника (всього 109 таких двокомпонентних субстантивних біблеїзмів): *горчичное зерно; Священное писание; агнец божий; запретный плод; Иосиф прекрасный; краугольный камень; мертвая буква; оливковая ветвь; терновый венец; фиговый листок; целомудренный Иосиф; вавилонский плач; валтасаров пир; вечный жид; египетские казни; египетский плен; злачное место; купель силоамская; меньшая братия; неопалимая купина; скрежет зубовный; смертный грех; тайная вечеря; тьма крошечная* і багато інших.

Серед російських біблеїзмів виділяються і двокомпонентним дієслівні поєднання (всього їх 11): *умывать руки; почитать от дел; оцезживать комара; на песке строить; служить Мамоне; камни возопиют; идти на крест; заднюю созерцать; бросать камень; петь Лазаря; отпустить с миром.*

Однак більша частина біблеїзмів російської мови являє собою багатоконпонентні фразеологізми, що складаються більш ніж з двох лексем. В основі нашого дослідження – положення дисертації Е.О.Ковиршіної «Багатоконпонентні фразеосочетання як предмет загальної фразеології» (Ковиршин, Автореф. Дис. ... канд. Філол. Наук, с. 10-11). У фразеологічних багатоконпонентних одиницях зі структурою словосполучення Е.О.Ковиршіна виділяє стрижневий, провідний, граматично незалежний компонент, що відноситься до певної частини мови і обумовлює функціонування даного фразеосочетання в якості певного члена речення. За граматичними ознаками головного слова розрізняються два типи фразеосочетання: іменні і дієслівні. Такі фразеосочетання знаходяться в числі наших російських біблеїзмів.

У іменних фразеосочетання граматично панівним, головним словом найчастіше виступає іменник. У нашій роботі 12 російських біблеїзмів такого типу: *чающие движения воды; хлеб наш насущный; фараоновы тощие коровы; превращение Савла в Павла; Нимврод, ловец перед господом; волк в овечьей шкуре; колосс на глиняных ногах; книга за семью печатями; имя им*

легион; глас вопиющего в пустыне; вход Господен в Иерусалим; всякой твари по паре.

Найчисленнішими серед російських біблійних фразеологізмів є дієслівні фразеосочетання, що пояснюється структурній і семантичній роллю дієслова (всього їх 18). Серед них виділяються різні типи цих поєднань.

Перший тип становлять багатоконпонентні дієслівно-іменні біблеїзми, побудовані за схемою: дієслово + іменник у знахідному відмінку з узгоджуються визначенням: *благую часть избрать.*

У другій тип входять багатоконпонентні дієслівно-іменні біблеїзми, побудовані за схемою: дієслово + іменник в непрямому відмінку з узгоджуються визначенням: *упасть на добрую почву.*

Третій тип являє собою поєднання зі схемою: дієслово + іменник + іменник в падежної і прийменниково-відмінкової формою: *вложить персты в язвы; зарыть свой талант в землю; камня на камне не оставить; метать жребий об одеждах; приносить жертву Молоху; отделять овец от козлиц; отделять плевелы от пшеницы; перековать мечи на орала; отрясти прах от ног своих; посылать от Понтия к Пилату; посыпать пеплом главу; сучок в глазу замечать.*

Четвертий тип становлять фразеологізми, у яких дієслово поширюється порівняльним зворотом: *хранить как зеницу ока.*

П'ятий тип являє собою фразеологізми, залежний компонент яких розширено за рахунок однорідних членів: *кушать от древа познания добра и зла; кипеть молоком и медом; питаться акридами и диким медом.*

Шостий тип – фразеологізми, що складаються з дієслова та залежних від нього розповсюджувачів, які займають дві самостійні позиції і виражених іменником, займенником або прислівником: *нести свой крест; рвать одежды на себе; бить себе в грудь.*

Серед російських біблеїзмів виділяються афоризми, які представляють собою закінчену пропозицію; їх можна розділити на прості речення (29 біблеїзмів) і складні речення (22 біблеїзму).

Прості речення поділяються на односкладні і двоскладного. Серед односкладних виділяється велика кількість узагальнено-особистих пропозицій з головним членом – дієсловом другої особи однини і множини в наказовому способі: *отойди от зла и сотвори благо; будьте мудры, как змеи, и просты, как голуби; врачу, исцелися сам; ищите и обряцете; не мечите бисера перед свиньями; не сотвори себе кумира; предоставь мертвым погребать своих мертвецов; толците и отверзется; чти отца твоего и мать твою* та інші.

Крім того, виділяються узагальнено-особисті пропозиції з головним членом – дієсловом третьої особи множини дійсного способу: *Не вливають молоде вино в міхи старі. Далі, виділяються безособові речення: кесарево кесарю, а божие богу отдать; во многоглаголении несть спасения; не добро быти человеку единому; во многой мудрости много печали; несть пророка в отечестве своем.*

Структура інших біблеїзмів – двусоставности просте речення: *дерево познается по плоду; вера без дел мертва есть; вера горами двигает; во многой мудрости много печали; возвращается ветер на круги своя; звезда от звезды равенствует во славе; имеющие уши слышат да слышит; не хлебом единым жив человек* та інші. Серед біблеїзмів, що представляють собою двоскладного пропозиції, виділяється невелика кількість питальних речень: *Разве я сторож брату моему?; Из Назарета может ли быть что доброе?; Смерть! Где твое жало? Где твоя победа?; Что есть истина?*

Біблеїзми – складні речення поділяються на складносурядні, складнопідрядні і безсполучникові речення. До складносурядні пропозиціям відносяться наступні: *суббота для человека, а не человек для субботы; много званых, но мало избранных.* Серед біблеїзмів – афоризмів виділяються і складнопідрядні речення: *Горе тому, кто соблазнит единого из малых сих.; Еже писах, писах.; Какой мерой отмерите, такой же отмерится и вам.; Кому мало прощается, тот мало любит.; Кому много дано, с того много и взыщется.; Кто не работает, тот не ест.; Кто сеет ветер, пожнет бурю.;*

Легче верблюду пройти сквозь игольное ушко, чем богатому войти в царствие небесное.; Псу живому лучше, нежели мертвому льву та інші.

Серед біблеїзмів – афоризмів виділяється і деяке число безсполучникових складних речень: *На земле мир, во человецех благоволение.; Не судите, да не судимы будете.; Око за око, зуб за зуб.; Овому талант, овому два.*

Як показав аналіз, 1) в складі російських однокомпонентних біблеїзмів немає складних слів; 2) деякі російські біблеїзми – пропозиції є односкладними пропозиціями (безособовими і узагальнено-особистими).

ВИСНОВКИ

Таким чином, лексико-семантичний аналіз російських біблеїзмів показав 1) різноманітність їх лексичного складу; серед що входять в них слів – антропонімів і топонімів; 2) наявність серед російських біблеїзмів фразеологічних одиниць з національно-культурною специфікою значення, створених в російській мові; 3) багатозначність багатьох російських біблеїзмів, а також наявність у них, крім лексико-семантичних варіантів, і варіантів, що розрізняються словами – синонімами, що входять до їх складу, і варіацій, що розрізняються граматичними формами одних і тих же слів в складі біблеїзмів; 4) наявність у складі російських біблеїзмів великого числа афоризмів, які засуджують людські пороки і попереджуючих від їх прояву, що відображають життєвий і соціально-історичний досвід людей, загальнолюдські духовні цінності.

Введення біблеїзмів в навчальний процес і розкриття їх значення – моральний обов'язок кожного викладача російської мови в іноземній аудиторії. Семантизація ж багатозначних біблійних фразеологізмів і однокомпонентних біблеїзмів розкриє неросійським учням національне і національно-культурну своєрідність російських біблеїзмів.

Аналіз слів, що входять в російські біблеїзми показав, що 1) в складі російських біблеїзмів багато архаїзмів (лексико-фонетичних, лексико-морфологічних, синтаксичних, власне лексичних) .; 2) відзначено кілька історизмів-екзотизмів, значення яких в складі біблеїзмів «осучаснилося»; 3) заміна архаїзмів, особливо власне лексичних на сучасні в російських біблеїзмів, що спостерігається іноді в розмовно-повсякденній мові, не завжди естетично виправдана, що необхідно мати на увазі і викладачам російської мови в іноземній аудиторії.

Як показав аналіз, 1) в складі російських однокомпонентних біблеїзмів немає складних слів; 2) деякі російські біблеїзми – пропозиції є односкладними пропозиціями (безособовими і узагальнено-особистими).

РОЗДІЛ 4

ВИКОРИСТАННЯ РОСІЙСЬКИХ БІБЛЕЇЗМІВ У МОВЛЕННІ

4.1. Біблеїзми російської мови з погляду їх експресивно-стилістичних властивостей

Залежно від мети і теми висловлювання говорить або пише вибирає з лексичної системи російської мови потрібні йому слова. Подібне явище в певній мірі обумовлено так званим функціонально-стильовими розшаруванням російської мови, тобто наявністю в ній таких лексичних та інших мовних одиниць, вибір яких залежить від їх ролі в процесі реалізації однієї з функцій мови: спілкування, повідомлення або впливу. Функцію спілкування виконує, як правило, розмовний стиль в його усній формі прояви, функцію повідомлення і впливу – книжкові стилі: офіційно-діловий, науковий, газетно-публіцистичний, причому переважно в письмовій формі їх прояву.

Виявлення функціонально-стильової приналежності слова, як правило, буває тісно пов'язане з визначенням його експресивної ролі, тобто виразності, його емоційних властивостей та інших особливостей, які в справу нерідко називаються стилістичним забарвленням слова, тобто його експресивно-стилістичним змістом (Фоміна, Сучасний російську мову. Лексикологія, с. 195-196).

Лексика книжкових стилів неоднорідна. У ній виділяється кілька лексико-стильових різновидів: офіційно-ділова, наукова, газетно-публіцистическая (Фоміна, с. 104). Книжкові обороти генетично походять від різних джерел. Це і біблійно-євангельські «осколки» цитат, що аналізується і в нашій роботі; і фразеологізми, пов'язані з античної та класичної історією, літературою, міфологією; і власне фразеологізми, а також фразеологізовані вирази з науково-термінологічних і професійних

систем; і обороти, висхідні до суспільно-політичної, публіцистичної та художньої літератури (Фоміна, с. 284-285).

Серед російських біблеїзмів можна виділити велику групу книжкових фразеологізмів, що відзначається і в словниках: *агнец божий; адамовы веки; глас вопиющего в пустыне; золотой телец; египетская казнь; египетская работа; за чечевичную похлебку продать свое первородство; заблудшая овца; запретный плод; камень преткновения; колосс на глиняных ногах; отрясти прах от ног своих; посыпать пеплом главу; соль земли; фиговый листок* і інші. До числа книжкових, природно, відносяться і всі ті біблеїзми, до складу яких входять історизм та архаїзми: *зарыть свой талант в землю; разыскающие града; кипеть молоком и медом; тридцать серебряников; не добро быти человеку единому; вкушая вкуса мало меда и се аз умираю; яко тать в ноци; ничтоже сумняся; ныне отпускаеши; овому талант, овому два; своя своих не познаша; возвращается ветер на круги своя; тайна сия велика есть; темна вода во облацех* та інші. Крім цього, в словниках ще відзначається невелике число застарілих біблеїзмів, які теж є книжними: *адамовы веки; адамовский, с Адама и Евы; благую часть избрать; ни на лепту царствие небесное* і два «високих» біблеїзми: *краеугольный камень, обетованная земля*. Серед книжкових виділяються біблеїзми з експресивно-стилістичним забарвленням, а саме іронічні: *ареопаг; избиение младенцев; злачное место; ничтоже сумняся; манна небесная; власти предержащие; из Назарета может ли быть что доброе*. З поміткою «жартівливе» в словниках дан біблеїзм *разверзлись хляби небесные*.

Однак в словниках не скрізь вказується експресивно-стилістична забарвлення біблеїзмів, а позначки, які даються, не завжди відповідають сучасній стилістичній приналежності біблеїзмів. Професор А.Н.Гвоздев в «Нарисах з стилістиці російської мови» виділяє комічно-архаїчну ідіоматику, що представляє собою «переосмислення і іронічно знижені вираження релігійних текстів»: *благую часть избрать; имя же им легион; притча во языцех; темна вода во облацех; козел отпущения; избиение младенцев;*

вавилонское столпотворение; во время оно; иерихонская труба (Гвоздьов, с. 84). Однак цієї стилістичної позначки багато біблеїзми в словниках не мають.

Наш аналіз російських біблеїзмів був проведений на основі словників російської та сучасної російської мови, ми відзначили, однак, що деяке число біблеїзмів не увійшло в словники. Це стосується і тих біблеїзмів, які в усній і письмовій мові стали звичними: *люди доброй воли* (Лука, 2, 14); *в поте лица своего будешь есть свой хлеб* (Бытие, 3,19); *не введи нас во искушение* (Матфей, 6, 13); *да будет свет* (Бытие, 1, 3); *мир дому сему* (Лука, 10, 5); *мир людям доброй воли* (Лука, 2, 14); *ничто не ново под солнцем* (Екклезиаст, 1, 10); *в начале было слово* (Иоанн, 1, 1); *это перст божий* (Исход, 8, 19); *строитъ воздушные замки* (Проповеди Августина);[^] *непорочное зачатие* (Матфей, 1, 20); *геенна огненная* (Матфей, 5, 21); *порождение ехидны* (Матфей, 3, 7); *гореть в огне неугасимом* (Матфей, 3, 12); *путеводная звезда* (Матфей, 2, 9); *левая рука не знает, что делает правая* (Матфей, 6, 3); *по вере вашей, да будет вам* (Матфей, 9, 29); *воздать каждому по делам его* (Матфей, 16, 27); *воскреснутъ из мертвых* (Иоанн, 20, 9); *передать на поругание* (Матфей, 20, 18-19); *до скончания века* (Матфей, 28, 20).

Як відомо, на загальному тлі загальноновживаної лексики різко виділяється так звана розмовна лексика. Вона є однією з основних частин лексико-семантичної системи функціонального розмовного стилю мовлення. До складу цієї системи входять 1) власне розмовні, тобто літературно-розмовні і побутово-розмовні слова; 2) розмовні слова з деяким обмеженням сфери вживання – побутово-побутові просторіччя, розмовно-термінологічним, розмовно-професійні та розмовно-жаргонні; 3) розмовні слова обмеженою сфери вживання – узкодіалектні, арготичні і грубо просторічні (Фоміна, с. 199).

Серед наших біблеїзмів виділяється кілька розмовних, а також їх різновид – просторічних. Вони використовуються в розмовно-побутовій сфері, характеризуються більшою образністю і деякої сниженностью

стилістичного забарвлення (жартівливі, фамільярне, іронічні). Їх експресивно-стилістична приналежність також вказується в словниках. У нашій роботі були виявлені наступні біблеїзми розмовно-побутового характеру: *блудный сын* (шутл.); *наобум Лазаря* (прост.); *хранить как зеницу ока* (разг.) та інші.

Таким чином, книжкові за походженням біблеїзми придбали в російській мові різну стилістичне забарвлення. Одні з них (їх більшість) вживаються як і раніше як книжкові переважно в письмовій мові, інші характеризують розмовну мову інтелігенції і мають жартівливо-іронічні конотації. Деякі з біблеїзмів стали загальноживаними (*всему свое время; грехи молодости; запретный плод; злоба дня; не хлебом единым жив человек; око за око; манна небесная; соломоново решение; тьма крошечная; умывать руки*) і розмовними і просторічними (*наобум Лазаря; Фома неверный*).

4.2. Російські біблеїзми з погляду їх вживання у мовленні

Наш аналіз біблеїзмів показав, що вжиткового їх неоднакова. Це можна підтвердити даними словників. Велика група біблеїзмів російської мови представлена тільки в одному словнику. Наприклад, в словнику Н.П.Матвеевой і В.І. Макарова наводиться велика кількість власних біблійних імен, які в інших словниках не представлені: *Авель, Авессалом, Агарь, Адам, Иегова, Сим, Афет, Хам, Илия, Иордан, Еммануил* та інші. Не тільки власні біблійні імена, але і деякі стійкі поєднання слів можна знайти тільки в цьому словнику: *Лазарева суббота; белые одежды; жена Лота; звериное число; Ильинская пятница; Иосиф прекрасный; камень вместо хлеба; отойди от меня, сатана; рвать одежды на себе* та інші.

Інші біблеїзми дані в двох-трьох словниках. Вони, мабуть, більше вживані в російській мові: *божиею милостию* (Ашукины.; Федоров I и II); *бросать камень* (Ашукины, Жуков, Матвеева/Макаров); *вавилонская блудница* (Афонькин, Ашукины, Матвеева/Макаров); *не вливают молодое*

вино в мехи старые (Афонькин, Ашукины, Жуков); *избиение младенцев* (Афонькин, Ашукины, Матвеева/Макаров); *петь Лазаря* (Ашукины, Матвеева/Макаров) та інші.

У чотирьох-шести словниках дані, очевидно, найбільш вживані біблеїзми в російській мові: *Ноев ковчег* (Афонькин, Ашукины, Федорова I и II); *обетованная земля* (Афонькин, Ашукины, Жуков, Матвеева/Макаров); *нищие духом* (Афонькин, Ашукины, Бабкин/Шендецов, Матвеева/Макаров, Федоров I и II); *нести свой крест* (Афонькин, Ашукины, Ожегов, Молотков, Матвеева/Макаров, БАС); *кость от кости и плоть от плоти* (Афонькин, Ашукины, Жуков, Бабкин/Шендецов, Матвеева/Макаров); *краеугольный камень* (Афонькин, Ашукины, Бабкин/Шендецов, Жуков, Матвеева/Макаров); *золотой телец* (Афонькин, Ашукины, Бабкин/Шендецов, Матвеева/Макаров) та інші.

Біблеїзми, представлені у всіх використаних в роботі словниках російської мови, виявити не вдалося.

4.3. Використання російських біблеїзмів в художній літературі і засобах масової інформації

Російські письменники і поети в минулому часто зверталися до біблійних сюжетів і залучали біблеїзми. Використовуються вони і в творах художньої літератури ХХ століття, в поезії і засобах масової інформації (Алексєєнко, Фразеологія Ленінської мови і способи її перекладу, 1989; Андрєєва, Творче використання біблійних крилатих висловів в російській публіцистиці, 1993; Трофімкіна, Біблеїзми в назвах творів російської літератури, 1995; Шмелькова, Біблеїзми в поезії М. Цвєтаєвої, 1995).

Виявлення біблеїзмів в художніх творах і їх аналіз може бути темою спеціального дослідження. В даному ж дослідженні ми аналізуємо використання біблеїзмів в деяких творах російських письменників ХХ століття, а також в періодичній пресі, з метою з'ясування того, які саме біблеїзми найчастіше вживаються в російській літературній мові.

У романі «Майстер і Маргарита» М.Булгакова знайдені наступні біблеїзми:- Ну что же, – обратился он к поэту, – успеха я вам желать не буду, потому что в успех этот ни на йоту не верю. До скорого свидания! – И он встал, а свита его шевельнулась (с. 236).; – А может быть, не было никаких этих слов, а были другие на эту же музыку, какие-то неприличные крайне. Важно не это, а важно то, что в Варьете после всего этого началось что-то вроде столпотворения в а в и л о н с к о г о (с. 104).; Кайфа смолк, и прокуратор услышал опять как бы шум моря, подкатывающего к самым стенам сада И р о д а В е л и к о г о (с. 195).; Другие трепетные мерцания вызывали из бездны противостоящий храму на западном холме дворец И р о д а В е л и к о г о , и страшные безглазые золотые статуи взлетали к черному небу, простирая к нему руки (с. 403).; Я получу возможность наконец вернуться в Кесарию. Верите ли, это бредовое сооружение И р о д а , – прокуратор махнул рукою вдоль колоннады, так что стало ясно, что он говорит о дворце, – положительно сводит меня с ума (с. 407).; Я счастлив служить под вашим начальством, Игемон. – Мне это очень приятно. Итак, третий вопрос. Кажется этого, как е г о . . . И у д ы из Кириафа (с. 408).; – Ах, это ты, И у д а ? А я тебя не узнала сразу (с. 414).; Дворец И р о д а В е л и к о г о не принимал никакого участия в торжестве пасхальной ночи (с. 417).; Куда направились двое зарезавших И у д у , не знает никто, но путь третьего человека известен (с. 417).

В рассказе «Один день Ивана Денисовича» А.И.Солженицына был обнаружен следующий біблеїзм : – Из всего земного и брэнного молиться нам Господь завещал только о х л е б е н а с у щ н о м : « Х л е б н а ш н а с у щ н ы й даждь нам днесь!» (с. 108).

У романі «Прощання із Матерою» В.Г.Распутіна був виявлений біблеїзм в наступному контексті:- В первый день, когда дождь только еще направлялся, но брызгивая м а н н о й н е б е с н о й , угодной

полям и породам, в Дарьин дом нагрязнул гость – приехал Андрей, младший сын Павла. (с. 252).

Були залучені також вірші Б.Пастернака ("Вірші Юрія Живаго» в романі «Доктор Живаго»), в них були виявлені біблеїзми в наступних контекстах: – На меня наставлен сумрак ночи Тысячью биноклей на оси. Если только можно, Авва Отче, ч а ш у э т у м и м о п р о н е с и (да минует меня чаша сия – С.О.) (с. 419); – И пенье длится до зари, И, нарыдавшись вдосталь, Доходят тише изнутри На пустыри под фонари Псалтырь или А п о с т о л (с . 4 2 1) ; « С м о к о в н и ц а высилась невдалеке, Совсем без плодов , только ветки да листья (бесплодная смоковница – С.О.) (с. 440); – Когда на последней неделе В х о д и л о н в И е р у с а л и м (вход Господен в Иерусалим – С.О.), О с а н н ы навстречу гремели, Бежали с ветвями за ним (с. 442).; – И, глядя в эти черные провалы, Пустые, без начала и конца, Чтоб э т а ч а ш а смерти м и н о в а л а (да минует меня чаша сия – С.О.), В поту кровавом он молил отца (с. 445).

Наш аналіз публіцистичних текстів показав, що російські біблеїзми досить широко вживаються в газетах. У п'яти примірниках «Літературної газети» були виявлені 9 біблеїзмів. В «Литературной газете» відзначаються такі біблеїзми: – Однак одну заповідь Христа, що прозвучала в Нагірній проповіді, він начисто викреслює зі своєї пам'яті, тому що дозволю собі нагадати її: « Н е с у д и т е , да не судимы будете , ибо каким судом судите, таким будете судимы»(с. 5);- Простодушные критики «Списка» [Шиндлера] варварски обошлись с художественным произведением – они к а м н я на к а м н е не о с т а в и л и от его условности и близки к тому, чтобы в декорации Краковского гетто организовать подпольную антифашистскую организацию (с.8); – Долго судили – рядили и пришли к с о л о м о н о в у р е ш е н и ю : кое- кого все же посадить, но

дальнейшее поступление компромата пресечь (с. 16). – К Распутину, к его гражданской позиции можно относиться по-разному, но что касается собственно литературы – не думаю, что новые известные мне вещи, тем более вещи в клиповом стиле, способны достичь тех высот, которых достиг Распутин, достиг, ни на й о т у не отступая от высоких традиций русского реализма и в то же время будучи архисовременным в подходах и приемах (с. 3). «... Вокруг меня суетились люди; одни из них трудились р а д и х л е б а н а с у щ н о г о , а другие растрачивали приобретенное ...»(с. 7); – Эти поединки были з н а м е н и е м в р е м е н и : ситуация изменилась. Журналист уразумел, что постановка вопроса – не простой рабочий метод репортера, громко проводящего свои изыски с блокнотом и карандашом в руке, а способ проявления власти (с. 7); Президент ушел осенью 1993 года от опасного двоевластия, когда вместе с ним на всю полноту власти претендовал Совет народных депутатов и его продолжение – Верховный совет. Неужели в с е в о з в р а щ а е т с я н а к р у г и с в о я ? (с . 1 1) ; - К а м н е м п р е т к н о в е н и я является тот факт, что права человека «сисематически лишают государство права вмешиваться в сферу личной и общественной жизни, в то время как предоставляемый демократией суверенитет народа заключается в том, чтобы не испытывать ограничений в его формообразовании» (с.14). Некоторые мысли надо повторять . Тогда они теряют причудливость, странность и стано- вяться нормой. Мысль о Боге, распятом на кресте, была когда-то»для иудеев соблазном, для эллинов безумием.»Потом она стала к р а е у г о л ь н ы м к а м н е м цивилизации (с. 3).

У п'яти примірниках «Культури» було виявлено 15 російських біблеїзмів: – Может и поделим? – Кто платит, тот и музыку заказывает. – Ой ли? Это бы еще полбеда! А то и не плятят, и заказывать хотят – вот где беспредел-то. Да уж не хуже беспредела вашей К а и н о в о й п е ч а т и ! Получат на копейку, а обгадят на рубль (с. 1). «Мое

с в я т о е с в я т ы х - это человеческое тело, здоровье, ум, талант, вдохновение, любовь и абсолютнейшая свобода» (с. 4); – Почему «человеческое тело» не просто факт, – при здоровье, при отсутствии уродств очень хорошая вещь, – а «с в я т а я с в я т ы х » ? (с . 4) ;

- Н о » т а й н а в е л и к а е с т ь ". Никто так не страдал от любви отца и горячительным напиткам, как мать, а я теперь страдаю от его антиалкогольных речей (с. 12). Все возвращается на круги своя. Кто знает, быть может, истеричному простому Лене завтра придется потесниться и уступить место законному на него претенденту Иванушке-дурачку (с. 1); – Каждый пациент получает возможность научиться проникать в с в я т а я с в я т ы х - в глубины собственного мироощущения (с. 2). К счастью, н е х л е б о м е д и н ы м ж и в ч е л о в е к . Отодвигаются на второй план материальные трудности, когда речь заходит о высоком искусстве (с. 14); – Потом же, когда посмотрел его последний спектакль»А п о к а – л и п с и с«, понял, что между ними действительно много общего (с. 12); – И вот, пожалуйста: и з н а м е н и е в р е м е н и , и очевидное повзросление нашего общества, и, может быть, какой-то ответ на рассуждения о значении в современной художественной жизни старых русских мастеров-реалистов (с. 10). Не пускаете на церемонию – это у нас в порядке вещей, – но надо, чтобы профессионалы знали свою продукцию. У в ы , г л а с в о п и ю щ е г о в п у с т ы н е . Вообще надо сказать, что небрежение и хамство руководства киносюза по отношению к своим членам растут и крепнут (с. 11); – Дело в том, что, на мой взгляд, Библия не дает объяснения, почему И у д а предал Христа за т р и д ц а т ь с р е б р е н и к о в (с . 5); – Я публично признался в этой своей слабости, высмеял ее, и осудить ее строже, чем я сам, никто не может. Мне действительно, очень стыдно, что я с о т в о р и л с е б е к у м и р о в (с . 5); – Совсем не хочу сказать – пусть все вернется на круги своя, это

невозможно да и вовсе не нужно. Но лучшее, накопленное годами, трудом многих, было бы больно потерять, оно должно остаться, преумножаться (с.14); – А было время, когда он проводил свободные часы в з л а ч н ы х м е с т а х Манхэттена, его романы с известнейшими голливудскими «звездами» становились темой репортажей бульварных изданий (с. 14).

Залучення інших творів художньої літератури та публіцистичних текстів могло б дати іншу картину, але в основному наведені вище дані свідчать про те, що біблеїзми російської мови не пішли з письмової мови.

Наше дослідження показало також і те, що результати аналізу письмових текстів збігаються з даними словників. Всі використані в художній літературі і в публіцистичних текстах біблеїзми відзначаються в декількох словниках російської мови. Найчастіше вживається в письмових текстах біблеїзм «*святая святых*» він і в словниках дається найчастіше – в дев'яти словниках. Біблеїзм «знамення часу» два рази був виявлений в газетах і відзначається в чотирьох словниках. Таким чином, аналіз біблеїзмів в сучасних текстах підтверджує дані словників російської мови, всі ці біблеїзми більш-менш часто вживаються в мовленні.

Деякі з біблеїзмів піддалися в письмових текстах трансформації, тобто перетворення.

Як вважає Ю.Я. Бурмістровіч, причиною таких перетворень «є прагнення оновити внутрішню форму старих фразеологізмів, а тим самим пожвавити їх, зробити більш вражаючими» (Бурмістровіч, Перетворення старих фразеологізмів, пов'язане із заміною одних з компонентів іншими, с. 71). Зазвичай це відбувається під пером авторів художніх, публіцистичних, сатиричних творів. Процес перетворення старого фразеологізму, як вважає автор статті, відбувається наступним чином: спочатку відновлюється вільне словосполучення, яке мотивує старий фразеологізм. Потім проводиться пошук слів, що входять в той же смислове поле, що і один з членів цього словосполучення. Далі з цього поля вибирається відповідне слово. Потім цим словом замінюється намічений член словосполучення, в результаті чого

виходить нове словосполучення, яке нарешті, метафорізується (Бурмістровіч, с. 71-75).

Як стверджує В.М.Мокиєнко, варіантність фразеологічних одиниць у мові і так звані індивідуально-авторські перетворення фразеології з лінгвістичної точки зору – явища одного порядку. Останні, однак, часто являють собою як би вторинну, що не споконвічну варьовану, в деякому сенсі штучне пожвавлення природної здатності до варіювання, якою володіє фразеологічна одиниця на стадії переходу від вільного поєднання до стійкого. Варіантність такого типу – це постійна мовна актуалізація нормованого вживання фразеологічних одиниць. В кінцевому підсумку така актуалізація – один із проявів тісної взаємодії синхронії і діахронії у фразеології (Мокиєнко, Варіантність фразеології і проблема індивідуально-авторських фразеологічних одиниць, с. 24-25).

Серед наших біблеїзмів піддаються перетворенню наступні: *«чашу эту мимо пронеси»* замість *«да минует меня чаша сия»*, *«смоковница без плодов»* замість *«бесплодная смоковница»*, *«входил он в Иерусалим»* замість *«вход Господень в Иерусалим»*, *«тайна велика есть»* замість *«тайна сия велика есть»*, *«все возвращается на круги своя»* замість *«возвращается ветер на круги своя»*, *«святое святых»* замість *«святая святых»*, *«сотворит себе кумиров»* замість *«не сотвори себе кумира»*, *«столпотворение вавилонское»* замість *«вавилонское столпотворение»*, *«ради хлеба насущного»* замість *«хлеб наш насущный»*. Ці приклади також підтверджують наш висновок про широке використання даних біблеїзмів в російській мові.

ВИСНОВКИ

Таким чином, книжкові за походженням біблеїзми придбали в російській мові різну стилістичне забарвлення. Одні з них (їх більшість) вживаються як і раніше як книжкові переважно в письмовій мові, інші характеризують розмовну мову інтелігенції і мають жартівливо-іронічні конотації. Деякі з біблеїзмів стали загальноживаними (*всему свое время; грехи молодости; запретный плод; злоба дня; не хлебом единым жив человек; око за око; манна небесная; соломоново решение; тьма крошечная; умывать руки*) і розмовними і просторічними (*наобум Лазаря; Фома неверный*).

Таким чином, аналіз російських біблеїзмів в художній літературі і засобах масової інформації показав, що 1) російські письменники і поети, а також журналісти не відмовляються від вживання біблеїзмів в письмових текстах;

2) використані в художній літературі і в публіцистичних текстах біблеїзми підтверджують непрямі дані словників сучасної російської мови про вживаності певної групи біблеїзмів в російській мові;

3) біблеїзми, які зазнали в письмових текстах трансформації, оновили свою внутрішню форму і стали більш вражаючими.

Таким чином, аналіз біблеїзмів в цьому розділі показав наступне: 1) Багато росіян біблеїзми за своєю стилістичною забарвленням є книжковими. Однак частина з них має забарвлення розмовності і просторічних. 2) Деякі біблеїзми російської мови часто вживаються в творах художньої літератури і періодичної преси, піддаючись там різної трансформації, тобто індивідуально-авторському перетворенню. Це говорить про те, що вони звичні для російського читача.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Проведений аналіз російських біблеїзмів дозволяє зробити такі висновки:

1. Перед нами стояло завдання визначити склад російських біблеїзмів за даними словників сучасної російської мови, проаналізувати їх. Нам вдалося виявити 266 російських біблеїзмів, частина з них міститься тільки в словниках, створених в останні роки. Довгий час в Росії паралельно існувала Біблія на двох мовах – церковнослов'янською та російською, що теж могло вплинути на кількість і склад біблеїзмів в сучасній російській мові.

2. За походженням біблеїзми російської мови неоднорідні. Деякі з них були включені в Біблію вже будучи фразеологізмами, інші набули фразеологічного значення пізніше, у Біблії ж вони є вільними поєднаннями слів. Нарешті, третя, найчисленніша група, включає до свого складу фразеологічні одиниці, відсутні в біблійних текстах, але детерміновані ними. І в другій і в третій групі російських біблеїзмів є біблеїзми та семантичні варіанти біблеїзмів, що мають національно-культурну своєрідність. У Росії XIX століття значний вплив на російську мову мали західноєвропейські мови. Вживалися в ці роки багато біблеїзмів латинською, французькою, англійською та німецькою мовами в ролі іншомовних вкраплень. Деякі з них, але далеко не всі, увійшли на російській мові до фразеологічного фонду сучасної російської мови.

3. У російській мові біблеїзми являють собою кальки грецьких біблеїзмів, утворені засобами церковнослов'янської мови, на який Біблія була переведена з прийняттям християнства на Русі. В окремих біблеїзмах в процесі використання їх в російській мові відбулася заміна слів і граматичних форм церковнослов'янської мови на російські. Багатьом біблеїзмам властиве переносне значення, однак деяка частина біблеїзмів зберегла в російській мові і своє первинне (біблійне) значення.

4. З погляду сучасної російської мови у складі російських біблеїзмів було виявлено велику кількість застарілих слів, лексико-фонетичних, морфологічних, синтаксичних і власне лексичних архаїзмів і кілька історизмів.

5. Біблеїзми російської мови представлені окремими словами (антропонімами і топонімами, багато з яких стали загальними назвами), словосполученнями різної структури (фразеологізмами) і реченнями (афоризмами).

6. Серед біблеїзмів-фразеологізмів виділяються однокомпонентні, двокомпонентні, багатоконпонентні (іменні і дієслівні) мовні одиниці. Біблеїзми-афоризми за своєю структурою є або прості (односкладні і двоскладного) речення або складні (складносурядні, складнопідрядні і безсполучникові) речення.

8. За походженням всі біблеїзми є книжними. Застарілі слова, а також власні і особисті імена багатьох біблійних персонажів, граматичні та фонетичні архаїзми, що входять до складу біблеїзмів російської мови, підтримують книжне забарвлення у багатьох російських біблеїзмів. Однак серед них є і мовні одиниці загальноповживані та найбільша кількість - розмовних і просторічних біблеїзмів.

9. Біблеїзми російської мови представлені не у всіх словниках російської мови. Одні з них поміщені в восьми – дев'яти словниках, інші – в одному.

10. Біблеїзми російської мови вживаються у творах художньої літератури, у поезії і публіцистиці, орієнтованих на найбільш освічених читачів. Нами виділено групу біблеїзмів, використаних в художній та публіцистичній літературі, ці ж біблеїзми відзначені і в багатьох словниках російської мови. У художній літературі і засобах масової інформації дані біблеїзми піддаються різній трансформації, що говорить про звичність їх вживання в російській мові.

11. Нарешті, слід зазначити, що біблеїзми належать до золотого фонду російської фразеології, а також до міжнародного фразеологічного фонду.

Вони складають досить значний шар як російської, так і світової фразеології. Будучи одиницями міжнародними, вони тим не менш далеко не тотожні одна одній в різних мовах: між ними існує велика кількість семантичних, структурно-синтаксичних і стилістичних розбіжностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Словники

1. Александрова З.Е. Словарь синонимов русского языка. М.: Русский язык, 1995. 495с.
2. Афонькин Ю.Н. Русско-немецкий словарь крылатых слов. М.: Русский язык; Лейпциг: Энциклопедия, 1990. 285с.
3. Ашукин Н.С., Ашукина М.Г. Крылатые слова. М.: Правда, 1986. 529с.
4. Бабкин/Шендецов Бабкин А.М., Шендецов В.В. Словарь иноязычных выражений и слов: В двух томах. Л.: Наука, 1987,
5. Бинович Л.Э., Гришин Н.Н. Немецко-русский фразеологический словарь. М. : Русский язык, 1975. 656с.
6. Большая советская энциклопедия / под ред. С.И.Вавилова: В 30ти томах. М., 1951.
7. Большая советская энциклопедия / под ред. Б.А.Введенской: В 30ти томах. М., 1955.
8. Большая советская энциклопедия / под ред. А.М.Прохорова: В 30ти томах. М.: Советская энциклопедия, 1987 .
9. Большая советская энциклопедия / под ред. О.Ю.Шмидт: В 30ти томах. М., 1935.
10. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка / под ред. И.А.Бодуэна де Куртенэ: В 4х томах. М.;Издательская группа «Прогресс», «Универс», 1955.
11. Жуков В.П. Словарь русских пословиц и поговорок. М. : Русский язык, 1991. 536 с.
12. Жуков В.П. Школьный фразеологический словарь русского языка. М. : Просвящение, 1980. 429с.
13. Зимин В.И., Ашурова С.Д., Шанский В.Н., Шаталова З.И. Русские пословицы и поговорки. М. : Школа-пресс, 1994. 320с.
14. Максимов С.В. Крылатые слова. Красноярск : Красноярскре книжное издательство, 1989. 390с.

15. Матвеева Н.П., Макаров В.И. Словарь-справочник библеизмов русского литературного языка // Русская словесность М. 1993. No. 3,4,5,6; 1994. No. 1,2,3,4,6; 1995. No. 2,3,4,5,6; 1996. No. 1,2.
16. Ожегов С.И. Словарь русского языка. М.: Русский язык, 1990. 923с.
17. Симфония, или словарь-указатель к Священному писанию. М.: Издательство Московской Патриархии, 1995.
18. Словарь русского языка: В 4-х томах. М., 1981.
19. БАС Словарь современного русского литературного языка: В 17ти томах. М.-Л.: Издательство АН СССР, 1956.
20. Толковый словарь русского языка / под. ред. Д.Н.Ушакова: В 4х томах. М.: Терра, 1938.
21. Фелицына В.П., Мокиенко В.М. Русские фразеологизмы. Лингвострановедческий словарь. М.: Русский язык, 1990. 220с.
22. Фелицына В.П., Прохоров Ю.Е. Русские пословицы, поговорки и крылатые выражения. Лингвострановедческий словарь. М.: Русский язык, 1988. 269с.
23. Философский словарь / под ред. И.Т.Фролова . М.: Издательство политической литературы, 1986. 590 с.
24. Фразеологический словарь русского языка / под ред. И.А.Молоткова. М.: Русский язык, 1987. 543с.
25. Фразеологический словарь русского литературного языка, под ред. А.И.Федорова: В двух томах. Новосибирск: Наука, 1991.
26. Фразеологический словарь русского литературного языка конца XVIII XX вв. / под ред. А.И.Федорова. М.: Топикал, 1995. 606 с.
27. Цвиллинг М.Я. Русско-немецкий словарь пословиц и поговорок. М.: Русский язык, 1984. 214с.
28. Шанский Н.М. Школьный фразеологический словарь русского языка. М.: Дрофа, 1995. 367с.
33. Яранцев Р.И. Словарь-справочник по русской фразеологии. М.: Русский язык, 1985. 304с.

Наукова література

1. Аверьянова Г.Н. А вы строили вавилонскую башню // Аврора. СПб. 1995. No.1. с. 12-13; No. 2. с. 107-108.
2. Алексеенко М.А. Фразеология ленинской речи и способы ее перевода. Львов: Издательство Львовского государственного университета/ 1989. 205с.
3. Амосова Н.И. О диахронном анализе фразеологических единиц // Исследования по английской филологии. Л.: Издательство ЛГУ, вып. 3, 1965. с. 101-106.
4. Андреева С.Л. Творческое использование библейских крылатых выражений в русской публицистике // Диалектические процессы во фразеологии. Тезисы докладов межвузовской научной конференции. Челябинск, 1993. с. 85-87.
5. Арсентьева Е.Ф. Сопоставительный анализ фразеологических единиц. Казань: Издательство Казанского университета, 1989, 125с.
6. Архангельский В.Л. Устойчивые фразы в современном русском языке. Ростов н/Д: Издательство Ростовского университета, 1964. 315с.
7. Бабкин А.М. Из жизни фразеологизмов // «Ученые записи «Ленинградского пединститута имени Герцена, т. 248, Л., 1963. с. 167-172.
8. Балли Ш. Французская стилистика / Перевод К.А.Долинина. М.: Издательство иностранной литературы, 1961. 394с.
9. Белова О.В. Международный симпозиум «Переход от язычества к христианству у славян «// Славяноведение. М. 1995. No. 5. с. 130-132.
10. Белошапкина В.А. Современный русский язык. М.: Высшая школа, 1987, 480с.
11. Бетехтина Е.Н. О лингвистических источниках Библии // Вестник Санкт-Петербургского университета, серия 2. СПб., 1994, вып. 3. с. 115-118.
12. Бетехтина Е.М. Фразеологические единицы с антропонимическим компонентом библейского происхождения в русском и английском языках //

Библия и возрождение духовной культуры русского и других славянских народов. СПб.: Петрополис, 1995. с. 20-31.

13. Бирих А., Матешич Й. Из истории русских библейских выражений // Русский язык за рубежом. М. 1994. No. 5/6. с. 41-47.

14. Биценцова В. Фразеологические единицы русского языка в их системных отношениях: Дис. ... канд. филол. наук, Орел, 1986. 161с.

15. Валгина Н.С., Розенталь Д.Э., Фомина М.Н. Современный русский язык. М.: Высшая школа, 1987. 480с.

16. Варюхина Е.И. Библейские символы «древо жизни» и «древо познания добра и зла» в польской поэзии // Библия и возрождение духовной культуры русского и других славянских народов. СПб.: Петрополис, 1995. с. 32-45.

17. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура. М.: Русский язык, 1990. 246с.

18. Верещагин Е.М. Библейская стихия русского языка // Русская речь. М. 1993. No. 1. с. 90-98.

19. Верещагин Е.М. Почему Библия называется Библией // Азия и Африка сегодня. М. 1993. No. 7. с. 68-73.

20. Верещагин Е.М. Сефер Техилим и Псалтырь Давида, пророка и царя // Азия и Африка сегодня. М. 1994. No. 1. с. 54-60.

21. Виноградов В.В. Из истории русских слов и выражений // Русский язык в школе. М. 1940. No. 2. с. 31-37.

22. Виноградов В.В. Избранные труды. Лексикология и лексикография. М.: Наука, 1977. 312с.

23. Воробьев В.В. К понятию поля в лингвокультурологии // Русский язык за рубежом. М. 1991. No. 5. с. 101-106.

24. Гаврин С.Г. Фразеология русского языка. М.: Просвещение, 1967. 71с.

25. Гвоздарев Ю.А. Строки библейской мудрости // Русская речь. М. 1994. No. 3. С. 113-118.

26. Гвоздев А.Н. Очерки по стилистике русского языка. М.: Просвещение, 1965. 408с.

27. Гордиенко Н.С. Современное православие. М. : Мысль, 1968, 143с.
28. Гордиенко Н.С. Православие. Л.: Лениздат, 1987. 302с.
29. Емелян Л.И. Православие в Древней Руси. Л.: Издание ГМИРиА, 1989, 150с.
30. Жельвис В.И. Русско-немецкие инвективные параллели: проблемы стратегии и тактики // Контрастивные описания русского и немецкого языков. Воронеж: Родная речь, 1994, с. 38-44.
31. Жельвис В.И. О лингвострановедческом аспекте взаимоотношений коннотативных компонентов лексического значения слов, обозначающих один и тот же предмет в разных языках //Лексические и грамматические компоненты в семантике языкового знака. Воронеж, 1983, с. 44-47.
32. Жуков В.П. Изучение русской фразеологии в отечественном языкознании последних лет // Вопросы языкознания. М. 1967. №. 5. с. 104-113,
33. Жуков В.П. О знаковости компонентов фразеологизма // Вопросы языкознания. М. 1975. Ыю. 6. с. 3645.
34. Жуков В.П. Русская фразеология. М.: Высшая школа, 1986. 296с.
35. Ипатов А.Н. Православие и русская культура. М.: Советская Россия, 1985, 128с.
36. Каушанский П.Л. К проблеме соотношения культуры и религии // Язык и культура. Киев, 1993. с. 4248.
37. Костомаров В.Г. Роль русского языка в диалоге культур // Русский язык за рубежом. М. 1994. №. 5/6. с. 9-11.
38. Кравцов Н.И., Лазутин С.Г. Русское устное народное творчество. М.: Высшая школа, 1983. 447с.
39. Краснов Ф.А. Грамматическое моделирование и классификация фразеологических единиц русского языка // Лексика, фразеология, словообразование. Сборник научных трудов. Фрунзе, 1990. с. 116-123.
40. Кривошеев Ю.В. Религия восточных славян накануне крещения Руси. Л.: Знание, 1988. 32с.

41. Листрова-Правда Ю.Т. Лексика и фразеология религиозного характера в повседневном языковом употреблении // Современная языковая ситуация и совершенствование подготовки учеников-словесников. часть 2. Воронеж: Издательство ВГУ, 1996. с. 10-11.
42. Листрова-Правда Ю.Т. Культурные традиции в исследовании русского литературного языка // Культура общения и ее формирование. Материалы региональной научно-методической конференции. Воронеж, 1996. с. 50-51.
43. Лихачев Д.С., Панченко А.М. «Смеховой мир «Древней Руси. Л.: Наука, 1976. 204с.
44. Лобовик Б.А. Православие и современность. Киев: Наукова Думка, 1988. 336с.
45. Лутковский Л.Н. Библейские переводы в контексте истории культуры // Язык и культура. Киев, 1993. с. 10-12.
46. Мещерский М.А. Значение древнеславянских переводов для восстановления их архетипов // IV международный съезд славистов. Доклады. М., 1958. с. 4-8.
47. Михельсон М.И. Русская мысль и речь. Свое и чужое. Опыт русской фразеологии: В двух томах. М.: Терра, 1912. 233с.
48. Мкртычян С.В. Норма в употреблении полных форм христианских личных имен в русском литературном языке второй половины XIX начала XX веков: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. Тверь, 1995. 16с.
49. Мокиенко В.М. Переводы Библии и их значение в развитии духовной культуры славян // Славяноведение. 1995. N0. 3. с. 123-125.
50. Мокиенко В.М. Вариантность фразеологии и проблема индивидуально-авторских фразеологических единиц // Современная русская лексикография 1977. Л.: Наука, 1979. с. 19-26.
51. Молотков А.И. Основы фразеологии русского языка, Л.: Наука, 1977. 283с.

52. Назарян А.Г. Фразеология и лексика французского языка в их генетических отношениях II Вопросы языкознания. М. 1979. Ю. 4. с. 122-135.
53. Овсянников М.С. Имя собственное, прописная буква и идеология // Культура общения и ее формирование. Материалы региональной научно-методической конференции. Воронеж, 1996. с. 62-63.
54. Попов Р.Н. Фразеологические единицы современного русского литературного языка с историзмами и лексическими архаизмами.- Вологда: Северо-Западное книжное издательство, 1967. 168с.
55. Попова З.Д., Копыленко М.М. Очерки по общей фразеологии . Фразеосочетания в системе языка. Воронеж: Издательство ВГУ, 1989. 191с.
56. Попова З.Д. Семантическая общность национальных языковых систем. Воронеж: Издательство ВГУ, 1986. 183с.
57. Райкштейн А.Д. Сопоставительный анализ немецкой и русской фразеологии. М.: Высшая школа, 1980. 143с.
58. Райкштейн А.Д. Немецкие устойчивые фразы. Л.: Просвящение, 1971. 184с.
59. Религия и церковь в истории России / под ред. Е.Ф. Грекулова. М. : Мысль, 1975. 255с.
60. Румянцев Н. Языческие христы. М.-Л.: Государственное издательство, 1929. 192с.
61. Рыбаков Б.А. Языческое мировоззрение русского средневековья // Вопросы истории. М. 1974. No. 1. с.4-6.
62. Рыбаков Б.А. Язычество древних славян. М.: Наука, 1981. 607с.
63. Саркисова Л.М. Изучение фразеологии в вузе. Донецк: Издательство Донецкого университета, 1974. 40с.
64. Семенова З.И. Фразеологические единицы современного русского языка, восходящие к Библии // Вопросы истории и теории русского языка. Тула, 1968. с. 8795.

65. Синагатумин И.М. Вторая жизнь слова // Русский язык за рубежом. М. 1994. № 3. с. 28-30.
66. Словари и лингвострановедение / под ред. Е.М.Верещагина. М.: Русский язык, 1982. 182с.
67. Слово жизни. Новый Завет в современном переводе. М.: Протестант, 1992. 290с.
68. Солодухо Э.М. Некоторые этимолого-генетические корни независимого развития межъязыкового фразеологического параллелизма // Лексические и грамматические компоненты в семантике языкового знака. Воронеж: Издательство ВГУ, 1983. с. 91-96.
69. Строева Т.В. Сопоставительная статистика падежных словоформ имени существительного в немецком и русском языках // Иностранные языки в школе. М. 1968. № 5. с. 6-16.
70. Сятковский С. Основные принципы сопоставительного анализа языков // Русский язык за рубежом. М. 1976. № 4. С. 69-73.
71. Тихомирова Е.А. Лингвистический анализ тропа как один из способов описания национальной культуры мира // Язык и культура. Киев, 1993. с. 152-156.
72. Федосов И.А. О стилистической характеристике фразеологических единиц // Русский язык в национальной школе. М. 1984. № 3. с. 22-26.
73. Шанский Н.М. Лексические и фразеологические кальки в русском языке // Русский язык в школе. М. 1955. № 3. с. 28-35.

ДОДАТОК 1

СЛОВНИК БІБЛЕЇЗМІВ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ

АВЕЛЬ (Бытие, 4, 2 – 8), (Матвеева/Макаров)

- имя второго сына Адама и Евы, убитого своим старшим братом Каином из зависти, ставшее символом невинной жертвы (Матвеева/Макаров)

АВЕССАЛОМ (Вторая книга царств, 18, 9 и 33), (Матвеева/Макаров)

- имя третьего сына царя Давида, ставшее символом честолюбия, хвастливости и вероломства (Матвеева/Макаров)

АВРААМ (Матфей, 1, 1; Лука, 3, 34), (Матвеева/Макаров)

- имя одиннадцатого послепотопного патриарха, ставшее образом беспредельной преданности и веры в Бога, а также символом родоначальника двух народов: евреев и арабов (Матвеева/Макаров)

АГАРЬ (Бытие, 16, 1), (Матвеева/Макаров)

- имя египтянки, рабыни и наложницы ветхозаветного патриарха Авраама, ставшее символом гонений и страданий (Матвеева/Макаров)

АГНЕЦ БОЖИЙ (Иоанн, 1, 29), (Матвеева/Макаров, Бабкин/Шендецов, БАС)

- книжн., символическое наименование Иисуса Христа, указывающее на него как на жертву за грехи всего мира (Матвеева/Макаров)

АДАМ (Бытие, 1, 27), (Матвеева/Макаров)

- имя первого человека на земле, созданного Богом по своему образу и подобию из праха земного, ставшее символическим (Матвеева/Макаров)

АДАМОВА ГОЛОВА (Матвеева/Макаров, Федоров I и II)

- изображение черепа с двумя лежащими под ним накрест костями как символ смерти, яда и того подобного (Матвеева/Макаров)

АДАМОВО ЯБЛОКО (Матвеева/Макаров)

- выдающаяся хрящевая часть гортани, кадык (Матвеева/Макаров)

АДАМОВСКИЙ (Матвеева/Макаров)

- устар. ирон. разг., о старомодных предметах бытовой обстановки (Матвеева/Макаров)

АДАМОВЫ ВЕКИ (Матвеева/Макаров, БАС, Ашукины, Федеров I и II)

- книжн., давняя старина (Матвеева/Макаров)

В КОСТЮМЕ АДАМА (Молотков, Жуков, ВАС)

- нагишом, без всякой одежды (Молотков)

ОТ АДАМА (Матвеева/Макаров)

- с древности, издалека (Матвеева/Макаров)

С АДАМА И ЕВЫ (МАС, БАС, Федоров I и II)

- устар., с давних пор (Федоров I)

АНДРЕЙ. АНДРЕЙ ПЕРВОЗВАННЫЙ. СВЯТОЙ АНДРЕЙ (Матфей, 4, 18; Иоанн, 1, 40), (Матвеева/Макаров)

- имя одного из 12 апостолов, учеников Иисуса Христа (Матвеева/Макаров)

АНДРЕЕВСКАЯ ЗВЕЗДА (Матвеева/Макаров)

- серебряная звезда, имеющая в середине, в золотом поле, двуглавого орла, увенчанного тремя коронами, в середине орла – Андреевский крест (Матвеева/Макаров)

АНДРЕЕВСКАЯ ЛЕНТА (Матвеева/Макаров)

- голубая лента, которая одевалась через правое плечо (Матвеева/Макаров)

АНДРЕЕВСКИЙ ОРДЕН (Матвеева/Макаров)

- орден святого Андрея Первозванного, старший из русских орденов (Матвеева/Макаров)

АПОКАЛИПСИС (Апокалипсис), (Матвеева/Макаров)

1. откровение святого Иоанна Богослова, которым заканчивается "Новый Завет" (Матвеева/Макаров)

2. название, применяемое к ряду книг, содержащих предсказания религиозного характера и имевших распространение в первые века нашего летосчисления (Матвеева/Макаров)

3. перен., конец света (Матвеева/Макаров)

АПОСТОЛ (Послания апостолов), (Матвеева/Макаров)

1. каждый из двенадцати учеников Иисуса Христа, посланных им благовестить миру о христианском учении (Матвеева/Макаров)

2. книга, входящая в число книг Нового Завета и содержащая описание деяний апостолов и их посланий к церковным общинам (Матвеева/Макаров)

3. перен., проповедник, защитник какой-либо идеи (Матвеева/Макаров)

АРЕОПАГ. АРЕОПАГИТ (Деяния апостолов, 17, 19), (Матвеева/Макаров)

1. название судебно-политического трибунала в Древних Афинах, куда апостол Павел был приведен на суд за проповед о "чужих божествах" (Матвеева/Макаров)

2. перен. ирон., собрание авторитетных лиц для решения какого-либо вопроса (Матвеева/Макаров)

АРХАНГЕЛ (Апокалипсис, 8, 11), (Матвеева/Макаров)

1. старший ангел (Матвеева/Макаров)

2. прост, ирон., в России прошлого века – жандарм, полицейски (Матвеева/Макаров)

АЛЧУЖИЕ И ЖАЖДУЩИЕ (Матфей, 5, 6), (Ашукины)

1. о людях, испытывающих жажду и голод (Ашукины)

2. перен., о страстно чего-то желающих (Ашукины) АРЕДОВЫ ВЕКИ (Бытие, 5, 6), (Ашукины, Жуков, Матвеева/Макаров, Молотков)

- долголетие (Ашукины)

АФЕТ, СИМ, ХАМ (Бытие, 9, 21-27), (Матвеева/Макаров)

- сыновья Ноя, ставшие родоначальниками трех ветвей человеческого рода (Матвеева/Макаров)

БЕДЕН КАК ЛАЗАРЬ. ПЕТЬ ЛАЗАРЯ (Лука, 16, 20-21), (Ашукины, Матвеева/Макаров)

- жаловаться на судьбу, плакаться, клянчить, притворяться бедняком, несчастным (Ашукины)

БЕЛЫЕ ОДЕЖДЫ (Апокалипсис, 7, 9, 13-17), (Матвеева/Макаров)

- символическое наименование одеяния людей, живших праведно, никогда не поступавших вопреки чести и совести и терпящих из-за этого тяжкие страдания (Матвеева/Макаров)

БЕСПЛОДНАЯ СМОКОВНИЦА (Матфей, 21, 19), (Афонькин, Ашукины)

1. бездетная женщина (Афонькин)
2. человек, у которого работа не приносит результатов (Афонькин)

БИТЬ СЕБЯ В ГРУДЬ (Лука, 23, 48), (Молотков)

БЛАГОВЕЩЕНИЕ – первый из двенадцати самых значительных христианских праздников, посвященный воспоминанию о том, как архангел Гавриил сообщил деве Марии «благую весть» о рождении у нее божественного младенца, спасителя рода человеческого;

- АНГЕЛ БЛАГОВЕЩЕНИЯ – архангел Гавриил;

БЛАГУЮ ЧАСТЬ ИЗБРАТЬ (Лука, 10, 38-42), (Афонькин, Ашукины, Матвеева/Макаров)

- устар., принимать наиболее удобное, выгодное для себя решение (Афонькин)

БЛАЖЕННЫ МИРОТВОРЦЫ (Матфей, 5, 9), (Ашукины)

- люди, которым удалось кого-либо примирить (Ашукины)

БЛУДНЫЙ СЫН (Лука, 15, 11-32), (Афонькин, Ашукины, Бабкин/Шендецов, Матвеева/Макаров)

1. человек, раскаявшийся в своих заблуждениях (Матвеева/Макаров)
2. шутил., член семьи или общества, который не хочет подчиняться воле или законам того общества (Афонькин)

3. сын, вышедший из повиновения отцу (Матвеева/Макаров)

БОЖЕЮ МИЛОСТИЮ (Первое послание апостола Павла к коринфянам, 3, 10), (Ашукины, Федоров I и II)

- имеющий врожденный дар (Ашукины)

БРОСАТЬ КАМЕНЬ (Иоанн, 8, 7), (Ашукины, Жуков, Матвеева/Макаров)

обвинять кого-либо (Ашукины)

БУДЬТЕ МУДРЫ, КАК ЗМЕИ, И ПРОСТЫ, КАК ГОЛУБИ (Матфей, 10, 16),
(Ашукины)

- руководствуйте в своих поступках разумом, но не теряйте душевной чистоты, простосердечности (Ашукины)

В ПОТЕ ЛИЦА СВОЕГО (Бытие, 3, 17-19), (Афонькин, Матвеева/Макаров, Жуков, Ашукины)

- работать с большим усердием, напряжением, прилагая все силы (Афонькин)

БАВИЛОН (Иеремия, 51, 6 ; Апокалипсис, 14, 8), (Ашукины)

- синоним большого города, полного соблазнов (Ашукины)

БАВИЛОНСКАЯ БЛУДНИЦА (Апокалипсис, 17, 1-5), (Афонькин, Матвеева/Макаров, Ашукины)

- книжн., крайне развращенная, распутная женщина (Афонькин)

БАВИЛОНСКОЕ СТОЛПОТВОРЕНИЕ (Бытие, 11, 1-9), (Афонькин, Матвеева/Макаров, Бабкин/Шендецов, Жуков, Ашукины)

- полная неразбериха, крайний беспорядок (Жуков)

БАВИЛОНСКИЙ ПЛАЧ (136 псалм), (Ашукины, Матвеева/Макаров)
воспоминание о своей родине (Ашукины)

БАЛААМОВА ОСЛИЦА (Числа, 22, 27-28), (Афонькин, Матвеева/Макаров, Ашукины)

- покорный, молчаливый человек, который неожиданно для окружающих выразил свое мнение или протест (Афонькин)

БАЛТАСАРОВ ПИР (Книга пророка Даниила, 5), (Матвеева/Макаров, Ашукины)

- веселая, легкомысленная жизнь во время какого-либо бедствия (Ашукины)

БЕНИАМИН (Бытие, 35, 18; 42, 4; 49, 11, 15, 29, 34), (Ашукины, Матвеева/Макаров)

- любимый сын, окруженного нежной заботой родителей (Ашукины)

ВЕРА БЕЗ ДЕЛ МЕРТВА ЕСТЬ (Послание апостола Иакова, 2, 20),
(Ашукины)

ВЕРА ГОРАМИ ДВИГАЕТ (Матфей, 17, 20), (Афонькин, Ашукины)

- делать большое дело, требующее огромных усилий (Афонькин)

ВЕСЕЛЫМИ НОГАМИ (Псалтырь), (Ашукины,)

- радостно, а также насмешливо о человеке, идущем навеселе, подвыпив
(Ашукины)

ВЕТХИЙ АДАМ [ЧЕЛОВЕК] (Послание апостола Павла к римлянам, 6, 6;
Послание апостола Павла к ефессянам, 4, 22; Послание апостола Павла к
колоссянам, 3, 9), (Ашукины)

- грешный человек, который нравственно должен переродиться
(Ашукины)

ВЕЧНЫЙ ЖИД (Библия), (Матвеева/Макаров)

- символическое наименование вечного странника; средневековой
легендарный образ еврея Агасфера, обреченного на вечное скитание
(Матвеева/Макаров)

ВЫСКУЮЩИЕ ГРАДА (Послание апостола Павла к евреям,
13, 14), (Ашукины)

- характеристика людей, ищущих лучших форм жизни, социальной
справедливости (Ашукины)

ВЗЯВШИЕ МЕЧ – МЕЧОМ ПОГИБНУТ (Матфей, 26, 52), (Ашукины,
Матвеева/Макаров)

- агрессоров непременно ожидают заслуженное возмездие
(Матвеева/Макаров)

ВКУШАТЬ ОТ ДРЕВА ПОЗНАНИЯ ДОБРА И ЗЛА (Бытие, 2-3),
(Ашукины, Афонькин, Молотков)

- прийти к выводу (Афонькин)

- приобретать знания, постигать смысл разнообразных явлений
(Молотков)

ВКУШАЯ ВКУСИХ МАЛО МЕДУ И СЕ АЗ УМИРАЮ (Первая книга

царств, 14, 43), (Ашукины)

ВЛАСТИ ПРЕДЕРЖАЩИЕ (Послание апостола Павла к римлянам, 13, 1-5),
(Афонькин, Ашукины, Матвеева/Макаров)

- ирон., начальство (Афонькин)

ВЛАСТЬ ТЬМЫ (Лука, 22, 53), (Ашукины)

- выражение, ставшее образным определением невежества, культурной и политической отсталости

(Ашукины)

ВЛОЖИТЬ ПЕРСТЫ В ЯЗВЫ (Иоанн, 20, 24-29), (Ашукины)

- коснуться уязвимого, больного места у кого-либо не доверяя другому, самому убедиться в чем-либо на опыте (Ашукины)

ВО МНОГОГЛАГОЛАНИИ НЕСТЬ [НЕТ] СПАСЕНИЯ (Матфей, 6, 7),
(Ашукины, Матвеева/Макаров)

- пустое и бесполезное многословие (Ашукины)

ВО МНОГОЙ МУДРОСТИ МНОГО ПЕЧАЛИ (Екклезиаст, 1, 18),
(Ашукины, Матвеева/Макаров)

- выражение восходит к книге Екклезиаста, написанной царем Соломоном в последние годы его царствования (Матвеева/Макаров)

ВОЗВРАЩАЕТСЯ ВЕТЕР НА КРУГИ СВОЯ (Екклезиаст, 1, 6),
(Афонькин, Ашукины)

- все повторяется, все начинается сначала (Афонькин)

(Kohelet, 1, 6), (Афонькин)

ВОЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ (Лука, 24, 50-52), (Матвеева/Макаров)

- двенадцатый праздник, установленный христианской церковью в воспоминание о вознесении Иисуса Христа после его смерти на небеса (Матвеева/Макаров)

ВОЛК В ОВЕЧЬЕЙ ШКУРЕ (Матфей, 7, 15), (Афонькин, Ашукины, Жуков)

- человек, прикрывающий свои дурные действия, намерения маской добродетели (Афонькин)

ВОСКРЕСЕНЬЕ ЛАЗАРЯ (Иоанн, 11, 38-44), (Афонькин, Ашукины)

1. выздоровление после долгой болезни (Афонькин)
 2. возобновление старой, уже забытой истории (Афонькин)
- ВРАЧУ, ИСЦЕЛИСЯ САМ (Лука, 4, 23), (Ашукины, Матвеева/Макаров)
- прежде чем осуждать других, поправься сам (Ашукины)
- ВСЕМУ СВОЕ ВРЕМЯ (Екклесиаст, 3,1), (Афонькин, Ашукины, Цвиллинг, Бабкин/Шендецов)
- ВСЯКОЕ ДАЯНИЕ БЛАГО (Послание апостола Иакова, 1, 17) (Афонькин, Ашукины)
- лучше что-то иметь, чем ничего (Афонькин)
- ВСЯКОЙ ТВАРИ ПО ПАРЕ (Бытие, 6,7), (Афонькин, Ашукины)
- разнообразное, смешанное общество (Афонькин)
- ВХОД ГОСПОДНЕ В ИЕРУСАЛИМ (Евангелие), (Матвеева/Макаров)
- двенадцатый праздник, отмечаемый в последнее предпасхальное воскресенье {Матвеева/Макаров)
- ВЫПИТЬ ЧАШУ ДО ДНА (Исайя, 51, 17) (Афонькин, Жуков)
- переносить до конца или в полной мере испытания, трудности, лишения (Афонькин)
- ГЛАС ВОПИЮЩЕГО В ПУСТЫНЕ (Исайя, 40, 3), (Афонькин, Ашукины, Жуков)
- книжн., призыв, остающийся без всякого ответа (Жуков)
- ГОГ И МАГОГ (Иезикиил, 38-39; Апокалипсис, 20, 7), (Ашукины, Жуков)
1. употребляется, когда речь идет о чем-нибудь страшном, внушающем ужас (Ашукины)
 - 2, человек, наделенный большой властью (Жуков)
- ГОЛИАФ (Первая книга царств, 17), (Ашукины)
- человек очень высокого роста и большой физической силы (Ашукины)
- ГОРЕ ТОМУ, КТО СОБЛАЗНИТ ЕДИНОГО ИЗ МАЛЫХ СИХ (Матфей, 18, 6; Лука, 17, 2), (Ашукины)
- ребенок, а также человек, стоящий ниже других по общественному положению, образованию

(Ашукины)

ГОРЧИЧНОЕ ЗЕРНО (Лука, 13, 19), (Матвеева/Макаров)

- очень малого размера (Матвеева/Макаров)

ГРЕХИ МОЛОДОСТИ (Псалтырь, 24, 7), (Афонькин, Ашукины)

- ошибки и заблуждения молодости (Афонькин)

ГРОБЫ ПОВАПЛЕННЫЕ (Матфей, 23, 27), (Ашукины)

- выражение применяется по всему лицемерному, ничтожному, бессильному, прикрывающемуся наружным блеском (Ашукины)
- о человеке, внешность которого скрывает отвратительную сущность (Матвеева/Макаров)

ГРОЗДЬЯ ГНЕВА (Библия), (Афонькин, Ашукины)

- накапливающийся гнев угнетенных и бесправных (Афонькин)

ДА МИНУЕТ МЕНЯ ЧАША СИЯ (Матфей, 26, 39), (Афонькин, Ашукины)

- пусть судьба защищает меня от таких неприятностей (Афонькин)

ДЕРЕВО ПОЗНАЕТСЯ ПО ПЛОДУ (Матфей, 12, 32,33), (Матвеева/Макаров)

- каждое начатое дело можно оценить по результату (Матвеева/Макаров)

ДЕСЯТЬ ЗАПОВЕДЕЙ. ДЕСЯТИСЛОВИЕ (Исход, 20, 11-17),

(Матвеева/Макаров)

- содержащиеся в Ветхом Завете нормы поведения древних евреев (Матвеева/Макаров)

ДОВЛЕЕТ ДНЕВИ ЗЛОБА ДНЯ (Матфей, 6, 34), (Ашукины)

- интерес данного дня и вообще данного времени, волнующий общество (Ашукины)
- синоним любопытной женщины (Ашукины)

ЕВАНГЕЛИЕ (Евангелие), (Матвеева/Макаров)

1. часть Библии – первые четыре книги Нового Завета, написанные Евангелистами, – содержащая в себе повествования о жизни и учении Иисуса Христа и являющаяся источником христианского вероучения (Матвеева/Макаров)

2. учение Христа (Матвеева/Макаров)
3. ЕГИПЕТСКАЯ РАБОТА (Исход, 1, 11-14), (Матвеева/Макаров, Ашукины)
 - книжн., изнурительный труд (Ашукины) ЕГИПЕТСКАЯ ТЬМА (Исход, 10, 22-23), (Афонькин, Матвеева/Макаров, Ашукины)
 - полная темнота (Афонькин) ЕГИПЕТСКИЕ КАЗНИ (Исход, 7-12), (Матвеева/Макаров, Ашукины)
 - жестокие, губительные бедствия (Ашукины) ЕГИПЕТСКИЙ ПЛЕН (Исход, 1), (Матвеева/Макаров, Ашукины)
 - тяжелая неволя (Ашукины) ЕЖЕ ПИСАХ, ПИСАХ. (Иоанн, 19, 19-22), (Ашукины)
 - невозможность или нежелание изменить что-либо собственноручно написанное (Ашукины) ЕДЕМСКИЙ (Бытие, 2,8), (Матвеева/Макаров)
 1. относящийся к едему, стране на Востоке, в которой был посажен самим Богом сад для поселения там первых людей (Матвеева/Макаров)
 2. перен., замечательный по красоте, приятный для глаз; райский (Матвеева/Макаров)
- ЕММАНУИЛ (Исайя, 7, 14; Матфей, 1, 22-23), (Матвеева/Макаров)
 - пророческое наименование Иисуса Христа в Библии (Матвеева/Макаров)
- ЖЕНА ЛОТА (Лука, 17, 31-32), (Матвеева/Макаров)
 - ветхозаветный образ женщины, ставший символом непослушания Господу и наказания им (Матвеева/Макаров)
- ЖНЕТ, ГДЕ НЕ СЕЯЛ (Матфей, 25, 24), (Афонькин, Матвеева/Макаров, Ашукины)
 1. кто-то живет за счет других (Афонькин)

2. о людях, которые любят пользоваться плодами чужого труда (Матвеева/Макаров)

ЖУПЕЛ (Бытие, 19, 24), (Ашукины, Ожегов) 1. горящая сера, смола (Ашукины)

2. нечто, внушающее ужас, страх, отвращение; то, чем пугают (Ожегов)

ЗА ЧЕЧЕВИЧНУЮ ПОХЛЕБКУ ПРОДАТЬ СВОЕ ПЕРВОРОДСТВО (Бытие, 25, 31-34), (Афонькин, Ашукины, Бабкин/Шендецов, Жуков)

3. книжн., из мелкой корысти изменить чему-либо (Жуков)

4. поменять что-то ценное на что-то ненужное, неценное (Афонькин)

ЗАБЛУДШАЯ ОВЦА (Лука, 15, 4), (Афонькин, Матвеева/Макаров, Ашукины, Жуков)

- книжн., сбившийся с верного жизненного пути человек (Афонькин)

ЗАДНЮЮ СОЗЕРЦАТЬ (Исход, 33, 20-23), (Ашукины)

- не видеть истинной сути чего-либо, знать что-либо неосновательно (Ашукины)

ЗАПРЕТНЫЙ ПЛОД (Бытие, 3), (Афонькин, Ашукины, Жуков)

- книжн., что-либо заманчивое, но запрещенное, недозволенное (Жуков)

ЗАРЫТЬ СВОЙ ТАЛАНТ В ЗЕМЛЮ (Матфей, 25, 15-30), (Афонькин, Матвеева/Макаров, Ашукины)

- губить свои способности (Афонькин)

ЗВЕЗДА ОТ ЗВЕЗДЫ РАВЕНСТВУЕТ ВО СЛАВЕ (Первое послание апостола Павла к коринфянам, 15, 41), (Ашукины)

ЗВЕРИНОЕ ЧИСЛО (Апокалипсис, 13, 18), (Матвеева/Макаров)

- число 666, с которым связывается появление антихриста (Матвеева/Макаров)

ЗЛАТОЙ ТЕЛЕЦ (Исход, 32, 4), (Афонькин, Матвеева/Макаров, Ашукины, Бабкин/Шендедов)

- книжн., деньги, власть, золото (Ашукины)

ЗЛАЧНОЕ МЕСТО (Псалтырь, 22, 2), (Матвеева/Макаров, Ашукины)

1. приятное, спокойное, всем изобильное место (Ашукины)

2. ирон., место пьянства и разврата (Ашукины)

3. ЗЛОБА ДНЯ (Матфей, 6, 34), (Афонькин, Матвеева/Макаров, Ашукины)

- то, что в данное время волнует, интересует всех, привлекает всеобщее внимание (Афонькин)

ЗМИЙ-ИСКУСИТЕЛЬ (Бытие, 3), (Афонькин, Ашукины)

- тот, кто побуждает другого человека что-либо завершить (Афонькин)

ЗНАМЕНИЕ ВРЕМЕНИ (Матфей, 16, 1-4), (Афонькин, Матвеева/Макаров, Ашукины, Бабкин/Шендецов)

- для определенного времени типичное общественное явление (Афонькин)

ИЕГОВА (Иегова, 3, 14-15), (Матвеева/Макаров)

- собственное имя Бога, обозначающее само существо или бытие Бога, выражающее самобытность, вечность и неизменяемость Божьего существа (Матвеева/Макаров)

ИЕРИХОНСКАЯ ТРУБА (Книга Иисуса Навина, 6), (Афонькин, Матвеева/Макаров, Ашукины)

- очень громкий, звучный, зычный голос (Афонькин)

ИДТИ НА КРЕСТ (Библия), (Матвеева/Макаров)

- добровольно принимать тяжкие страдания, приносить себя в жертву во имя чего-либо (Матвеева/Макаров)

ИЗ НАЗАРЕТА МОЖЕТ ЛИ БЫТЬ ЧТО ДОБРОЕ? (Иоанн, 1, 45-46)

(Матвеева/Макаров, Ашукины)

- ирон., фраза, которая применяется к лицам, от которых нельзя ожидать ничего дельного (Ашукины)

ИЗБИЕНИЕ МЛАДЕНЦЕВ (Матфей, 2, 1-5), (Афонькин, Матвеева/Макаров, Ашукины)

1. ирон., жестокая, массовая расправа над беззащитными, неопытными людьми (Афонькин)

2. применение строгих мер по отношению ко многим (Афонькин)

ИЗГНАТЬ ИЗ ХРАМА (Матфей, 21, 12; Марк, 11, 15; Лука, 19, 45; Иоанн, 2, 14-15), (Матвеева/Макаров, Ашукины)

- изгнать откуда-либо недостойных (Ашукины)

ИЛИЯ (Матфей, 17, 10-13), (Матвеева/Макаров)

- имя особо почитаемого христианской церковью Библейского пророка, взятого на небо живым

(Матвеева/Макаров) ИЛЬИНСКАЯ ПЯТНИЦА (Матфей, 17, 10-13), (Матвеева/Макаров)

- одна из двенадцатых особо почитаемых в народе пятниц, самая грозная и значимая, которая бывает накануне дня памяти Ильи-пророка (Матвеева/Макаров)

ИМЕЮЩИЙ УШИ СЛЫШАТЬ ДА СЛЫШИТ (Матфей, 11,15), (Ашукины, Бабкин/Шендецов)

ИМЯ ИМ ЛЕГИОН (Лука, 8, 30), (Афонькин, Матвеева/Макаров, Ашукины)

- множество; огромное количество кого-либо или чего-либо (Афонькин)

ИОАНН КРЕСТИТЕЛЬ(Лука, 3, 1-20), (Матвеева/Макаров)

- предшественник Иисуса Христа, предназначенный провозгласить всем людям о приходе господина (Матвеева/Макаров)

ИОВ (Книга Иова), (Матвеева/Макаров)

- имя благочестивого ветхозаветного страдальца, ставшее символом страдающего праведника (Матвеева/Макаров)

ИОВ МНОГОСТРАДАЛЬНЫЙ (Книга Иова), (Афонькин, Ашукины, Матвеева/Макаров) человек, который много прожил (Афонькин)

ИРОД (Лука, 23, 11; Матфей, 14, 6-11; Марк, 6, 21-28) (Ашукины)

- мучитель, изверг, тиран (Ашукины)

ИОРДАН (Матфей, 3, 13), (Матвеева/Макаров)

- прост., священная река, протекающая в Палестине, в которой крестился Иисус Христос (Матвеева/Макаров)

ИОСИФ ПРЕКРАСНЫЙ (Бытие, 37), (Матвеева/Макаров)

- о красивом лицом и целомудренном юноше (Матвеева/Макаров)

ИСПУСТИТЬ ДУХ (Матфей, 27,50), (Молотков)

- умереть (Молотков)

ИУДА (Матфей, 26, 48-49), (Афонькин, Ашукины)

- предатель (Ашукины)

ИУДИН ПОЦЕЛУЙ (Матфей, 26, 48-49), (Афонькин, Ашукины, Бабкин/Шендецов)

- с помощью любви и дружбы лицемерно запутанное предательство (Афонькин)

ИЩИТЕ И ОБРЯЩЕТЕ (Матфей, 7, 7), (Афонькин, Ашукины)

КАИН (Бытие, 4, 1), (Матвеева/Макаров, Афонькин, Ашукины, Бабкин/Шендецов)

- о брате-убийце, изверге, тяжком преступнике (Матвеева/Макаров)

КАИНОВА ПЕЧАТЬ (Бытие, 4), (Матвеева/Макаров, Афонькин, Ашукины, Бабкин/Шендецов)

- отпечаток, след, внешние признаки преступности (Афонькин)

КАКОЙ МЕРОЙ ОТМЕРИТЕ, ТАКОЙ ЖЕ ОТМЕРИТСЯ И ВАМ (Лука, 6, 38), (Матвеева/Макаров)

- выражение возникло из Евангелия (Матвеева/Макаров)

КАМЕНЬ ВМЕСТО ХЛЕБА (Матфей, 7, 9-11), (Матвеева/Макаров)

- о жестоком бесчеловечном поступке кого-либо (Матвеева/Макаров)

КАМЕНЬ ПРЕТКНОВЕНИЯ (Исайя, 8, 14), (Матвеева/Макаров, Афонькин, Ашукины)

- книжн., помеха, затруднение, на которое наталкивается кто-либо в каком-либо деле, занятии (Афонькин)

КАМНИ ВОПИЮТ (Лука, 19, 40), (Матвеева/Макаров, Ашукины)

- так говорят о чем-нибудь до такой степени ужасном, возмутительном, что не только люди, но даже и камни, если бы они были наделены даром речи, должны выразить чувство своего негодования (Ашукины)

КАМНЯ НА КАМНЕ НЕ ОСТАВИТЬ (Матфей, 24, 2), (Афонькин, Ашукины, Жуков)

- решительно ничего не оставлять (Жуков)

КАЮЩАЯСЯ МАГДАЛИНА (Марк, 16, 9; Лука, 7, 37-48),

(Матвеева/Макаров, Ашукины, Федоров I и II)

1. женщина, после развратной жизни вернувшаяся к труду (Ашукины)

2. о человеке, плаксиво кающемся в своих проступках (Матвеева/Макаров)

КЕСАРЕВО КЕСАРЮ, А БОЖИЕ БОГУ ОТДАТЬ (Матфей, 22, 21)

(Афонькин, Ашукины)

- одно не исключает другого (Афонькин)

КИПЕТЬ МЛЕКОМ И МЕДОМ (Исход, 3,8), (Матвеева/Макаров, Ашукины)

- изобилие, богатство (Ашукины)

КНИГА ЗА СЕМЬЮ ПЕЧАТЯМИ (Апокалипсис, 3, 1-3), (Матвеева/Макаров,

Ашукины, Жуков)

- что-либо непонятное, скрытое, совершенно недоступное разумению

(Ашукины)

КНИЖНИКИ И ФАРИСЕИ (Матфей, 23, 14), (Ашукины)

- ханжи, лицемеры (Ашукины)

КОЗЕЛ ОТПУЩЕНИЯ [ИСКУПЛЕНИЯ] (Левит, 16, 21-22), (Ашукины,

Матвеева/Макаров, Жуков)

- человек, на которого постоянно сваливают чужую вину, несущий

ответственность за других (Ашукины)

КОЛОСС НА ГЛИНЯНЫХ НОГАХ (Книга пророка Даниила, 2,34)

(Матвеева/Макаров, Афонькин, Ашукины, Бабкин/Шен- децов, Жуков)

- книжн., что-либо с виду величественное, внушительное, но по существу

своему слабое, легко разрушающееся (Афонькин)

КОМУ МАЛО ПРОЩАЕТСЯ, ТОТ МАЛО ЛЮБИТ. (Лука, 7, 47),

(Матвеева/Макаров)

КОМУ МНОГО ДАНО, С ТОГО МНОГО И ВЗЫЩЕТСЯ. (Лука, 12, 48),

(Матвеева/Макаров, Афонькин, Ашукины)

1. чем выше общественная должность, тем выше ответственность

(Афонькин)

2. чем талантливее человек, тем больше от него ожидают (Афонькин)

КОРЕНЬ ЗЛА (Тимофей, 6, 10; Книга Иова, 19-28), (Матвеева/Макаров, Афонькин, Ашукины)

- причина плохого (Афонькин)

КОСТЬ ОТ КОСТИ И ПЛОТЬ ОТ ПЛОТИ. (Бытие, 2, 21-23),

(Матвеева/Макаров, Афонькин, Ашукины, Бабкин/Шендецов, Жуков)

- о кровном родстве (Афонькин)

КРАЕУГОЛЬНЫЙ КАМЕНЬ (Исайя, 28, 16), (Матвеева/Макаров, Афонькин, Ашукины, Бабкин/Шендецов, Жуков)

- высок., основа, сущность чего-либо (Жуков)

КРЕЩЕНИЕ ГОСПОДНЕ (Матфей, 3, 13-17), (Матвеева/Макаров)

- Великий двенадцатый праздник, отмечаемый православной церковью 6/19 января (Матвеева/Макаров)

КТО НЕ РАБОТАЕТ, ТОТ НЕ ЕСТ. (Второе послание апостола Павла к фессалонникийцам, 3, 10), (Матвеева/Макаров, Ашукины, Бабкин/Шендецов)

КТО СЕЕТ ВЕТЕР, ПОЖНЕТ БУРЮ. (Книга пророка Осии, 8,7) (Матвеева/Макаров, Ашукины)

КУПЕЛЬ СИЛОАМСКАЯ (Иоанн, 9,7), (Ашукины)

- что-либо исцеляющее, обновляющее (Ашукины)

ЛАЗАРЕВА СУББОТА (Иоанн, 11, 4), (Матвеева/Макаров)

- суббота перед вербным воскресением, в которую празднуется чудо воскресения Лазаря, свидетельствующее о Божественном всемогуществе Иисуса Христа и его власти над смертью (Матвеева/Макаров)

ЛЕВИАФАН (Книга Иова, 40-41), (Ашукины)

- образное определение чего-либо огромного, поражающего величиной (Ашукины)

ЛЕГЧЕ ВЕРБЛЮДУ ПРОЙТИ СКВОЗЬ ИГОЛЬНОЕ УШКО, ЧЕМ БОГАТОМУ ВОЙТИ В ЦАРСТВО НЕБЕСНОЕ. (Матфей, 19, 24; Лука, 18, 25), (Матвеева/Макаров, Афонькин, Ашукины)

- вполне невозможно (Афонькин)

ЛЕПТА ВДОВИЦЫ (Марк, 12, 41-44; Лука, 21, 1-4), (Матвеева/Макаров, Ашукины)

- жертва количественно малая, но большая по своей внутренней ценности (Ашукины)

ВНЕСТИ СВОЮ ЛЕПТУ (Матвеева/Макаров)

- принять посильное участие в чем-либо (Матвеева/Макаров)

НИ НА ЛЕПТУ (Матвеева/Макаров)

- устар., нисколько, ничуть, ни на самую малость (Матвеева/Макаров)

ПОСЛЕДНИЙ ЛЕПТ (Матвеева/Макаров)

- все, что есть; последние деньги (Матвеева/Макаров)

ЛОЖЬ ВО СПАСЕНИЕ (Псалтырь, 32, 17), (Матвеева/Макаров, Ашукины)

- ложь для блага обманываемого (Ашукины)

ЛЮБИТЕ ВРАГОВ ВАШИХ (Матфей, 5, 44-48), (Матвеева/Макаров)

- выражение возникло из негорной проповеди Иисуса Христа (Матвеева/Макаров)

МАМОН. СЛУЖИТЬ МАМОНЕ (Матфей, 6, 24), (Матвеева/Макаров, Ашукины)

- заботиться о богатстве, о материальных ценностях, предаваться грубым, чувственным наслаждениям

(Ашукины)

МАННА НЕБЕСНАЯ (Исход, 16, 14-16, 31), (Матвеева/Макаров, Афонькин, Ашукины, Жуков)

1. что-либо желанное, крайне необходимое, редкое (Афонькин)

2. ирон., маловероятная помощь, поддержка со стороны; что-то сомнительное, едва ли осуществимое

(Жуков)

МАФУСАИЛОВ ВЕК (Бытие, 5, 27), (Матвеева/Макаров, Ашукины)

- долголетие (Ашукины)

МЕДЬ ЗВЕНЯЩАЯ (Первое послание апостола Павла к коринфянам, 13, 1), (Матвеева/Макаров, Ашукины)

- нечто большое по внешнему виду, очень огромное, но по существу пустое и бесплодное (Ашукины)

МЕНЬШАЯ БРАТИЯ. МЕНЬШИЙ БРАТ (Матфей, 25, 40),
(Матвеева/Макаров, Ашукины)

- люди невысокого общественного положения (Ашукины) МЕРЗОСТЬ
ЗАПУСТЕНИЯ (Книга пророка Даниила, 9, 27),
(Матвеева/Макаров, Ашукины)

- полное разорение, опустошение, грязь (Ашукины) МЕРТВАЯ БУКВА
(Второе послание апостола Павла к коринфянам, 3, 6), (Матвеева/Макаров,
Ашукины)

- формальная, внешняя сторона дела, противоположная " духу ", то есть
смыслу, сущности (Ашукины)

МЕТАТЬ ЖРЕБИЙ ОБ ОДЕЖДАХ (Псалтырь, 21, 19; Матфей, 27, 35; Марк,
15, 24), (Матвеева/Макаров, Ашукины)

- преждевременно делить чье-либо наследство, спорить о нем (Ашукины)
МНОГО ЗВАННЫХ, НО МАЛО ИЗБРАННЫХ. (Матфей, 22, 14; 20, 16),
(Матвеева/Макаров, Ашукины)

МОЛОХ. ПРИНОСИТЬ ЖЕРТВУ МОЛОХУ (Четвертая книга царств, 23, 10;
Левит, 18,21; 20, 2), (Матвеева/Макаров, Ашукины)

- символ жестокой, неумолимой силы, требующей человеческих жертв
(Ашукины)

- название языческого божества у финикийцев и аммонитян
(Матвеева/Макаров)

НА ЗЕМЛЕ МИР, ВО ЧЕЛОВЕЦЕХ БЛАГОВОЛЕНИЕ. (Лука, 2, 14),
(Матвеева/Макаров, Ашукины)

- все наполнено покоем и благодатью (Матвеева/Макаров)

НА ПЕСКЕ СТРОИТЬ (Матфей, 7, 26-27), (Афонькин, Ашукины)

- основывать на очень шатких, ненадежных данных (Афонькин)

НАОБУМ ЛАЗАРЯ (Лука, 16, 25), (Матвеева/Макаров)

- прост., не подумав, не рассчитав, не взвесив все

за и против, делать что-либо (Матвеева/Макаров) НЕ ВЕДАЮТ, ЧТО ТВОРЯТ. (Лука, 23, 24), (Матвеева/Макаров, Афонькин, Ашукины)

- кто-либо еще не понял последствия своих действий (Афонькин)

НЕ ВЛИВАЮТ НОВОЕ ВИНО В МЕХИ СТАРЫЕ (Матфей, 19, 17; Марк, 2, 22), (Афонькин, Ашукины, Жуков)

1. вкладывать новое содержание в старую форму (Жуков)

2. невозможно создавать что-либо новое, прежде чем не расстанешься со старым (Афонькин)

НЕ ДОБРО БЫТИ ЧЕЛОВЕКУ ЕДИНУ (Бытие, 2, 18), (Матвеева/Макаров, Ашукины)

1. не хорошо быть человеку одному (Ашукины)

2. выражение связано со старославянским текстом ветхозаветной книги "Бытие" в которой повествуется о сотворении Богом человека (Матвеева/Макаров)

НЕ ИМЕТЬ, ГДЕ ПРИКЛОНИТЬ ГОЛОВУ (Лука, 9, 58), (Матвеева/Макаров, Афонькин, Ашукины)

- нет места, где можно остаться (Афонькин)

- НЕ МЕЧИТЕ БИСЕРА ПЕРЕД СВИНЬЯМИ (Матфей, 7, б),

(Матвеева/Макаров, Афонькин, Ашукины, Жуков)

- не говорите с людьми, которые не умеют оценить ваши ело в а (Афонькин)

НЕ ОТ МИРА СЕГО (Иоанн, 8, 23), (Матвеева/Макаров, Афонькин, Ашукины, Жуков)

- не приспособленный к практической жизни, далекий от ее забот (Жуков)

НЕ СОТВОРИ СЕБЕ КУМИРА (Исход, 20, 4), (Афонькин, Ашукины)

- не поклоняйся слепо кому-либо (Афонькин)

- du sollst dir kein Gottesbild machen (Exodus, 20, 4), (Афонькин)

НЕ СУДИТЕ, ДА НЕ СУДИМЫ БУДЕТЕ. (Матфей, 7, 1), (Матвеева/Макаров, Афонькин, Ашукины)

- выражение, приобретшее всеобщее значение, восходит к Евангелию (Матвеева/Макаров)

НЕ ХЛЕБОМ ЕДИНЫМ ЖИВ ЧЕЛОВЕК (Матфей, 4, 4; Второзаконие, 8, 3), (Афонькин, Ашукины)

- человеку свойственны не только материальные потребности, но и духовные (Афонькин)

НЕВЕДОМОМУ БОГУ (Деяние апостолов, 17, 22-23), Ашукины)

НЕВЗИРАЯ НА ЛИЦА (Матфей, 22,16), (Матвеева/Макаров, Афонькин, Ашукины)

- беспристрастно, не считаясь с общественным, служебным или каким-либо иным положением кого-либо

(Афонькин)

НЕДОСТОИН РАЗВЯЗАТЬ РЕМЕНЬ У САПОГ ЕГО (Марк, 1,7), (Афонькин, Ашукины)

- быть побежденным (Афонькин)

НЕОПАЛИМАЯ КУПИНА (Исход, 3,2), (Матвеева/Макаров, Ашукины, Федоров I и II)

- образное определение нерушимости, сохранности (Ашукины)

НЕСТИ СВОЙ КРЕСТ (Матфей, 10, 38; Лука, 14, 27), (Матвеева/Макаров, Афонькин, Ашукины, БАС, Ожегов, Молотков)

- терпеливо переносить страдания, испытания, тяжелую судьбу (Афонькин)

НЕСТЬ ПРОРОКА В ОТЕЧЕСТВЕ СВОЕМ (Матфей, 13, 57), (Афонькин, Ашукины)

- в своей стране пророк ничего не стоит, его не оценивают (Афонькин)

НЕТ НИ ЭЛЛИНА, НИ ИУДЕЯ (Послание апостола Павла к галатам, 3, 28), (Ашукины)

- все люди равны (Ашукины)

НИ НА ЙОТУ (Матфей, 5, 18), (Афонькин, Ашукины)

- ничуть, нисколько, ни на самую малость (Афонькин)

НИМВРОД, ЛОВЕЦ ПЕРЕД ГОСПОДОМ (Бытие, 10, 9), (Ашукины)

- характеристика человека сильного, исключительного по своему значению (Ашукины)

НИЧТОЖЕ СУМНЯСЯ [СУМНЯШЕСЯ] (Послание апостола Иакова, 1, 16), (Матвеева/Макаров, Ашукины)

- устар., ирон., ничуть не сомневаясь, не раздумывая, ни перед чем не останавливаясь (Ашукины)

НИЩИЕ ДУХОМ (Матфей, 5,3), (Матвеева/Макаров, Афонькин, Ашукины, Бабкин/Шендецов, Федоров I и II)

1. люди, которые считают себя нищими (Афонькин)
2. люди, у которых нет духовных интересов (Афонькин)
3. смиренные, лишённые гордыни (Матвеева/Макаров)

НОЕВ КОВЧЕГ (Бытие, 6, 14), (Афонькин, Ашукины, Федоров I и II)

- место, комната, наполненные чем-либо или кем-либо (Афонькин)
 - достижение чего-либо, долго ожидавшегося (Ашукины)

ОБЕТОВАННАЯ ЗЕМЛЯ (Исход, 3, 8 и 17), (Матвеева/Макаров, Ашукины, Афонькин, Жуков)

1. книжн. высок., место, куда кто-либо сильно стремится, мечтает попасть (Жуков)
2. что-либо очень желанное, предмет надежд, стремлений; то, что представляется высшим счастьем (Матвеева/Макаров)

3. место, где царит довольство, изобилие, счастье (Матвеева/Макаров)

ОВОМУ ТАЛАНТ, ОВОМУ ДВА (Матфей, 25, 15), (Матвеева/Макаров, Ашукины)

- о различном наделении кого-либо талантом, способностями (Матвеева/Макаров)

ОКО ЗА ОКО, ЗУБ ЗА ЗУБ (Исход, 21, 24), (Матвеева/Макаров, Афонькин, Ашукины)

- формула возмездия (Матвеева/Макаров)

ОЛИВКОВАЯ [МАСЛИЧНАЯ] ВЕТВЬ (Бытие, 8, 7-11),
(Матвеева/Макаров, Ашукины)

- знак спокойствия, примирения и мира (Ашукины) ОСАННА (Псалтырь, 117), (Матвеева/Макаров)

1. торжественное или молитвенное восклицание, которым евреи приветствовали Иисуса как Мессию при его входе в Иерусалим (Матвеева/Макаров)

2. возглас восхищения и одобрения (Матвеева/Макаров)

ОТ ЛУКАВОГО (Матфей, 5, 37), (Матвеева/Макаров, Ашукины)

- лишнее, неправильное, во вред (Ашукины) ОТ ЧИСТОГО СЕРДЦА (Матфей, 5,8), (Молотков)

1. совершенно искренне, откровенно, простодушно (Молотков)

2. из самых добрых побуждений, искренне (Молотков)

- отделять вредное от полезного, плохое от хорошего (Ашукины)

ОТДЕЛЯТЬ ПЛЕВЕЛЫ ОТ ПШЕНИЦЫ (Матфей, 13, 24-30),
(Матвеева/Макаров, Афонькин, Ашукины)

- отделять вредное, плохое от полезного, хорошего (Афонькин)

ОТОЙДИ ОТ МЕНЯ И СОТВОРИ БЛАГО (Псалтырь, 37, 27), (Ашукины,
Матвеева/Макаров)

- выражение из псалма Давида (Матвеева/Макаров)

ОТОЙДИ ОТ МЕНЯ, САТАНА (Матфей, 4, 1-11), (Матвеева/Макаров)

- о ком-либо, кто вызывает чувство негодования, раздражения (Матвеева/Макаров)

ОТПУСТИТЬ С МИРОМ (Лука, 2, 27-29), (Молотков)

1. отпустить без наказания (Матвеева/Макаров)

2. слово. с которым Христос обращался к блуднице (Матвеева/Макаров)

ОТРЯСТИ ПРАХ ОТ НОГ СВОИХ (Матфей, 10, 14), (Матвеева/Макаров,
Афонькин, Ашукины)

- книжн., совершенно, окончательно, навсегда порвать с кем-либо или чем-либо (Афонькин)

ОТЧЕ НАШ (Матфей, 6, 9-13; Лука, 11, 2-4), (Матвеева/Макаров)

- молитва Господня, которой Иисус научил своих учеников (Матвеева/Макаров)

ОЦЕЖИВАТЬ КОМАРА (Матфей, 23, 24), (Матвеева/Макаров, Ашукины)

- излишне заботиться о мелочах, забывая о главном (Ашукины)

ПЕРЕКОВАТЬ МЕЧИ НА ОРАЛА (Книга пророка Исайя, 2, 4), (Матвеева/Макаров, Ашукины)

1. олицетворение миролюбия (Ашукины)

2. после военных баталий заняться мирной деятельностью (Матвеева/Макаров)

ПЕСНЬ ПЕСНЕЙ (Книга песни песней Соломона), (Матвеева/Макаров, Ашукины, Бабкин/Шендецов)

- вершина творчества какого-либо автора или замечательнейшее произведение в какой-либо области

(Ашукины)

ПИТАТЬСЯ МЕДОМ И АКРИДАМИ (Марк, 1, 6), (Матвеева/Макаров, Ашукины)

- постничать, жить впроголодь (Ашукины)

ПО ОБРАЗУ И ПОДОБИЮ (Бытие, 1, 26), (Матвеева/Макаров, Афонькин, Ашукины, Жуков)

1. по образцу, по примеру кого-либо; очень сходно с кем-либо или с чем-либо (Жуков)

2. в соответствии с внешним и внутренним обликом кого-либо (Афонькин)

ПОСЫЛАТЬ ОТ ПОНТИЯ К ПИЛАТУ (Лука, 23, 1-16), (Афонькин, Ашукины)

- посылать просителя из одного учреждения в другое (Афонькин)

ПОСЫПАТЬ ПЕПЛОМ ГЛАВУ (Иов, 2, 12), (Афонькин, Ашукины)

- предаваться глубокой скорби, обычно по поводу какого-либо несчастья, тяжелой утраты (Афонькин)

ПОЧИТЬ ОТ ДЕЛ [трудов] (Бытие, 2, 3), (Матвеева/Макаров, Ашукины)

- отдыхать после трудов (Ашукины)

ПРЕВРАЩЕНИЕ САВЛА В ПАВЛА (Деяние апостолов, 7-9 и 26)

(Ашукины, Матвеева/Макаров)

- резко изменив свои убеждения, из гонителя каких-либо идеи превратиться в их проповедника

(Ашукины)

ПРЕДЕЛ, ЕГО ЖЕ НЕ ПРЕЙДЕШИ (Книга пророка Даниила, 6, 7-8) ,

(Auierbys)

- предел, рубеж который нельзя переступить (Ашукины)

ПРЕДОСТАВЬ МЕРТВЫМ ПОГРЕБАТЬ СВОИХ МЕРТВЕЦОВ (Матфей, 8, 21, Лука, 9, 60), (Ашукины)

- призыв к тому, чтобы жить настоящим, смело порвав с отжившим прошлым (Ашукины)

ПРИЛЪПЕ ЯЗЫК К ГОРТАНИ МОЕЙ (Псалтырь, 22, 16), (Ашукины)

- потерять дар речи, онеметь (Ашукины)

ПРИТЧА ВО ЯЗЫЦЕХ (Второзаконие, 28, 27), (Ашукины, Афонькин, Жуков)

- то, что получило широкую известность, у всех на устах, сделалось предметом общих разговоров, вызывая неодобрение и насмешки (Ашукины)

ПСУ ЖИВОМУ ЛУЧШЕ, НЕЖЕЛИ МЕРТВОМУ ЛЬВУ. (Екклезиаств, 9,4), (Ашукины)

- кто находится между живыми, тому есть еще надежда, так как и псу живому лучше, нежели мертвому льву (Ашукины)

РАЗВЕ Я СТОРОЖ БРАТУ МОЕМУ? (Бытие, 4, 9), (Ашукины)

РАЗВЕРЗЛИСЬ ХЛЯБИ НЕБЕСНЫЕ (Бытие, 7, 11-12),

(Ашукины, Афонькин, Жуков)

- шутл., сильный дождь (Афонькин)

РАСПНИ ЕГО! (Марк, 15, 13), (Афонькин, Ашукины)

- используется в ситуациях, когда люди полны ненависти, требуют самого жестокого наказания для кого-либо (Афонькин)

РВАТЬ ОДЕЖДЫ НА СЕБЕ (Бытие, 37, 29 и 33-34), (Матвеева/Макаров)

- выразить крайнюю степень отчаяния, горевать о ком-либо (Матвеева/Макаров)

РОД ПРОХОДИТ, И РОД ПРИХОДИТ, А ЗЕМЛЯ ПРЕБЫВАЕТ ВОВЕКИ

(Екклесиаст, 1, 4,), (Ашукины)

СВОЯ СВОИХ НЕ ПОЗНАША (Иоанн, 1, 10-11), (Ашукины)

СВЯТАЯ СВЯТЫХ (Исход, 26, 33-34), (Ашукины, Ожегов,

Молотков, Афонькин, Ушаков, Жуков, БАС, МАС, Бабкин/ Шендецов)

- что-либо самое сокровенное, дорогое (Афонькин)

СКОРПИОНЫ (Третья книга царств, 12, 11), (Ашукины)

- притеснения, мучения (Ашукины)

СКРЕЖЕТ ЗУБОВНЫЙ (Матфей, 8, 12), (Ашукины, Афонькин)

- негодование, ненависть, бешенная злоба (Афонькин)

СМЕРТЬ! ГДЕ ТВОЕ ЖАЛО? ГДЕ ТВОЯ ПОБЕДА? (Книга пророка Осии, 13, 14), (Ашукины)

СМЕРТНЫЙ ГРЕХ. СЕМЬ СМЕРТНЫХ ГРЕХОВ (Первое послание Иоанна, 5, 16-17), (Ашукины)

- очень большой порок, непростительный проступок (Аш./Аш.)

СО СТРАХОМ И ТРЕПЕТОМ (Псалтырь, 2, 11; Послание апостола Павла к филиппийцам, 2, 12; Второе послание апостола Павла к коринфянам, 7, 15), (Ашукины)

СОДОМ И ГОМОРРА (Бытие, 19, 24-25), (Афонькин, Ашукины, Жуков)

- крайний беспорядок, полная неразбериха, возня, суматоха (Жуков)

СОЛОМОНОВО РЕШЕНИЕ (Третья книга царств, 3, 16-28),

(Афонькин, Ашукины)

- справедливое решение, основанное на мудрости и доброте (Афонькин)

СОЛЬ ЗЕМЛИ (Матфей, 5, 13), (Афонькин, Ашукины, Жуков)

- книжн., наиболее выдающиеся представители народа, свет общества (Жуков)

СТОМАХА РАДИ (Первое послание к Тимофею, 5, 23),

(Ашукины)

- выражение перешло в старинный монастырский устав, которым в определенные дни монахам дозволялось пить вино " ради братского утешения и ради стома- ха и частых его недугов " (Ашукины)

СТРАХА РАДИ ИУДЕЙСКА (Иоанн, 19, 38), (Ашукины)

- из страха перед властям или какой-либо силой (сл. Аш./Аш.)

СУББОТА ДЛЯ ЧЕЛОВЕКА, А НЕ ЧЕЛОВЕК ДЛЯ СУББОТЫ. (Марк, 2, 23-27), (Ашукины)

- не следует быть рабом закона, обычая, когда они становятся во вред человека (Ашукины)

СУЕТА СУЕТ И ВСЯЧЕСКАЯ СУЕТА (Екклезиаст, 1, 2), (Афонькин, Ашукины, Даль, Бабкин/Шендецов)

- всякие заботы, ненужное; то, что не имеет настоящую ценность (Афонькин)

СУЧОК В ГЛАЗУ ЗАМЕЧАТЬ (Матфей, 7, 3-5), (Афонькин, Ашукины)

- замечать незначительные ошибки другого, не замечая своих (Афонькин)

ТАЙНА СИЯ ВЕЛИКА ЕСТЬ (Послание апостола Павла к ефесянам, 5, 32), (Афонькин, Ашукины)

- хорошо обереженный секрет (Афонькин)

ТАЙНАЯ ВЕЧЕРЯ (Иоанн, 13), (Матвеева/Макаров)

- последний ужин Иисуса Христа со своими учениками перед казнью, на котором он установил святое таинство Причастия (Матвеева/Макаров)

ТАЙНОЕ СТАЛО ЯВНЫМ (Марк, 4, 22/ Лука, 8, 17), (Ашукины)

ТЕМНА ВОДА ВО ОБЛАЦЕХ (Псалтырь, 17, 12),

(Ашукины, Матвеева/Макаров, Жуков)

- характеристика чего-либо непонятного (Ашукины)

ТЕРНОВЫЙ ВЕНЕЦ (Матфей, 27, 29; Марк, 15, 17; Иоанн, 19, 2), (Матвеева/Макаров, Ашукины)

- страдания, тяжелый, мучительный путь (Ашукины)

ТОЛЦИТЕ И ОТВЕРЗЕТСЯ (Матфей, 7, 7; Лука, 11, 9),

(Ашукины)

- ищите, упорно добивайтесь чего-либо, и получите желаемое (Ашукины)

ТРИДЦАТЬ СРЕБРЕНИКОВ (Матфей, 26, 15), (Ашукины,

Афонькин)

- награда предательства (Афонькин)

ТРУБА АРХАНГЕЛА (Апокалипсис, 8, 2-12), (Ашукины,

Матвеева/Макаров)

1. рассказ об ангелах, грозно трубящих в трубы перед Страшным судом (Ашукины)

2. о звуках, предвещающих наступление чего-либо грозного (Матвеева/Макаров)

ТЬМА КРОМЕШНАЯ (Матфей, 22, 13), (Ашукины)

1. полная беспросветная тьма (Ашукины)

2. невежество; тягостная, мрачная жизнь (Ашукины)

УМЫВАТЬ РУКИ (Матфей, 27, 24), (Ашукины, Афонькин,

Бабкин/Шендецов, Жуков)

- отказывать от участия в чем-либо; устраниваться от ответственности (Жуков.)

УПАСТЬ НА ДОБРУЮ ПОЧВУ (Матфей, 13, 3-8), (Ашукины,

Афонькин, Матвеева/Макаров)

- получить надежные условия для дальнейшего развития (Афонькин)

ФАРАОНОВЫ ТОЩИЕ КОРОВЫ (Бытие, 41, 1-4), (Ашукины)

- египетский фараон увидел во сне, как семь тощих коров съели семь тучных, но не стали от того тучными (Ашукины)

ФИГОВЫЙ ЛИСТОК (Бытие, 3, 7), (Ашукины, Афонькин)

- книжн., лицемерная маскировка подлинных намерений, обычно предосудительных, нечестных, или истинного положения дела (Афонькин)

ФОМА НЕВЕРНЫЙ (Иоанн, 20, 24-29), (Ашукины, Афонькин, Федоров I и II)

- человек, которого трудно заставить поверить чему-либо (Афонькин)

ХЛЕБ НАШ НАСУШНЫЙ (Матфей, 6, 11), (Ашукины, Афонькин, Жуков)

- то, что крайне необходимо для жизни, для существования (Жуков)

ХРАНИТЬ КАК ЗЕНИЦУ ОКА (Второзаконие, 32, 10),

(Ашукины, Афонькин, Матвеева/Макаров, Бабкин/Шендецов, Жуков)

- разг., очень заботливо, тщательно беречь (Жуков)

ЦАРСТВО НЕБЕСНОЕ (Матфеи, 3,2), (Молотков)

- устар., выражение, употребляемое при упоминании о покойном, обычно как пожелание ему загробной жизни в раю (Молотков)

ЦЕЛОМУДРЕННЫЙ ИОСИФ (Бытие, 39, 7-20), (Ашукины, Афонькин)

- целомудренный юноша (Афонькин)

ЧАЮЩИЕ ДВИЖЕНИЯ ВОДЫ (Иоанн, 5, 2-4), (Ашукины, Матвеева/Макаров)

- ожидающие каких-либо благ (Ашукины)

ЧТИ ОТЦА ТВОЕГО И МАТЬ ТВОЮ (Исход, 20, 12), (Ашукины)

- заповедь Моисея (Ашукины)

ЧТО ДЕЛАЕШЬ, ДЕЛАЙ СКОРЕЕ. (Иоанн, 13, 27), (Ашукины)

ЧТО ЕСТЬ ИСТИНА? (Иоанн, 18, 37), (Ашукины, Афонькин, Бабкин/Шендецов)

- выражение недоверия (Афонькин)

ЮДОЛЬ ПЕЧАЛИ (Псалтырь, 83, 7), (Ашукины, Афонькин)

- жизнь со своим горем и страданием (Афонькин)

Я ЗНАЮ ТОЛЬКО ТО, ЧТО НИЧЕГО НЕ ЗНАЮ. (Первое послание апостола Павла к коринфянам, 8, 2), (Ашукины)

ЯКО ТАТЬ В НОЩИ (Первое послание апостола Павла к фессалоникийцам, 5, 2), (Ашукины)

- неожиданно, внезапно (Ашукины)